

יוסף שי-אל

שמונים השנים הראשונות בחיי

חיפה, 2005

שמונים השנים הראשונות בחיי

אני מתקרב לגיל השמונים ועשוי להיזכר בתקופה שעברה. למעשה אני גם זוכר את הדברים אשר שמעתי על התקופה אשר קדמה ללידתי. אבי התהלך עם אשכנזיה, ובאותם הימים זה היה בושה גדולה בבוקרשט. היו מקרים שספרדים התחתנו עם אשכנזיות, אבל אלה נחשבו למקרים דמויי אבל, וישבו שבעה.

אביו של אבי, יוסף, מת בהיות אבי נער, ואחיו הגדול של אבא, מרק, ראה את עצמו אחראי לאחיו. הוא ביקר ברושצ'וק בבולגריה אצל האיש המקומי החשוב, מיקו אפטליון. האיש היה בעל הממגורות הגדולות בטורטוקיה. לאיש זה היו מספר בנות, והבת פרידה הרשימה את הדוד מרק. הוא הזמין במקום את מיקו לבוא לבוקרשט יחד עם בתו פרידה, כיוון שרצה אותה לאחיו.

מיקו נענה להזמנה ובא לבוקרשט יחד עם בתו פרידה. מרק היה איש חשוב בקהילה היהודית הספרדית, והיה נוהג לערוך משתים גדולים. בשולחן הושיבו את פרידה ליד אבי, הנרי, והם ניהלו שיחה ביניהם. אמי סיפרה לו שלמדה בבוקרשט ב NOTRE DAME DE SION והנזירות הרשימו אותה מאוד. הייתה שם נזירה בשם AMELIE אשר יעצה לבנות שיהיו להן 12 ילדים.

השיחה הרשימה את אבי והוא שאל אותה אם היא מנגנת. אמי השיבה לו שהיא לומדת פסנתר זה תקופה ארוכה, אבל איננה מרגישה שהיא מצטיינת בנגינה. למעשה היא מרגישה שהיא מנגנת 'כמו נעל'. אבי התרשם שאמי צנועה ביותר. אם נוסיף לכך את העובדה שאמא הייתה נערה מאוד יפה, הרי שהרגיש כאלו זרק דו שש במשחק האשקוקי (שש בש בשפה הרגילה).

הוא הציע לה נישואים ואמא השיבה לו בצורה חיובית. 'תזכור את ענין 12 הילדים' היא אמרה. 'יהיו לנו אותם' ON LES AURA השיב אבי. אמי עברה לבוקרשט שבה למדה בפנימיה בתיכון, והם רכשו בית ברחוב טרינוס 183, הקיסר הרומאי שכבש בשנת 106 את דקיה, ויסד על ידי כך את רומניה. הדירה הייתה לא רחוקה ממגדל מכבי האש בעיר.

לאמא שלי היתה נדוניה. ראשית הנדוניה הזאת היה כאשר סבא מיקו החליט לבדוק את כרטיס ההגרלה שלו בווינה, והתברר לו שהוא זכה בפרס הגדול. הוא נסע לווינה לגבות שם את הפרס. הגיע בשבת ולא הייתה לו סבלנות להמתין עד יום שני. איש שראה את הרגשת חוסר הסבלנות שלו נתן לו את כסף הזכיה פחות 10 אחוזים תמורת הכרטיס. החליט שהפרס הזה ישמש נדוניה לבתו, וכאשר זו נשאה לאיש את אבא, מסר לדוד מרק את כספי הנדוניה. דוד מרק היה גם בעל בנק גדול

שניהל אותו. הוחלט על הכנסתו לעסק שנתן ריבית גדולה. כדוגמת עסקים אחרים המבטיחים רווח גדול, העסק גמר בפשיטת רגל, וכך הלכה לאבדון כל הנדוניה של אמא. היא לא סלחה לדוד מרק כל ימי חייה.

היה לה חשבון עם אחיה הגדולים אשר נטלו את כל הירושה מאביה. חזרה כל הזמן על הסיפור ופתחה תאוריה שהאחים הגדולים נוטלים את הירושה. הוסיפה לכך סיפור על דוד מרק. אבי והדוד היו שותפים בעסקי יצא תבואות, ולה היה הרושם שאבי עושה את כל העבודה, שעה שהדוד מרק מקדיש את זמנו לניהול הקהילה ולנהול הבנק שלו.

לא עבר זמן רב ואמי נכנסה להריון. היא עסקה בטוויית גובלינים והגובלין האחרון לא רצה להסתים. גם התינוק לא רצה להיולד. סבתא רובקו באה מרוסצ'וק ואמרה לאמי שכנראה יש סיבה פסיכולוגית, והוא צריכה לסיים את הגובלין. היא החישה את עבודתה, סיימה אותו וילדה את תינוקה הבכור בגיל 9 חודשים וחצי ובמשקל חמישה קילו ושש מאות גרם.

באותם הימים היו נוהגים עדיין ללדת בבית, ואמי ילדה אותי במטבח, על השולחן הגדול. הלידה הייתה קשה מאוד משום שקלתי כל כך הרבה. בכלל כתוב בתורה שהלידה תתבצע על ידי האישה בקושי. אמי הקפידה לעשות את כל הכתוב בתורה. הלידה שלי הייתה קשה מאוד. הכליות של אמי נפגעו והיא סבלה מכך כל ימי חייה. הרופא אמר לי שתמעיט בלידת ילדים והיא הגבילה עצמה לששה בלבד, כלומר לחצי המספר שהוזכר על ידי הנזירה AMELIA.

קראו לי יוסף על פי שמו של הסבא שלי מצד אבי. מיד לאחר הלידה ביקר אותנו בן דוד של אבי מאוסטריה שקראו לו SIEGFRIED. הוא התעניין איך קוראים לי והשיבו לו 'יוסף'. בוינה נהגו לקרוא לנהגי עגלות היור בשם SEPI, והוא הלביש לי לכל החיים את הכינוי. החלו קוראים לי SEPI והדבר נדבק.

ספי והנרי, 1934

ספי ופרידה, 1926

לאמי היו שתי משרתות בית, אחת שבשלה ושנייה שסדרה את הבית. התווספה לכך אישה שלישית אשר היניקה אותי. מסתבר שאני הייתי בוכה לרוב והייתי יורד במשקל. עברו שבועיים והתברר שהסיבה נעוצה בכך שלא היה למינקת חלב. בצורה טבעית, הילד רצה את החלב שלו. החליפו את המיניקת באחרת, צועניה, והפסקתי לבכות. אומרים שנדבקו לי הרגלי צוענים לכל החיים.

היא המשיכה את תפקידה משך כשנה וחצי, ואני התחלתי לדבר. הסבתא שלי מצד אבי, שמחה, הייתה מתגוררת באותו הבנין בקומה התחתונה, בבית דודי הסקיה שהיה סנדק שלי. היא הייתה מדברת אלי בלדינו, הספרדית אשר בפי היהודים הספרדים. אין זה פלא על כן שלדינו יחד עם רומנית היו שפות האם שלי. אבא שלי היה מדבר בצורה רהוטה כעשר שפות. ענין השפות היה חשוב לו. עם אמי למשל הוא היה מדבר בצרפתית, מאחר וזו הייתה השפה שבה הורו אצל הנזירות בנוטרה דם דסיון.

הילדים של היהודים העשירים גדלו אצל FREULEIN גרמניה, סכסית. על ידי כך הם למדו שפה אחת נוספת, גרמנית שהפכה לשפת אם נוספת. למעשה אני גדלתי עם שלוש שפות אם. אמי החלה בדבור בצרפתית, אבל תוך זמן קצר עברה לרומנית, כך שלמעשה הצרפתית לא הפכה לשפת אם רביעית.

הייתי קרוב לגיל שלוש שנים וחצי, והבטן של אמי הייתה מתנפחת. ביקר אותנו בבית רופא נשים שקרו לו SAVULESCU. בלילה אחד פתחתי את עיני וראיתי אותו בבית. כבר ראיתי את עצמי כאיש חשוב ביותר, הרי הייתי בנו של

HENRY PRESENTE. 'מה אתה עושה כאן, SAVULESCU?' שאלתי. 'הבאתי לך אחות' הוא השיב. הביא אותי לאמבטיה, ושם הרים אותי והראה לי בתוך אמבטיה הכביסה, ילדה קטנה ויפה. קראו לה SIMCHA לפי השם של הסבתא מצד אבי, וגם SIMONA. אנחנו קראנו לה בקצור NINI. בתמונות מהזמן ההוא ניתן לראות כמה שהייתה יפה.

בדרך כלל היינו מבקרים בחודשי הקיץ ברוסצ'וק. הוחלט שאנחנו ניסע שנה אחת לעיר המרחצאות הבולגרית 'ורנה' אשר בבולגיה. אני זוכר שהדבר המיוחד של העיר בזמן ההוא היה חוף הנודיסטים. רעיון הנודיזם לא היה מקובל על אמי. ביום אחד נפל אוירון בקרבת החוף, וכל האנשים נהרו לשם. אחותי הייתה צעירה מידי כדי להתרשם מהמקום, ודחתה את העניין עד לשנה זאת (2005), כאשר נסעה לורנה.

סימונה, ספי וסבא חיים

אבטליון, 1932

משפחת פרזנטה בורנה, 1932

בדרך כלל, בחודשי הקיץ אמא שלי, יחד אתנו והפרולין הגרמניה, היינו עוברים לבולגריה לרוסצ'וק, במקום שבו היינו מתגוררים בכרם של סבא, יחד עם משפחת אמי. היה לי נעים ביותר בכרם הגדול. לא היו שם מיס זורמים, אבל היו מביאים מידי יום מיס מהבאר בעזרת סוס ועגלה.

בכרם היה בית נפרד שהיה מיועד לאמי, וליד הבית היה עץ אגוזים גדול, עליו הייתה בנויה מרפסת, עליה היינו יושבים. בשעות הערב היינו מביטים לנהר הדנובה שהיה זורם לו במקחר של יותר מקילומטר מהכרם. סבא היה מוכר כאדם רגזן, אבל משך כל השנים שהכרתי אותו, עד גיל שמונה כנראה, לא ראיתי אותו צועק עלי אלא פעם אחת.

הסב מיקו היה עיוור צבעים, והיו צוחקים ממנו. הוא גם היה צלף ועסק בחודשי החורף בציד זאבים. שתי התכונות עברו בירושה לנכדים שלו. אנחנו עיוורי

צבעים, ואחי מיקו ואני הצטינו בצבא בתכונותינו להיות צלפים. פעם נפל בשעת הציד וכמעט קיפח את חייו. מאז סבתא לא הרשתה לו יותר לצאת לציד זאבים.

ספי בן 4, 1929

בגיל 4 אבי החליט שאני צריך ללמוד את שפת הקודש. היה לו מורה לעברית בשם SHREIBER OCSEWITZ. המורה לעברית הפך להיות גם מורה פרטי שלי. באותו הזמן נראה היה לי שאני מתקדם יפה, אבל היום כבר ברור לי שהייתי לומד רק מילים ספורות. דבר מיוחד בזמנו היה שאבי דיבר על כך שאנחנו נעבור להתיישב ב PALESTINA וזו תהפוך למדינת היהודים. אמרו שבניגוד לדוד מרק, אבי היה ציוני. לי היה הרושם שלימוד השפה העברית הוא הכנה מתאימה לחיים בארץ. בארץ ישראל שלטו האנגלים. אלה הבטיחו ליהודים הקמת בית לאומי בארץ. זאת, אבל בינתיים שמרו על מעין נאוטרליות עם התושבים הערבים שחיו בארץ. התושבים אלה ערכו פרעות. ב 1929, בהיותי בן 4, ערכו פרעות בצפת. בעתון בבוקרשט היה כתוב שילדה אחת צרחה, ואנשים המליצו להרוג אותה. מובן שלא עשו זאת. אמי הייתה מזועזת. היא לא ניבאה שכעבור 24 שנים נוספות, הילדה תהפוך לאשתי. בינתיים זכיתי לשמוע הרבה פעמים את מה שכתוב היה בעיתון. לקהילה היהודית הספרדית היו בתי ספר משלה. היה זה הישג של מספר מאות שנים. הדוד שלי מרק הפך להיות נשיא הקהילה היהודית הספרדית, ואחי נכנס למועצת בתי הספר. היו אלה בתי ספר יסודיים מוכרים, בהם לימדו 4 שנים. את לימודי התחלתי בבית הספר העירוני הספרדי SCS.

אחד הדברים הראשונים שאבי עשה היה להביא מורה לעברית מארץ הקודש. הוא נסע ל PALESTINA ושם רכש פרדס אשר יאפשר לבן שלו להיות חלוץ. הוא גם הביא לרומניה מורה לעברית, אשר לימד אותנו, והקים ג'ודוד מדברי עברית, מחמשת הילדים שהצטינו בלימודים בשפה זאת.

הייתי אחד המצטיינים בלימודים בכל המקצועות, אבל לא הייתי הטוב ביותר. בכתה. בכתה ב' חליתי באדמת ובהסתבכויות שונות וישבתי בבית מספר חודשים. אמא ארגנה צלולים בטלפון לחברים בכתה, ועשיתי את כל שעורי הבית. כאשר שבת ללימודים שאל אותי המורה אם למדתי בינתיים. הראיתי לו את מאות העמודים שמלאתי עם שעורי בית. הוא התפלא, אך לא שכח לציין באינדקס שלי שאני 'איש אחראי אשר ממלא חובותיו'.

עלי לציין שמלוי החובות הוא אחד הדברים החשובים אותו לימדה אותי אמי. הדבר החשוב ביותר תמיד היה למלא את החובה. אמי לא למדה כל חייה את ערך הכסף. אבי נתן לה מידי חודש סכום קבוע בו היא הייתה מקיימת את הוצאות הבית. עניין השגת כסף לא היה חשוב לה, כיוון שהתרגלה שעניין השגת הכסף הוא ענין הבעל. אני הרגשתי את אמי מאוד קרוב אלי, ודבריה היו קודש בשבילי. בהשפעתה למדתי למלא את חובתי ולא לצפות לתמורה בשביל עבודה זאת.

אני נזכר במנהל בבית הספר, מר סגל, אשר לימד אותנו בשנה הרביעית. לפני-כן הוא היה משליך מורתו על כולנו, אבל כאשר לימד אותנו בכיתה ד', למדנו שהוא אדם כמו כל אחד מאתנו, ולא צריך לפחד ממנו. אשתו, גברת סגל היתה מורתנו לכתיבה וקריאה בשנה הראשונה. משום מה אהבנו אותה.

היה לנו מורה, מר אפטליון, אשר נשא את אותו שם המשפחה כמו הסבא מיקו, אך לא היה קרוב משפחה. מורה למוסיקה למדה אותנו שירים. בין אלה היה שיר אחד בעברית, "סלינו על כתפינו", אשר נהגנו לשיר כמו שיר לכת. רק מאוחר יותר למדתי שזהו שיר חג שבועות בחג הביכורים. המורה למדה אותנו שיר בעברית על אדם בשם TROMPELDOR, אשר נפל בגליל. אני למדתי בשעורי הפרטיים על יוסף טרומפלדור, הגיבור. הסבתי את תשומת לב המורה שקראו לו טרומפלדור. היא תקנה את דבריה בהתאם.

הסב מיקו מרוסצ'וק נפטר בהיותי צעיר מאוד, כתוצאה מעישון רב מידי. הוא שימש הקונסול של ספרד והולנד. אחרי מותו דודי אברהם, אחי אמי, מונה בתור קונסול ספרד במקומו. הגיס של אמי מוני, בעל אחותה ג'מילה, מונה בתור קונסול של הולנד. הוא הביא לי בתור מתנה מהולנד משחק שדרש סבלנות (כך הוא מכונה בעברית) הדבר שהפתיע אותי הוא שבמשחק שחקו 3 איש, שניים שהיה להם

שדה אחד כל אחד, ואחד שהיו לו שניים. הוראות המשחק היו בהולנדית, כך שהיה עלי להמתין עד שישלחו לי תרגום.

כאשר הגיע התרגום התברר לי שלמשחק יש 4 שחקנים שונים ששחקו כל אחד עם כובעי עץ מצבע שונה. אנשים אחרים היו מבחינים בארבעה הצבעים. לי זה נראה כאלו יש רק שלושה צבעים בלבד. התברר לי לראשונה שאני עיוור צבעים או דלטוניסט. ירשתי את תכונתו של סבי. בשנים הבאות שימשתי בתור נושא צחוק לברים אשר ביקשו ממני להגיד את צבעי הלבוש של נשים. אחי התאומים גילו זאת מאוחר יותר כאשר לא נתקבלו לחיל הים.

כאשר סיימתי את בית הספר היסודי, כעבור 4 שנות לימודים, אמי החליטה להכניס אותי ל LICEUL MIHAI VITEAZUL, שהיה בשדרת PACHE NOTRE DAME DE PROTOPOPESCU 172, והיה לו קיר מפריד לבית הספר SION MIHAI VITEAZUL. עוד בהיותה בבית הספר חלמה על כך שיהיה לה בן שילמד ב VITEAZUL.

היה זה אחד מבתי הספר התיכוניים הטובים במדינה. הבנין היה חדיש וגדול. הצרה הייתה שהוא לא נהג לקבל יהודים. רשל (רחל), אשתו של דוד מרק, נהגה לספר שהיא רצתה לרשום לבית ספר זה את בנה רדי (אלפרד). היא היתה בטוחה שבתור אשת ראש העדה היהודית הספרדית תצליח בדבר. התברר שלא הצליחה ובנה לא התקבל ללמוד במוסד.

בינתיים המנהל של בית הספר התחלף, והתמנה מר STANESCU שהיה גר ברחוב האחורי של הבית שלנו DUMITRU ONCIU. אמי פקדה את בית המנהל, וזה אישר לה שאם אני תלמיד טוב מספיק, הוא לא יעשה כל בעיה שאלמד בבית ספרו. יתכן שעזרה העובדה שאמי נטשה בינתים את הדת היהודית והפכה להיות קתולית.

בבית הספר התיכון נתקלתי לראשונה בתופעת האנטישמיות. בכיתה היו חמישה ילדים שהוריהם היו שייכים למפלגה האנטישמית של משמר הברזל. ילדים אלה החלו להתקיף אותי ולנסות להרביץ לי מכות. יום אחד התקיפו אותי כל החמישה. אני נכנסתי בין הספסלים, מקום שלא יכלו לנצל את יתרונם המספרי, ונאבקו עד זוב דם. אני קיבלתי אומנם הרבה מכות, אבל כל אחד מהחמישה נפצע. מאז הם שינו ייחסם אלי. למדו שהיהודי איננו בורח תמיד, אלא יכול להאבק. בחורף, כאשר הינו נאבקים בכדורי שלג, היינו נאבקים יחד נגד כל יתר תלמידי הכתה.

אני הייתי פטור משעורי הדת אותן נתן כומר נוצרי אורתודוקסי. העדפתי לא לצאת מהכתה אלא להישאר בה במהלך השיעור. מידי פעם היו מתעוררות נקודות דתיות קשות. אני שמעתי את הגישה הנוצרית אצל אמי וכאשר איש מהכתה לא ידע להשיב, הייתי מצביע, ונותן את התשובה. הדבר הפתיע את הכומר, אשר בהמשך הזמן, בהגיעו לנקודה קשה, היה אומר: "נראה מה יש להגיד ל JIDANASH שלנו".

היה מקובל שאת שעורי הדת אני צריך ללמוד בקהילה, אבל האמת היא שלעולם לא למדתי. הייתי מקבל מהקהילה את הציון 8. הכומר אמר לי שלו למדתי אצלו, היה נותן לי 10. כך יצא שהיותי פטור משעורי דת יצא לרעתי.

המורה לרומנית מר DINU החליט לחגוג יובל של הסופר הרומני הגדול ION CREANGU על ידי כך שייצור בכתה מספר קבוצות, אשר כל אחת תסדיר מתן הרצאה של מספר אנשים בבית ספרו היסודי הקודם של מנהיג הקבוצה. אחת הקבוצות היתה צריכה להרצות בבית הספר היהודי הספרדי, בהתאם להסדר שערכתי עם מנהל בית הספר.

החלק שלי בערב הפגישה היה סיפור קריאנגה על ההזדמנות שהלך להתרחץ בנהר, וגנבו לו את הבגדים. סיפרתי כיצד שקריאנגה עשה את הדרך חזרה הביתה בסתר, תוך כדי כך שהתחבא מהאנשים. לא ידעתי אז שאני עצמי אעבור תהליך דומה בעתיד.

בבית הספר התיכון למדנו גם שעורי עבודת יד. למדתי לתפור כפתורים ולכרוך ספרים. המתקנים לעבודת יד היו מעולים, ובן המלך MIHAIL למד את המיקצוע בבית הספר שלנו. יצרו עבורו כתה מיוחדת של ילדים מכתות שונות, ובחרו אותי בכתה זו. בהיותו נער הוא היה מלך רומניה, מאחר ודרשו מאביו לוותר על הכתר. אביו היה נשוי לאחות מלך יוון אבל התגרש ממנה לרגל העובדה שהייתה לו פלגש יהודיה בשם WOLF שהוסב לשם הרומני LUPESCU. הוא אמר לי שהוא איננו אנטישמי נגד היהודים, הוא אנטישמי נגד גברת LUPESCU.

ביום אחד שמעתי מהנסיך מיכאי שהוא מסכן, מאחר ומחצית השנה הוא נשאר בבית אביו, ובמשך מחצית השנה השנייה, הוא מתגורר ביוון עם אמו. דבריו השפיעו עלי. על האבא שלי היה לחץ גדול להתגרש מאמא, מאחר וזו המירה את דתה לדת הקתולית. אבי בא אלי ושאל אותי עם מי אני מעדיף להיות, עם אבא או עם אמא. השבתי שאני לא רוצה שיחתכו אותי לשניים, ומעדיף להיות עם שניהם. לענין הדת לא היה חשיבות גדולה בעיני אבי. הוא קרע את טופסי הגירושין, ואמר ש'אין גירושין'. לאחר זאת היו לי אחים נוספים שנולדו. אבי ואמי היו באושר ביחד

עוד עשרות בשנים, ואני צריך לזקוף את זאת לתשובה אשר למדתי מפי מיכאיל, הילד שהיה מלך פעמיים בחייו.

חדר הכניסה לבית שברחוב DUMITRU ONCIU היה משמש לעריכת משחקים חברתיים של החברים שלי. שיחקנו שם 'פטיש ופעמון' וגם את משחק 'הסבלנות'. אני הייתי מאוד תקיף והילדים קיבלו אותי בתור מנהיג שלהם. גרנו ברובע נוצרי ורוב החברים שלי היו כאלה. הדבר לא הפריע ביותר. באורח טבעי ראיתי את עצמי בתור איש גדול, ומנהיג טבעי. החברים קבלו את המנהיגות הזאת. החבר שלי הטוב היה ZARE EMIRZIAN שהיה ארמני.

אני עצמי הייתי נראה כמו ארמני, ומיעטו לחשוב שאני יהודי. ביום אחד מוכר ממתקים החל לדבר אתי ארמנית. לא הבנתי מלה ולא יכולתי להשיב לו. הוא התרגז עלי ואמר לי שאין זו בושה שאני ארמני, ואני יכול לדבר אתו בשפה זו. התהלכתי ברחוב על אף היותי יהודי, בתקופות המסוכנות ביותר.

ממשחקי חברה עברנו לתחרויות ספורט. היינו מבצעים ריצות, קפיצות ואפילו שיחקנו כדורגל. הכדור היה אחת המתנות שקבלתי מהורי, ובאורח טבעי, בעל הכדור היה גם מנהיג הקבוצה. השם שלה היה MAIASA ואני הייתי גאה בה. השוותי גם בבית הספר ונערך משחק ביננו לבין כתות התיכון א-ד. חטפנו הפסד 7:1. תלמידי בית הספר פרסמו מודעה מיוחדת על המשחק בעתון היומי, ואני נאלצתי להרגיש את טעם הבושה.

בארץ היו שינויים פוליטיים. ב 1937 המלך שינה את החוקה. אני לא התמצאתי הרבה אבל נתתי ערך גדול לבול ה CONSTITUTZIA אשר יצא. בכלל הפכתי לאוסף בולים. לא הייתי קונה בולים, אבל היתי מקבל את כל הבולים המודבקים על המכתבים של הקורספונדנציה הגדולה של משרד אבי.

דודי אברהם מרוסצ'וק הבטיח להעביר לי את האוסף הגדול שהיה לו. במשך שנים רבות שמעתי על האוסף הזה, עד ששנה אחת הייתי ברוסצ'וק, ראיתי את האוסף, ואחותה של אמי, רשל, אמרה שהגיע הזמן שאעביר את בולי האוסף אלי. התברר לי שהאוסף לא היה גדול במיוחד, ואני הכרתי את מרבית הבולים. מאז למדתי לא להתלהב ביותר מהדברים שאני שומע אותם.

הייתה אופנה של ספרונים קטנים של הצוללת DOX ונושאים שונים. לי לא היו דמי כיס ולא קניתי כאלה. בינתיים העבירו אותי לקומת הגג של הבית שם היה חדר מזוודות. החדר הפך למרכז חברתי שבו החברים שיחקו POKER, משחק קלפים שמצא חן בעינינו. המשחק התנהל על נקודות וספרונים כאלה, ותוך זמן קצר הייתה לי ספריה שלמה.

עניין הספריה מצא חן בעיני ואני הגדלתי אותה בתוך הארון שהיה בחדר. נטלתי הרבה ספרים שהוצאתי מספריה של הורי ועטפתי את כולם הנייר צבעוני שקבלתי מהורי. אין ספק שהספריה הייתה הדבר החשוב שבחדר. בעקבותיה פתחתי הרגל של אוספים אחרים, כגון מכסים של קופסאות סיגריות וגם כדורים שבניתי מניר כסף אשר הביא לי הדוד לי ALFRED, אחיו של SIEGFRIED אשר נתן לי את הכינוי SEPI.

אלפרד ישב ברומניה. היה מקובל בחברה באשר היה מנגן על פסנתר לפי שמיעה. לא ידע תווים, אבל היה מנגן בצורה יוצאת מהכלל. התפרנס מביטוח, וערך פוליסות ביטוח חיים לאבי בחברה VICTORIA מברלין. היה הולך כמה פעמים בשבוע לפגישות המועדון שלו, וביום ראשון היה בא לאכול אצלנו. בעת הביקורים שלו היה מביא לי מעטפות של קופסאות סיגריות ונייר כסף שבתוך הקופסאות. שמעתי שכל מי שעושה כדור ניר כסף של קילו יכול להחליפו בכדורגל.

אני אהבתי מאוד את בקוריו של אלפרד, משום שהיה מביא לי חומר בשביל האוספים, היה מספר בדיחות והיה מנגן בפסנתר. גם ההורים שלי אהבו אותם. בשלב מסוים אמא נכנסה אתו לוויכוחי דת. אמא היתה מאמינה במלאך השומר, המגן על כל אדם. אלפרד צחק ואמר: 'מלאך שומר, בוא להגן עליי'. אמי חשבה שהוא הגזים והחליטה שהוא לא יבקר יותר בביתנו. הצטערתי.

גם ההורים שלי נגנו בפסנתר. אמא הייתה מנגנת את יצירות שופן, את FUR ELISE של בטהובן, ושונוות. ביום אחד הפסיקה לנגן. שמעתי את היצירות מחדש כאשר הבת הבכירה שלי למדה לנגן בפסנתר. היום מנגנת אותן נכדתי הקטנה שהיא בגיל 11.

הבית שלנו היה תמיד מרכז לויכוחים דתיים. חלק מהמשרתות שלנו היו רומניות אורתודוקסיות. ברור שהיה מקום לוויכוח הנושן בין הכנסיות הקתוליות והאורתודוקסיות. היה וויכוח בין היהדות והנצרות שהתבסס על הנבואות למשיח שהיו בברית הישנה. הרב הראשי הספרדי של רומניה היה מתווכח תדיר עם אמא שלי. הויכוח היה על רמה והיה מתבסס על דברים כתובים. הרב לא הצליח לשכנע את אמי שתשנה את דעתה. בהיותו ציוני גם כן, היה מגלה אלי ידידות. הוא טען שאני אצליח פעם לגרום לאמא שתשנה דעותיה.

אבי סידר שתוחלט על נסיעה שלו לפלשטין. הוא נסע וחזר הרבה מלא התפעלות. סיפר לי ששינו את מלות ההמנון שלנו 'התקוה'. במקום רצון 'לשוב לארץ אבותינו' בא רצון 'להיות עם חופשי בארצנו'. האמנתי שהשנוי היה מהזמן ההוא, אך למדתי היום שנערך קודם לכן.

בינתיים התחלתי להתעניין בכתוב בעיתון. תחילה החלה מלחמת אזרחים בספרד. הדוד שלי אברהם היה קונסול של ספרד, והיה בצד הממשלה. גם אני חשבתי שהרפובליקנים צודקים, ועכבתי אחרי הכתוב בעיתון. גם הקשבתי לרדיו. זכור לי שכאשר המלחמה הסתיימה בניצחון פרנקו, חשבתי שלא יהיה יותר מה לכתוב בעיתון ומה להגיד ברדיו. התברר שידיעות המלחמה הן לא הכל. האיטלקים התקיפו בשלב מסויים את חבש. הדוד הסנדק שלי הסקיה, אשר היה גר באותו בית איתנו ברחוב טרינוס, היה קונסול של איטליה. היה לו תקליט GIOVINEZZA שהיה הימנון איטליה, אותו שמעו מידי יום בקולי קולות. בימינו יש לי תקליט של בנימינו GIGLI אשר את אותו השיר, אשר היה הימנון של איטליה הפשיסטית.

כעסתי עליו משום שהייתי בצד החבשים, והוא דווקא נגדם. היה זה הזמן הגדול של רומניה משום ששר החוץ שלה NICULAE TITULESCU הציע תהליך של סנקציות של חבר הלאומים נגד איטליה. לצערי הרב הנגוס החבשי HAILE SELASIE איבד את ארצו. זכור לי שהוא היה ב GENEVA ונאם שם. כל העולם הריע לו, אבל למעשה את ארצו כבש חזרה רק במלחמת העולם השנייה בעזרת צבא שהקים ידידו WINGATE. וינגיט עזר לנו להקים את הפלמ"ח, את הגפירים ואת הנוטרים. האנגלים לא היו שבעי רצון מפעולותיו, והעבירו אותו לחבש, שם הקים חיל אשר ניצח את האיטלקים והחזיר את השלטון לנגוס.

כאשר הייתי בבולגריה יש ושאלו אותי על פילגשו של המלך, גברת LUPESCU. ברור שעל כך לא היה כתוב בעיתונות. בהעדר ידיעות פוליטיות ומלחמה הפניתי את עיני למדור הספורט. בצרפת היו מנהלים את ה TOUR DE FRANCE וההישגים של נושא החולצה הצהובה והמנצחים בשלבים הבוודדים העסיקו אותי מאוד. אני זוכר שבחלומותי ראיתי את עצמי נושא את החולצה הצהובה של בעל הזמן הסיכומי הקטן ביותר, ועובר לפני הורי על האופניים שלי הקטנים.

חדלנו לנסוע בקיץ לרוסצ'וק. היינו שוכרים בית בבושטני שבהרי הקרפטים. התיידדתי שם עם בעל הבית הרומני, שהיה משכיר לנו את ביתו, ועובר לגור עם משפחתו בחלק האחורי שלו. אצלו למדתי לראשונה להרוויח כסף. היה לו עסק של מכירת עצי הסקה. את העצים היו מורידים מההר, חותכים אותם ושוברים אותם לחתיכות קטנות.

זכור לי שהייתי גאה מאוד לעבוד בשבירת העצים. הייתה זאת עבודה קשה מאוד, אך בסופו של דבר היינו מביאים את העצים לבית הלקוח ומסדרים אותם.

הלקוחות נהגו לתת לי דמי שתייה ואלה היו הכנסתי. בביתו של האכר מצאתי ספרים שלו. אחד מהם היה שמו 'הפרטיכלים של זקני ציון'. קראתי בו כיצד היהודים מנהלים את העולם. לא הרגשתי אף פעם אנטישמיות אצל האיכר. יתכן שהוא לא העלה על דעתו שאנחנו יהודים.

לאחר שנים מספר ב BUSTENI עברנו להתגורר ב SINAI. היה זה מקום קייט לעשירים. במקום היה קזינו וארמון של המלך שקראו לו ארמון PELESH. לדוד מרק היתה וילה בסינייה, לשם נסע בקיץ. משום מה התרועעתי שם עם ילדי עשירים והתחלתי ללבוש בגדים לבנים ולשחק טניס. לפתע הפכתי צעיר מבוקש. כעסתי מאוד על היטלר. ביקר את אבי סוכן של משרד אבי בגרמניה, וזה ביקש מאבי לשמוע נאום של היטלר ברדיו. הוא בא אלינו, ובזמן השמעת ה HORST WESEL הרים את ידו הימנית ועמד דום. החלטתי במקום שאת השפה הגרמנית לא ידברו יותר בביתנו. במקום גרמנית ה FREULEIN נאלצה לדבר רומנית.

זכור לי יום אחד בסוף הקיץ אשר הלכתי בו ברחוב ושמעתי את מוכרי העתונים צועקים: 'פרצה מלחמה'. למעשה פרצה מלחמת העולם השנייה. רומניה הכריזה על הנאוטרליות שלה, אבל כולם ידעו שלמעשה המדיניות הרישמית היא לצד צרפת ובת בריתה בריטניה. למרות זאת רומניה חיפשה דרכים להתקרב לגרמניה.

מאז מלחמת העולם הראשונה רומניה הפכה לרומניה הגדולה. היא צרפה אליה את טרנסילבניה שהייתה מיושבת בעיקר רומנים, אבל הייתה בעלת מעוטים גדולים הונגרים, גרמנים ויהודים. מקום שני שהצטרף אליה היה בסרביה וצפון בוקובינה, אשר פרשו מברית המועצות. עוד ב 1913, בסוף מלחמת הבלקן השנייה, צורף אליה שטח צפון דוברוגיה שהיו בו מעוטים גדולים של בולגרים ועמים בלקנים אחרים.

רומניה הייתה בעלת ברית של צ'כוסלובקיה ויוגוסלוויה, ארצות אתן היא הקימה לאחר מלחמת העולם הראשונה את הברית הקטנה PETITE ENTENTE. ברית זאת הייתה מופנית נגד דרישות רוויזיוניסטיות אפשריות של הונגרים. בצ'כוסלובקיה היה מעוט גרמני גדול של סודטים. היטלר הציג תביעות. צרפת והאנגלים ערכו אתו הסכם במינכן, אשר כביכול הציל את השלום. לאחר זאת בא שלב שני שבו הוא כבש את כל צ'כוסלובקיה, והקים שתי מדינות בת קטנות של בוהמיה ומורביה.

לפתע רומניה מצאה עצמה ללא ברית. היא לא סייעה לצ'כוסלובקיה נגד הגרמנים, אבל גילתה שהמבנה של הגנה על ידי אנגליה וצרפת איננו בטוח ביותר. הצרפתים הגנו על עצמם בקו הגנה MAGINOT שהיה תת קרקעי, והיה מופנה נגד הגרמנים. ברומניה הקימו קו דומה אשר נקרא קו CAROL והיה בגבולות הונגריה. המלך קרול הקים מבנה נוער שהיה דומה לגמרי ל HITLER JUGEND. היינו מקבלים את פני המורים על ידי הושטת יד ימין ואמירת SANATATE. המלה היא בעצם תרגום של HEIL. בבית הספר שלנו לא רבו היהודים, ואני לא התפלאתי להיות מפקד במסגרת תנועת הנוער הצעירה. אני זוכר שביקר אותנו בבית הספר מפקד הארגון הגרמני BALDUR VON SHIRACH. נעשה הסכם בין שר החוץ הגרמני ריבנטרופ לבין שר החוץ הרוסי מולוטוב, אשר אפשר למעשה את פרוץ המלחמה של הגרמנים נגד הפולנים. תוך פחות מחודש ימים כל פולניה נכבשה על ידי הגרמנים. הרומנים אפשרו ל 84,000 חיילים פולנים לברוח מארצם, ולהקים יחידות חדשות על שטח צרפת. המפקד של צבא פולניה, המרשל סיקורסקי, היה מפקד על צבא זה. היו הרבה פולנים שהיו בורחים לרומניה במכוניות. חבר של אבי שהיה עוסק במכירת מכוניות שיכנע את אבי לרכוש מכונית. הוא הסביר לאבי שחבר שלו BRECHER שהוא בדיוק מחוסר עבודה, יוכל לשמש לאבי בתור נהג וגם ילמד אותו לנהוג. אבי השתכנע מהר ועשה את העסקה. זכור לי ניצול המכונית לנסיעה לחוף הים השחור. הייתה זאת תקופת חופש נהדרת שבה הייתי כמו בן עשירים. המכונית לא החזיקה מעמד כל הזמן וצריך היה למלא אותה מים מהדנובה או מבתי זיכרון. הרגשתי איש חשוב כאשר הוטל עלי לטפל בעניין מלוי המים של המכונית. נסענו בה, הנהג ברכר, אבי, ואני ושני חברים שלו, כולל זה שארגן את רכישת האוטו. אני זוכר ששמתי לב למספר הקטן של רומנים שחיו בחלק הדרומי של דוברוג'ה. נמשכה תקופה של כשנתיים בהם הייתה לנו מכונית. היה זה אוטו מסוג CHEVROLET שעל החלק העליון שלו היה מותקן גגון אשר אפשר לשים מזוודות. אני הכרתי תמיד את האוטו שלנו לפי המבנה שעל הגג שלו. דון ברכר רצה ללמד גם אותי לנהוג, וזכור לי שהצלחתי יפה בחלק הראשון של שעורי החזקת ההגה. השעורים נפסקו בהחלפת המהלכים, ולי זכור היום שרציתי להכניס את האוטו לחצר לשם רחיצה. לא הצלחתי להחליף את המהלכים, האוטו קפץ קדימה והרס את גדר העץ. ביקרתי ברומניה לפני כעשרים שנה, וגיליתי שלא תיקנו את הגדר מאז.

הרוסים הצטרפו לגרמנים במלחמה נגד פולין, ובזמן קצר כבשו את מחצית שטחה של מדינה זו. הם הציגו תביעה לרומניה בה דרשו את בסרביה וצפון בוקובינה. המלך קרול גילה שאין לו בעלי ברית נגד התביעה הגרמנית, ונאלץ לוותר למעצמה הרוסית. הכיבוש הרוסי הלך בצורה מהירה. הם השתלטו על השטח מעבר לנהר דניסטרעד לנהר פרוט ומצפון לנהר הדנובה תוך ימים מספר.

זו הייתה מכה גדולה בשביל כל רומני מאחר ורצה לראות את גבולות הארץ כסופיים, והיה צפוי עכשיו שגם הונגריה ובולגריה יציגו תביעות על שטחין שצורפו לרומניה. חברתו של אבי סבלה במיוחד מאחר ובסרביה נחשבה להיות אחד משטחי גידול התבואות הגדולים, והיו בה שטחים בהם חברת אבי רכשה את התבואה מראש על הקרקע, לשם יצוא מרומניה. חברת אבי ודודי עסקה ביצוא התבואות מרומניה.

גרמניה המשיכה בניצחונות שלה. היא פלשה לדנמרק ונורווגיה וכבשה אותן. הרבה אוניות מלחמה גרמניות הוטבעו, אבל הדבר לא שינה הרבה את המאזן, מאחר וממילא הייתה לבעלות הברית עדיפות ימית. החלה מכת הטבעת אוניות על ידי צוללות גרמניות. בשטח הצוללות הייתה עדיפות לגרמניה.

במשרד של אבי גייסו לצבא את רכז הטלפונים. דודי העריך אותי הרבה והציע לאבי להשתמש בי בחודשי חופש הקיץ בתור רכז טלפונים. אני הייתי גאה בצורה יוצאת מהכלל שבהיותי בן 15 בלבד, הייתי פקיד חיוני של המשרד, בעל משכורת חודשית. הטלפונים היו האמצעי אשר עזר לביצוע עסקות היצוא, והיה לנו גם קו בינלאומי מיוחד. כולם חיפשו את ידידותו של בן המנהל ואני ראיתי עצמי אדם גדול.

בחודש מאי 1940 גרמניה תקפה את צרפת דרך בלגיה והולנד. הפנצרים הגרמנים התקדמו מהר. בצד הצפוני לא היה לצרפת קו הגנה, והגרמנים הקיפו למעשה את קו מגיינו. תוך מספר ימים בלבד הגיעו לרצועת הים המפרידה בין צרפת לאנגליה. באנגליה חלו שנויי שלטון ובראשות הממשלה עלה וינסטון צ'רצ'יל.

המלך קרול הבין שחל שינוי מדיני גדול. הוא ניסה להתקרב להיטלר ונסע לגרמניה לנסות לרצות אותו. היטלר הציג לו תביעה מיידית להשתלט על הנפט הרומני, ולהבטיח את יצוא התבואות לגרמניה. למטרה זאת החליט לשלוח אדם מיוחד לרומניה. איש זה היה אחיו של העוזר שלו GOERING.

האיש, ALBERT GOERING, בא לבוקרשט והתקשר לחברה של אבי לשם ביצוע היצוא לגרמניה. משך תקופה של כשבועים הוא בא למשרד של אבי. היה מגיע מוקדם בבוקר על מנת להתקשר בטלפון, ואני למדתי להכיר אותו היטב. על אף גילי הצעיר הרשיתי לעצמי להפנות אליו שאלה כיצד קורה שגרמניה

האנטישמית עורכת עסק עם יהודים. הוא השיב לי שהאנטישמיות היא רק סיפור. גרמניה הייתה אומנם כזאת בעת עליית הנאצים לשלטון, אבל כעת לא תהיה כזאת ולראייה עיסקת התקשרות התבואות.

לא הצלחתי להיכנס הרבה לעניין. האיש עזב את רומניה ועבר לצ'כוסלובקיה שם ניהל את בית החרושת SKODA שעבד לייצור טנקים וציוד מלחמתי. רק לפני כשנתיים שמעתי בטלוויזיה שהוא היה אחראי להצלת הרבה יהודים. מצאתי אישורים לדבר באינטרנט, ואני מבין שניתן למצוא אותם גם בבית התפוצות. הסיפור שלו לא התפרסם כל כך כמו סיפורו של שינדלר.

ברומניה עלה לשילטון הצבא בראשות המרשל אנטונסקו בשותף עם המפלגה האנטישמית של משמר הברזל. המפלגה שלטה בין היתר במשטרה וברדיו. מידי יום הייתי מאזין להימנון המפלגה ולדברים האנטישמים. החלה גם תנועה של ROMANIZARE לפיה מועצות החברות היו צריכות להיות מורכבות רומנים נוצרים, והפקידות הייתה צריכה להפך לנוצרית ולקבל הדרכה מהיהודים. בין אנטונסקו למפלגת משמר הברזל היו חלוקי דעות, אך שלטו ביחד.

אבי ניהל אורך חיים מיוחד. הוא למד להתאגרף, והחליט שגם בנו הבכור צריך לדעת את המיקצוע. המדריך שלנו היה OSCAR VEXU, מתאגרף לשעבר אשר כתב גם ספר בשם הבוקס המודרני. למדתי אצלו את עקרונות האגרוף, את השיטה לקפץ תמיד על רגלי, ליפול מבלי להיפגע ולדעת לא לפחד ולהשיב לכל תוקף כגמולו.

היינו צריכים להתכונן לעלות לארץ ואבי החליט שאני צריך ללמוד שרברבות ועבודות מתכת. הצטרפתי לבית ספר ערב של עובדי מתכת, ולמדתי לשייף ולעשות פטיש. היינו עובדים שעות רבות ועושים מעט. הדיוק היה חשוב ביותר. כאשר גדלתי ולמדתי בטכניון עברנו גם קורס מעשי. בקורס הזה למדנו לשייף ולעשות פטיש. היו אלה שתי ההזדמנויות שעבדתי בחיים בידיים. נוכחתי אז שנכון מה שתמיד ידעתי, שאין אני מתאים לעבודת ידיים.

אני הכרתי את אנטונסקו מאחר והוא היה חבר של דודי ושל אבי, איתם היה משחק פוקר. אני החזקתי עצמי כשחקן פוקר טוב והייתי צוחק מאבי שחשב שבמשחק פוקר ניתן להרוויח כאשר יש לך קלפים טובים. בעיני חשוב היה לזרות בעיני היריבים חוסר ידיעה ולהרוויח על ידי בלופים, גם כאשר הקלפים אינם טובים.

לאמא שלי הייתה ידידה ממשפחה מפורסמת, הנסיכה קנטקוזינו. זו לא ידעה שאמא שלי, הפוקדת בהתמדה את הכנסייה בכל יום ראשון, היא בעצם ממשפחה יהודית. ביום בהיר אחד סיפרה לאמי על פגישה של משמר הברזל שנערכה

בביתה שבה הוחלט לנקוט באמצעים חריפים ביותר נגד היהודים. הישיבה הייתה בביתה משום שבניה היו אנשים חשובים במשמר הברזל. נודע לה שאמי יהודיה והיא באה להתחנן לאמי שתשמור את הדברים בסוד ולא תספר.

שכחתי לספר שבינתיים גרשו את היהודים מכל בתי הספר הנוצרים. היה קיים בית ספר יהודי תיכון ששמו היה CULTURA והיהודים הצטרפו לבית ספר זה. לא רק התלמידים, אלא גם המורים היהודים. המנהל של בית הספר התיכון בו למדתי טען שההחלטה איננה מתייחסת אלי משום שאני אזרח יוגוסלוי בעל אם נוצריה, אבל אני העדפתי לנטוש את בית ספרי ולעבור לבית הספר היהודי. הרגשתי זאת בתור החלטה ציונית, ובבית היה מדובר רבות על עליה קרובה לפלשטינה.

אבי קיבל סרטיפיקט עליה לארץ מאת האנגלים. ברומניה הוחלט על רומניזקה, דהיינו הכנסת רומנים נוצריים למועצות המנהלים, והכנת צוותי עבודה שיהיה מורכב מרומנים נוצרים. הפירוש המעשי היה של הגדלת צוות העבודה ותשלום משכורות לאנשים אשר לא עבדו למעשה. תהליך הרומניזרה של המשרד העסיקה אותו ודחתה את העליה.

הצבא הגרמני נכנס לרומניה בתור בעל ברית, שעתיד לאמן את הצבא הרומני. דיברו על פלישה אפשרית של הצבא הגרמני לרוסיה, אבל הכל היה בגדר דיבורים. בינתיים כולנו שאבנו עידוד מהנצחונות היוונים נגד איטליה שפלשה ליוון מאלבניה. תוך זמן קצר היוונים הצליחו לכבוש כשליש משטח אלבניה. ברומניה הייתה קהילה יוונית.

לצבא הגרמני היה צורך במקום מגורים, ולמטרה זאת החרומו את חציו של שטח בית הספר התיכון היהודי. בחצר בית הספר ישבנו יחד, תלמידים יהודים וחיללים גרמנים. אני ידעתי גרמנית מילדותי וקיימתי שיחות עם החיללים הגרמנים. בבית הספר לא הייתה צפיפות רבה, כיוון שרבו התלמידים אשר לא באו ללימודים. פחדו לצאת מביתם ולהיות קרובן של הקינים של משמר הברזל.

תלמיד כיתתי אשר שמו ROSEN נתפס על ידי קן של צעירים ממשמר הברזל. הובטח שהוא ישוחרר ויוחזר הביתה. הדבר היה מתעכב מידי יום, אך אנחנו המתנו לבואו ללימודים. כעבור שבוע הוא הוחזר להוריו, אך היה מת. הדבר השפיע יותר לכך שרבו אלה שלא באו ללימודים. אני חשבתי שהלימודים הם אחריות שלי, ורציתי למלא חובותי. נוסף על כך הייתה לי חזות ארמנית, ולא חשבו עלי בדרך כלל שאני יהודי.

בתאריך 20 לינואר 1941 חזרתי לביתי כרגיל. המשרתות המתינו לי ואמרו לי "הם למעלה", מבלי לפרט במי מדובר. היה חיפוש בביתנו אשר נמשך הרבה שעות. לא מצאו שום דבר מחשיד אבל אני זוכר שנטלו קופסאות FLYTOX, קוטל

חרקים, עליהן היה כתוב באנגלית. בשעות הערב ביקשו מאת אבי להתלוות אליו ל
 SIGURANTA. בזמן CEAUSESCU קראו למוסד SECURITATE.

התקשרנו מיד טלפונית לביתו של דוד מרק, אבל דודה רשל, אשתו, אמרה
 לנו שגם את דוד מרק עצרו, והיא איננה מצליחה להתקשר אל אנטונסקו. אני ידעתי
 את מספרו הטלפוני בבית והתקשרתי. ראה זה פלא. הוא השיב מיידית ושאל אותי
 איך מצאתי אותו, מאחר והוא איננו בבית ובא רק לקחת בגדי החלפה. סיפרתי לו
 שעצרו את דודי ואת אבי והוא אמר לי שאין מקום לדאגה מאחר והצבא יכנס
 לבירה תוך היומים הקרובים. גם כרגע חלק הבירה בידינו.

אני השבתי לו שיומיים הם זמן רב ואיש לא יודע מה יקרה בזמן זה.
 אנטונסקו אמר לי שהוא ישלח לבניין ה SIGURANTA יחידה של תותחנים.
 המציאות היא שיחידה של תותחנים העמידה תותחים מול הבנין, ותפשה אותו ללא
 התנגדות. התברר שעשרה מנהיגים היהודים ועשרה מנהיגים יוונים נכלאו בבנין על
 ידי אנשי משמר הברזל. לא התירו להם לצאת מאחר ובינתיים הייתה מרידה של
 משמר הברזל וברחוב היו רוצחים אנשים.

בית הסיגורנצה לא היה מרוחק מביתנו יותר ממחצית הקילומטר. אני
 הרשיתי לעצמי לרוץ ברחובות בין שני המקומות. לא חששתי שאני יהודי, אבל לפתע
 ראה אותי צעיר בשם NICU שהיה שוער קבוצת הכדורגל MAIASA. "תפסו אותו,
 הוא יהודי" הוא צעק, והחלה רדיפה אחרי.

אני קיבלתי שבוע לפני-כן בתור מתנה מחו"ל אולר שוויצרי חדש. הייתי
 מתגאה באולר הזה לפני כולם. הפעם תקעתי את האולר בכל כוחי בזרוע של הצעיר
 אשר עמד לתפוס אותי, ולא משכתי את האולר חזרה. במבוכה שנוצרה הצלחתי
 להשתחרר ולברוח. את האולר שלי לא ראיתי יותר חזרה.

המהפכה של משמר הברזל הסתיימה תוך יומיים. הרובעים היהודים
 והחנויות ברחובות הראשיים נשדדו. בית הכנסת הספרדי הגדול שהיה פאר הבנינים
 בבוקרשט נשרף ומאות אנשים נהרגו. אני היתי מזועזע מבנין בית הכנסת השרוף.
 בקרבת בית הכנסת ובית הספר העממי היהודי ספרדי היה נמצא בנין ה MORGA
 לשם הביאו בדרך כלל את המתים. הפעם הוא היה מוצף הרוגים יהודים. אני
 נכנסתי בעצמי להסתכל לבנין זה.

כעבור יומים המהפכה הסתיימה ואבי חזר הביתה. הוא מצא את כולנו על
 הברכים, מתפללים לאלוהים שהוא יחזור בריא ושלים. אמי החלה לוחצת על אבי
 שיסיים את כל עיסוקיו וינצל את הסרטיפירט שהיה לו לכניסה לפלשטינה. זה לא
 ארך זמן רב ואנחנו יצאנו לארץ. זכורני שהחיילים הגרמנים לא התערבו. היטלר

ציפה שהצבא הרומני ייכנס לצדו ברומניה, והעדיף את המרשל אנטונסקו על מפלגת משמר הברזל. הם טענו, בבית הספר, שלא ראו בגרמניה אכזריות גדולה כמו שראו ברומניה. זה היה עדיין קודם לרציחת ששת מיליוני היהודים.

זכור לי שהיה צפוי שפרנץ, בעלה של הטבחית של דודתי דולי, שהייתה מתגוררת בקומה הראשונה של בנינו, יכין לנו ליפטים. האיש היה עובד אצל דודי בחנות המעדנים הגדולה. היה לו נוהג להשתכר מידי פעם, והוא השתכר. הדוד שלי הבטיח לשלוח עובדים אחרים אשר יכינו את הליפטים אך העבודה התעכבה.

אני הכנתי בשביל הליפטים את אוסף הבולים. הכנסתי במזוודה את רוב הבולים שלי. התברר שהליפטים נשדדו בדרך. את מזוודת הבולים גנבו עם כל התכולה. בארץ התחלתי אוסף חדש עם בולי החלפה אשר טרם הצלחתי להכניס למזוודה, ולקחתי לארץ במטען שלי. ברגע הראשון חשבתי את הדבר לאסון. התברר לי שהאסון הפך לברכה.

הורי לא המתינו יותר, ואחרי 24 בפברואר, 1941 יצאנו לעיר הנמל הימית קונסטנצה. בעיר זאת ישבו המשחתות הרומניות מרשטי ומרשתי, אשר הרשימו את אחי התאומים. נפתח מסלול תיירות לטורקיה שבו נסעה האניה DACIA ולהורי היו כרטיסים על אניה זו. הבעיה הייתה שהטורקים לא רצו את היהודים שבאו והיה צריך להציג להם סרטיפיקט של כניסה לפלשטין. היה צריך לעבור דרך קושטא ללא כל דחיה, ואבי רצה לקשור קשרים עסקיים באיסטנבול.

כאשר הגענו לקושטא עלו על האניה קצינים טורקים אשר ביקשו לעצור את HENRY PRESENTE אשר נשאר חייב כספים למס ההכנסה הטורקי וברח לרומניה. אבי הסביר להם שלא מדובר בו אלא בבן דודו שחי בטורקיה ונשא את אותו השם. הם הבטיחו לברר את הכל בבוקרשט, ובינתיים יישבנו במלון TOCATLIAN.

מדובר במלון אשר את שמו הכרנו מספרו של FRANZ WERFEL אשר כתב את 40 ימי מוסה דג, ותאר את רצח הארמנים. במלון הזה לא היו לנו מים זורמים, ואני זוכר שהיה צורך להביא מידי יום מלמטה מים בקערה. לי שהייה בקושטא זכורה גם מתוך כך שאז בדיוק נסתיימה שנה שלא הלכתי לקולנוע. נדרתי נדר לא ללכת שנה לקולנוע, ועמדתי יפה בדבורי. זכור לי שלא הבנתי דבר בסרט, והיה משעמם ביותר.

ארכו פחות משלושה שבועות עד שהענין התברר בבוקרשט והשלטונות הטורקים החליטו שעלינו לעזוב מיד את טורקיה. הייתה קיימת רכבת טרנסטאנווס, אשר נסעה לגבול טורקיה עם סוריה. נכנסנו לרכבת מצויידים

בלחמים, מרגרינה וחתיכות לקרדה גדולות. לאחד מאחי התאומים היה ספר של גיול ורן בשם 'אי התעלומות' ומשך כל הנסיעה הוא נהג לקרוא לנו את הספר.

זכור לי שישנו בסוריה לילה אחד בעיר חלב. אני קניתי בעיר זאת את הבננות הראשונות שאכלתי בחיי. הדבר מצא חן בעיני, ומאז אני אוכל בננות לעתים קרובות. קודם לכן ידעתי על גידול זה רק מספרים.

מחלב נכנסנו למונית אשר הביאה אותנו לגבולות PALESTINA. הגענו לגבול, נבדקנו על ידי האנגלים, ולי זכורה שאלה אחת אשר הפנו לאבי אם יש לו אקדח. אני ידעתי שאקדח הוא כלי נשק הנהוג אצל עבריינים, והשאלה הפתיעה אותי. עובדה היא שאני זוכר אותה עד היום. התאריך היה 21 למרץ, 1941 וזכור לי ולאחי משום שהיה בדיוק יום הסולסטיציום.

נכנסנו למונית אחרת אשר הסיעה אותנו עד לחיפה. בעיר זאת התגוררנו בלילה בפנסיון (אשר שמו היה כנראה כוך). למחרת עברנו למלון ציון. בימינו זה חדל להיות מלון והבנין מהווה חלק מעיריית חיפה.

למחרת יצאנו לטייל על הכרמל. עלינו לרחוב פנורמה (נוף הכרמל) והתרשמנו מיופיה של העיר. היא נראתה להיות בדיוק כמו עיר על גלויה צבעונית. התרשמתי במיוחד מניקיונה של העיר. זכור לי שרצינו להראות את ידיעת העברית שלנו. אבי נעצר בקיוסק וביקש סודה. הוא קיבל אותה, אבל אבי התאכזב משום שהוא התכוון לגזוז. המוכר העמיד אותנו על השם הנכון ונתן לעולה החדש כוס גזוז. היה זה אחד הדברים המעטים שאני זוכר.

בבית המלון גיליתי רדיו באחד החדרים ושם הקשבתי לשידורים שהיו בשפה הצרפתית. שמעו היטב את תחנת צרפת החופשית. באותו זמן לא ידעתי שהתחנה נמצאת למעשה בחיפה, בביתו של דויד הכוהן. אני זוכר שהושפעתני על ידי תאור הכיבושים הגרמנים ביוגוסלוויה, אשר התקוממה נגד ההסדרים של היטלר עם פאול, עוצר המלך הצעיר.

סוריה ולבנון נשלטו על ידי ממשלת וישי. בין השידורים של צרפת החופשית היה שידור בפולנית. הוא היה מתחיל עם MARSH MARSH DOMBROWSKI. אני למדתי את השיר ומאז אני מרבה לשיר אותו. מתברר שמדובר בהימנון הפולני. מרבית חברי יוצאי פולין ואני מרבה לשיר להם את ההימנון.

אבי ידע על קיום בית הספר הריאלי של דוקטור בירס. היה כנראה חופש פסח והמתנו להיכנס לבית הספר הריאלי. בוקר אחד אמא האירה אותי ואמרה לי שאנו הולכים לבית הספר. הלבישה אותי בחליפה היפה שהייתה לי עם מכנסים ארוכים ועם עניבה חדשה, הכל כנהוג ברומניה. הגענו לבית הספר ושם הסבירו לנו שדוקטור בירס נותן שיעור ועלינו להיכנס לחדרו של סגן המנהל, מר כרוך.

נכנסנו לחדרו של גוף נמוך, הלבוש במכנסים חצאיות. הוא ברך אותנו שבאנו ארצה וקיים שיחה בגרמנית עם אמי. זו הסבירה שהייתי רשום בבית הספר התיכון היהודי אך למעשה לא למדתי והיא סוברת שעלי לחזור על השנה. מר כרוך אמר שלדעתו עלי לא לחזור אלא להתחיל בכתה ט', ולקבל שיעורים פרטיים. בשנה הבאה יחליטו אם עלי לחזור על השנה או לעלות לכתה י'. בינתיים עלי להיכנס לכיתה אחרי ההפסקה.

שמעתי לקולו ונכנסתי לכתה. הילדים קמו כולם על רגליהם. מכיוון שלבשתי חליפה הם חשבו שאני מורה חדש. התברר שאני תלמיד עולה חדש. השיעור הראשון שלי היה של ערבית וניתן על ידי מר פלסנר. הוא שאל אותי "יהודי, מנין אתה בא", והילדים פרצו בצחוק. הוא התרגו והתחיל צועק על הילדים. אני לא ידעתי מספיק עברית ותארתי לעצמי שהוא צועק עלי. בסוף הצעקות הוא הסביר לי שאני לא אלמד ערבית, מאחר ובטח לא למדתי שפה זו ברומניה.

גם אנגלית לא למדתי ברומניה. המורה לאנגלית אשר שמה היה גברת לוי, החליטה שהיא מצפה ממני את אותו הדבר שהיא מצפה מיתר התלמידים. היא הייתה כנראה שנואה על ידי התלמידים כך שהופעה שלי מרדנית עשתה רושם על הכתה, ודברו עלי רבות. על כל פנים אני אסיר תודה לה משום שאנגלית הפכה שפה ראשית שלי, ובימינו אני קורא בעיקר בשפה זו.

השיעורים הפרטים לא נמשכו זמן רב, והפכתי להיות אחד מהתלמידים הרגילים. אני זוכר שהיה לי מורה לעברית ותנ"ך שגר ברחוב ירושלים 28. (כוח הוא הסביר לי) למדתי אצלו את ישעיהו, ואני זוכר שידעתי את הפרק הראשון בדברי הנביא בעל פה עוד מרומניה. לא סיפרתי לו אלא דיקלמתי את הפרק. הוא התפלא שיש לי זיכרון טוב כל כך.

הייתה לי מורה למתמטיקה, אשר נכחה מהר מאוד שאין לה מה ללמד אותי. הפסקתי את השיעורים אתה. לא ראיתיה עד שלימדתי בטכניון. הוזמנתי ללמד בבית הספר לבנות ויצו, ואז גיליתי שמנהלת בית הספר איננה אלא מורתי הפרטית לאחר העליה ארצה. לא הסכמתי ללמד משום שהייתי עמוס יתר על המידה, ולמדתי בינתיים שהבנות ממילא אינן אוהבות מתמטיקה.

לא הצטיינתי בלימודים אך גם לא הייתי בין הגרועים. מעולם לא היה לי ציון שלילי, והדבר סיפק את אמי אשר אמרה שהיא שבעת רצון שאינני תלמיד טוב ביותר והדבר יעלה לי לראש.

יצרתי ידידויות וביניהן אציין את מנחם מנדל קרופל, ברכה שטולצברג, בוכבינדר זאב ואחרים. היה לי שכן צעיר ממני בשנה שלמד גם כן בבית הספר הראלי בכתה נמוכה בשנה משלי. שמו היה ויקי, ובהמשך הזמן הפך להיות אחד

הידידים הטובים שלי. הוא היה מנגן באקורדאון. לא אהב ללמוד ואביו היה סוגר אותו בחדרו על מנת שילמד מספר רב של שעות ליום.

השטח שבו הצטינתי בבית הספר היה שטח הספורט. הייתי שייך לבית הירוק. בשטח הספורט עשיתי את כל מה שיכולתי. היו מקיימים גם מאבקי בוקס, ואחד התלמידים רצה להתאגרף אתי, אני אמרתי מיד שהדבר איננו הוגן, מאחר והיה לי ניסיון אגרוף ברומניה. המאבק התקיים ואני נתתי לו "נוק אאוט" כבר במערכה הראשונה. הבחור שנא אותי אחר כך כל ימי חי. בבית הספר לא היו רגילים לנוק אאוט, והמניות שלי עלו מאוד.

השתתפתי בכל ההתחרויות. זכור לי שפעם אחת בהתחרות השנתית קפצתי מטר ו 57 סנטימטר לגובה. זו הקפיצה הגבוהה ביותר שקפצתי בימי חיי. לא ידעתי את שיטות הקפיצה השונות, וקפצתי רגיל מלמעלה. למרות קפיצתי הגבוהה לא יצאתי ראשון. באותה השנה היה תלמיד אשר קפץ יותר מכך.

התקיים משחק כדור יד נגד צעירי מכבי. במשחק הזה הצטיינתי ביותר והכנסתי גולים. יצאנו מנצחים על מכבי והמורה להתעמלות אמר לי שלא ישכח את המשחק שלי. כאשר קבלתי את תעודת הבגרות התברר לי שהמקצוע שיש לי את הציון הגבוה ביותר הוא 'התעמלות'. פניתי בשאלה למר מרט, המורה להתעמלות, והוא השיב לי שהחליט כך עוד בזמן משחק הכדור יד נגד מכבי, וקיים את הבטחתו.

התברר לי שהיו רבים שהתרשמו מהמשחק שלי. לאחר ניתוח הראש מ 1970 היה עלי ללמוד מחדש לחשוב. כמוכן היה עלי ללמוד לכתוב מהר ביד שמאל מאחר ולא יכולתי יותר להשתמש בידי הימנית לשם כתיבה. נרשמתי מחדש לטכניון לתואר שני נוסף, ולמדתי תעשית ניהול. אחד המרצים הראשים שעסק בשיווק הזכיר לי את המשחק. מסתבר שהוא היה צעיר ממני בהרבה שנים, אבל התרשם מהמשחק שלי ומהניצחון על מכבי. אני כותב זאת משום שהכדוריד לא היה מעולם שטח ספורט מיוחד שבו עסקתי. אני הייתי איש כדורגל, ועסקתי בכדוריד רק משום שכך עשו בבית הספר, והחוקים דומים במקצת לחוקי הכדורגל.

הצלחתי פעם במיוחד בשעורי התני"ך אותם לימד דוקטור בירס. הוא נתן לנו לקראת הבחינה דפים על ספר איוב בהם הביע דעותיו וציין את כל הפסוקים. ללא מאמץ יתר למדתי את הכתוב בדפים ואת כל הפסוקים המתאימים בספר. בבחינה לא עשיתי שום דבר מיוחד אלא הזכרתי את כל הדברים הכתובים תוך ציון כל הפסוקים. קבלתי את הציון הגבוה בכתה, ודוקטור בירס דיבר עלי בהתפעלות.

מקצוע חשוב היה 'עברית' בו מר שכטר לימד אותנו הרבה עקרונות בפילוסופיה. לי הוא היה מוכר מאחר והוא ערך את ספר סידור התפילה שקבלתי

במתנה בבר מצווה שלי בבית הכנסת הגדול בבוקרשט. אני זוכר שבבר מצווה שלי היה מלא בבית הכנסת, ואני נאמתי בעברית, שפה שלא היתה ידועה לכל הקהל. ביום אחד דוקטור שכטר שהיה המחנך שלנו אמר לי שחברי בוכי הוא גאון. הוא איננו שומע אלא נעזר בקריאת שפתיים. הוא גם ביטא את התלהבותו מאחותי שמחה, מאחר והיא תלמידה טובה למרות שהיא מטפלת בכל אחיה בהיות אמא שלה בבית החולים. בסוף השיחה הוא אמר לי שלא אחשוב שהוא איננו יודע שאני משחק עם בוכי במשחק האוניות. אין הוא מעיר לנו, מאחר והוא שבע רצון שבפינה אחת של החדר מבינים את דבריו.

מורה אשר השפיע עלי הרבה היה אדון ויך, המורה שלימד אותנו מתמטיקה. הוא נהג אתנו ממש כמו תלמידי אוניברסיטה והיה מקדיש חלק מהשיעור למתן הרצאה אשר בה לימד אותנו דברים חדשים. הצורה של הרצאה השפיעה עלי. בזמן מסויים לימדתי בטכניון וחקייתי את מתן ההרצאות שלו. לימדתי גם בבית הספר הראלי. זכור לי שהמנהל, אדון שפירא, חקר אותי ואני אמרתי לו שמר וויך היה משמש לי דוגמה מתמדת.

זמן קצר לאחר שנכנסתי לבית הספר יצאתי למשא עם הצופים לקבוץ משמר העמק. מנהל המשא היה אותו מר כרוך, סגן מנהל בית הספר, שקיבל אותי בכניסתי לבית הספר הראלי. הוא היה מפקד שבט "משוטטי בכרמל" שליד בית הספר הראלי. הקים את שבט הצופים ב 1925, שנה שבה נולדתי. חלק גדול של אנשי השבט היו שייכים לבית ספר ראלי. המטה שלו היה בצריף שהיה ליד בית הספר הראלי ברחוב נורדאו.

המסע לקיבוץ משמר העמק קירב אותי לחניכים של משוטטי הכרמל. הם אמרו לי שבקיץ הם יוצאים למחנה עבודה בקבוץ עין השופט. הדבר החדש שגיליתי בארץ היה דווקא בצופים. הם היו תנועת נוער שונה לגמרי מהתנועה שהכרתי ברומניה. בארץ זאת הוקמה למעשה תנועת נוער פשיסטית, הדומה לזו של הנוער הגרמני.

בית ספר היה דבר דומה למה שעברתי קודם בגלות. קשה היה לשכנע את אבי, שיתיר לי לצאת למחנה עבודה, וחברי מנחם מנדל קרופל עשה את הדבר. בכלל הרגשתי עצמי קרוב אליו. במלחמת השחרור הוא פיקד על יחידה בעיר העתיקה בירושלים ונפל שם. יהי זכרו ברוך.

המחנה בקיבוץ עין השופט היה מורכב מצופים שנשלחו מחיפה וצופים שנשלחו מירושלים. היחסים בינינו היו טובים ביותר. אני צורפתי לקבוצה אשר הייתה צריכה לקושש ירק בטוריה. העבודה הלכה קשה מאוד. ברגע מסויים שאל אותי חבר למה אני מקושש מחדש את העשב שקששו אותו קודם. התברר שאני

אינני מבחין בין הצבע הירוק של העשב החי לצבע הירוק של הירק שקששו אותו קודם. לא הייתי מתאים לעבודה. עיוורון הצבעים היווה בעיה, ואני הועברתי תיכף לעבודה אחרת, לסילוק האבנים בשדות.

בקיבוץ הייתה בריכת שחיה, והדבר הזכיר לי את בריכות BRAGADIRU ו LIDO אליהן הייתי רגיל ללכת בבוקרשט. הבעיה היתה שלא היה לי בגד ים. התחלתי ללכת לבריכה בלילה והתרחצתי ערום. פעם אחת יצאתי מהבריכה ולא מצאתי את הבגדים שלי. היבנתי שסחבו לי אותם.

נזכרתי בסיפורו של CREANGA והלכתי בהסתר את המרחק של כמה מאות מטר אשר הפריד ביני למחנה. בבואי למחנה מצאתי את הבחור מירושלים ICE צוחק ממני חזק. על המקום הרבצתי לו מכות רצח. הבחור למד אתי אחר כך בטכניון והגיע להיות מזכיר אגודת המהנדסים. הוא גם הקים חברת תעופה מעוף, שפעלה בישראל עד שפשטה את הרגל.

בזמן היותי בבית ספר יצאתי מבפר פעמים למחנה עבודה. באותם הימים אי אפשר היה להביא פועלים זרים זולים, והקבוצים היו מארגנים לקיץ קבוצות ילדים במחנות עבודה. הילדים היו גרים לחודש, חודשים בקבוץ ומבצעים מידי יום שמונה עד עשר שעות עבודה. בתמורה לא היו משלמים להם, אלא היו נותנים להם לגור, לאכול, היו מכבסים להם את הבגדים.

בצופים היו ויכוחים אם יצאו אחרי גמר הבית ספר להכשרה או לא. אני לא ראיתי בעין יפה את הוויכוחים משום שחשבתי שעתידו של צופה בבנית משק חדש. לא ראיתי עצמי מתאים לכך ועל כן סרבתי להשבע אמונים לצופים. כבר מימי הנעורים לא השתייכתי למחנה סוציאליסטי. אין לי ספק שהחיים בסביבת משוטטי בכרמל היו למעשה הדבר המיוחד שעברתי אותו.

כאשר סיימתי את הלימודים נבחרתי בחינות בגרות וקיבלתי תעודת גמר. היא הייתה בינונית ביותר, והציון הגבוה היה בהתעמלות. בזמן ההוא חלק גדול מהנוער התגייס לצבא הבריטי. הלכתי למוסדות והם אמרו לי שאני צריך לצאת לשנת שרות בנוטרות. היה זה גוף של 'פלמיח מגויס' שהוקם בעזרת האנגלים. היו לנו מפקדים בריטים אבל היינו שייכים לארגון ההגנה.

גרנו בכפר ילדים. במקום לא היה כפר כזה, אלא רק יחידה של נוטרים אשר היו יוצאים לפטרולים והיו מתאמנים בשטח. היה לנו טנדרים ונסענו הרבה בשטח. היה לנו מחסן נשק שהכיל בייחוד רובים איטלקים. היה לנו גם לואיס גן, מעין מכונת יריה ישנה. הנשק היה משמש לאימון חברי ההגנה.

הייתה לנו משכורת של כעשר לירות שטרלינג לחודש. מתוך סכום זה היינו מפריטים כ-4 לירות לצרכי קיום של היחידה, ומקבלים מעשית את הסכום הנותר. אני חסכתי אותו לקראת תשלום שכר הלימוד בטכניון. לא הייתי מבזבז פרוטה. החברה אהבו לשחק 21 ואני נטלתי את תפקיד הקופה. הבנתי שלאורך זמן הקופה תמיד מרוויחה. הדבר אפשר לי להשלים את החסכוניות עבור שכר הלימוד בטכניון. לא עלה לי בראש לרגע שההורים אחראים ללימוד ילדיהם. אמי לימדה אותי שבגיל 18 האחריות עוברת לילדים, ואני ראיתי זאת כחובתי לכסות בעצמי את שכר הלימוד במוסד גבוה.

אחד הדברים שהצטיינתי בו היה תרגילי הסדר. נערכו אלה לפי פקודות באנגלית שניתנו לנו על ידי מפקדים בריטים. ביום בהיר אחד הודיעו לנו על ידי מפקדותינו היהודית בנהלל 28, שעומד להתקיים ביקור במקום של נשיא ההסתדרות הציונית חיים וויצמן, אשר בא מאנגליה כדי לבקר בארץ.

העבירו את יחידתנו מכפר ילדים לנהלל ואימנו אותנו כל העת בתרגילי סדר. חלו מספר שינויים. תרגמו את הפקודות לעברית ונתנו את הפיקוד למפקד יהודי. התאמנו ללא הרף. באו אורחים רבים לשמוע את דברי נשיא ההסתדרות הציונית, ואני הבחנתי ביניהם באבי. הוא חיך כרגיל והיה גאה שבנו בקרב היחידה המקבלת את פני הנשיא. הנשיא נשא נאום וזכור לי שאמר שיהדרך שלפנינו איננה דרך המלך'. לא ידעתי מה פירוש המושג, ותמהתי מה למלך האנגלי ולדרך.

המפקד הבריטי של הפלוגה היה משך זמן רב הסרג'נט פיש. לא חשבתי אז כיצד יתכן שמפקד פלוגה הוא סרג'נט בלבד. האיש זכה בתמיכה מלאה מצד השלטונות הבריטיים וגם מצד ההגנה אשר דאגה להשלים את הכנסותיו. לאיש היו מהלכים והוא אירגן משחק כדורגל של הנוטרים נגד יחידת הלגיון הערבי, אשר הייתה מתגוררת לא רחוק מאתנו בעמק יזרעאל.

הורכבה קבוצה של כדורגל. שיחקנו ונוצחנו 7:1. פעם שנייה בחיים נוצחתי כך. הלגיון הערבי אירח אותנו בצורה ספורטיבית וסודר שיהיה משחק REVANCHE. הסרג'נט פיש הזמין אותנו בעפולה לשתי בירה, ושתי את כמות הבירה הגדולה בחיי. השתכרנו כולנו.

הוחלט להרכיב קבוצה שונה לגמרי, והשאירו רק אותי מאחר והבקעתי את השער שלנו, והצטיינתי במשחק. יתר השחקנים היו של קבוצת הפועל בלפוריה, שהייתה בזמן ההוא, המובילה בליגת הכדורגל.

התאמנו קצת לקראת המשחק. המפקד היהודי שלנו היה גם כן סרג'נט ושמו היה שמואל איתן. היה לו אח צעיר יותר, כארבע שנים צעיר ממני אשר שמו היה רפאל איתן. הכינוי שלו היה רפול. הגענו למשחק נגד הלגיון. רפול היה רץ סביב

למגרש וצועק בקולי קולות 'ספי, ספי'. הפעם תוצאת המשחק הייתה 1:1. אני הבקעתי את הגול שלנו.

הסכום שנוכה ממשכורתנו לא היה מספיק עבור הקיום. אי לכך השלמנו אותנו על ידי שמירה בלילות בגני התפוחים, ועל ידי בניית היסודות של בית החולים השכן שנבנה לידינו, בעתיד בית החולים של העמק. זכורה לי השמירה בלילות. בהזדמנות אחת נרדמתי בשמירה והביקורת מצאה אותי ישן. עבודת הכנת היסודות של בית החולים הייתה קשה ביותר, אני לא הייתי רגיל לעבודה קשה עם טוריה ואת חפירה.

בכל חודש היה לנו יום חופש. הייתי נוסע מכפר ילדים לחיפה. זכורני שהנסיעה הייתה עולה 8 שילינג או ארבעים גרוש. הדבר היה מכה כלכלית שגרתית בהכנת החסכוניות לקראת הלימודים בטכניון, אבל אני התייחסתי בכובד ראש לנסיעה החודשית שלי הביתה. למדתי להכיר היטב את הכביש מעפולה לחיפה.

הזמן עבר מהר ועמדה להסתיים שנה. בינתיים השביעו אותנו להגנה. כאשר עברה שנה החליטו שאני צריך לצאת לקורס על מנת להיות רב טוראי. אני מצדי החלטתי שעשיתי מספיק בשנת שרות ואני אתחיל לנצל את חסכוניותי ואלמד בטכניון. לא רצו לשחרר אותי בשום מחיר, והכרזתי על שביתת רעב.

היה ברור לי שניתן לקיים שביתת רעב ארוכה רק אם שותים. למדתי זאת משביתות הרעב של גנדי ההודי. ניסו להשפיע עלי בכל הדרכים להפסיק את שביתת הרעב, ואחת הדרכים הייתה שהתקשרו טלפונית לאבא שלי. הוא שאל אותי על ספורי, וכאשר סיפרתי לו בטלפון הגיב על ידי כך שאמר לי 'החזיק מעמד בשביתה שלך'. התוצאה הייתה שכעבור 5 ימים הביאו אותי לנהלל, ושם אמר לי הסרג'נט דולק, אשר פיקד עלינו בעת קבלת הפנים לנשיא וויצמן, שאני משתחרר.

תלמידי בית ספר ראלי עם תעודת בגרות נתקבלו באותה עת בקלות לטכניון. התקבלתי והתחלתי ללמוד. היה לי כסף עבור שכר לימוד אבל הייתי צריך כסף לקיום. נכנסתי לעבוד במשרד אבי. הייתה לי עבודה מנהלית אבל גם יצאתי מידי יום לשוק הערבי וניסיתי למכור את הסחורה שייבא מחו"ל. לא היה לי זמן רב להקדיש ללימודים, אבל התברר לי שבשנה הראשונה לומדים מתמטיקה, פיסיקה, כימיה ומקצועות אחרים שלמדתי בבית הספר הראלי. לא רק זאת אלא המורים היו זהים.

היו לנו אינדקסים בהם המרצים היו צריכים לחתום שהם מרשים לסטודנט לגשת לבחינות. מאחר ומאות תלמידים השתתפו בהרצאות, המרצים לא ידעו למעשה מי בא. ותוצאות הבחינות שלי היו גבוהות ביותר. למדתי להשתמש במחברות חברי שהעתיקתי אותן. למד אתי יחד בוכי שלמד אתי גם בראלי וויקי

אשר לא עשה את שנת השרות ועל כן דילג למעשה שנה. הצטרף אלינו גם סטודנט שהיה שנה גדול מאתנו אשר שמו היה שמעון באום וקראנו לו שימעק. אביו היה סוחר שהתידד עם אבי. לשמעון הייתה אחות צעירה יותר.

היינו חברי הגנה ועברנו את האימונים אשר התקיימו כל העת. ההודעות השונות עברו ב'קשר' אותו צריך היה להעביר. הכוונה הייתה שכל מי שמקבל את הקשר יחתום את שמו ולדאוג להעברת הפתק לאדם אחר. למדתי תוך זמן קצר שהקשרים עוברים בימי שישי, ויש תמיד איש אשר נשאר בבית בימי שישי וניתן להעביר לו את הקשר: שימעק.

למשרד של אבי היו סחורות מיובאות כגון גבינה מקפריסין, מיץ עגבניות, זיתים שחורות. הממשלה הבריטית לא טיפלה בוויסות המחירים, והסחורות נטו להתקלקל. אני זוכר שטיפלתי במכירת פחי זיתים. את מיץ העגבניות אחסנו בבנן בהדר. היה לו ריח כבד של עגבניות ובעל הבית ניסה להוציא אותנו מהמקום בכל מחיר. הוא הגיש נגדנו משפט ואני זוכר שהופעתי בתור עד בפני השופט אגרנט. כבר אז הוא היה נהנה משם גדול. עתיד היה להפוך לראש וועדת ביקורת לאחר מלחמת יום הכפורים.

לא כל הסחורות היו פגומות. היה לנו משלוח של כמה מאות קילוגרם קוויאר שחור אשר הגיעו ארצה באניה 'טרנסילבניה'. בבוא האניה לחיפה רב חובל האניה בא אלינו אמר שקבל משלוח מרומניה למר פרזנטה המיועד מאיש שלא הכיר אותו. היה צריך לטפל במכירת הקוויאר בארץ ולהכין תמורה במטבעות זהב אשר ימסרו בשלב מאוחר יותר, כאשר האיש יעבור דרך הארץ באותה אוניה.

הקוויאר אוחסן במחסן ערובה ברחוב הנמל. משך תקופה ממושכת נסעתי לתל אביב למלון פילץ שם והבאתי קופסאות קוויאר. נהניתי מהנסיעות. נהניתי גם מהקוויאר מאחר ובשלב מסויים הוא החל להתקלקל ועלי היה לטפל בניקוי הקופסאות והוצאת החלק המקולקל מתוכן. הבאנו קופסאות רבות הביתה ואני חושב שלא אכלתי כל כך הרבה קוויאר מימי. גם חברים שלי אכלו מהקוויאר.

אני הייתי צעיר ומדוכדך מהבעיות שיצרו הסחורות המיובאות. ביום בהיר אחד דלת המשרד נפתחה ונכנס לתוכו אדם שמן בשם רוטמן. הוא הכיר את אבא עוד מרומניה, ואמר לו שהגיע למסקנה שבארץ יש לטפל במספוא. הציע לאבי להקים במשותף חברה אשר תעסוק בזרעוני שמנים ומספוא. אבי הסכים וכך הוקמה החברה הפלשטינית לזרעוני שמנים ומספוא.

מר רוטמן לא ידע אלא יידיש ורומנית, והיה עלי לתרגם עבורו את כל הקורספונדנציה. עבודת התרגום מצאה חן בעיני, ואני הייתי בא למשרד מידי בוקר בשעה חמש לתרגם את הדואר. הרגשתי איש חשוב, למרות שלמעשה לא קבעתי

בשום דבר מעשי. מר רוטמן לא נשאר זמן רב אלא חזר לרומניה לשם ייצאנו לראשונה תפוזים. לא הצלחנו יותר מדי. כאשר הוא חזר מרומניה, הוא החל לבנות בית חרושת לעשיית מספוא בשם PROTEIN. כפי שמקובל, בעולם של אינפלציה, בית החרושת עלה הרבה מעבר לאומדן. האדם איבד כנראה את עצביו, וקפץ כנראה לים לפני הכניסה לחיפה. על כך פנים לא ראינו אותו יותר. את המניות שלו בחברה לזרעוני שמנים ומספוא מכרו במכירה פומבית בבית המשפט, ואני קניתי אותן בעצמי לפי כמחצית מערכן.

בינתיים הלימודים בשנת הטכניון השניה לא היו כמו קודם. המקצועות שלמדנו כגון תורת החוזק, מכניקה טכנית, שרטוט וכו" לא היו ידועים לי. במיקצוע הידראוליקה אפילו לא הכרתי את המרצה. הייתי נעזר הרבה במחברות של תלמידים אחרים ומבצע עבודות על ידי העתקה, מבלי לדעת מה שאני עושה.

כאשר הגענו לסוף השנה והיינו צריכים להיבחן. התקיימו תמיד שני מועדים, הראשון לאחר הלימודים, והשני בסוף הקיץ. חשבתי על ניצול ימי הקיץ ללימודים וגישה למועד ב' בלבד. החבר שלי בוכי שכנע אותי לגשת למועד א'. לבטח יהיו מקצועות בהם אעבור. ההכנה הייתה על יסוד פתרון של שאלות שהופיעו בבחינות קודמות. אני למדתי מהר איך יש לפתור כל שאלה באופן מכני לפי דוגמה של שאלה קודמת.

השיטה עבדה. הצלחתי לעבור במועד הראשון את כל הבחינות. היו מיקצועות בהם לא הייתי באף הרצאה בהם קיבלתי את הציונים הגבוהים בקורס. התרשמתי מהישגי מבלי לחשוב שלמעשה אני לא לומד דבר חיוני, ולבטח לא אדע להיות מהנדס. הבחינות אינן העיקר. לא צריך רק לקבל תעודה, צריך ללמוד מקצוע, ואת זה לא עשיתי.

בינתיים הגעתי לשנת הלימודים השלישית. הדבר האחד שהעסיק אותי פרט ללימודים היה האימון בהגנה. בלילה בו הייתה ספירת הקולות המפורסמת באו"מ והוחלט על קיום שתי מדינות בשטח פלשטין הייתי במסגרת כיתה צבאית באגד שבמושבה הגרמנית. הייתה זו ההזדמנות הראשונה שחיי ניצלו. מפקד הכתה ניסה את אקדחו ולפתע לחץ על ההדק וירה. הכדור עבר ביני לערמת הרימונים הקטנה שהייתה מוכנה במקום. מאז החלטתי להיות זהיר ממפקדים המנסים את האקדח שלהם.

הערבים ירו על הכבישים, ואנחנו היינו צריכים ללוות את השיירות לזכרון יעקב. לאורך הכביש היו מספר כפרים ערביים והערבים היו יורים על התחבורה בכפרים אלה. היו לנו סטנים ביד וכאשר עברנו ליד כפרים ערבים היינו מחליפים ריות עם אנשי הכפר. באותו זמן לא חשבנו שסטנים אינם יעילים למטרות אלה.

מספיק שהיה רעש. היינו מתחילים את הנסיעות במגרש בו בריטים אספו מכוניות צבאיות גרוטאות. על מנת לא להפסיד את הזמן לימדו אותנו לפרק חלקים מהמכוניות גרוטאה הצבאיות הבריטיות. חלקים אלה שימשו אחר כך את ההגנה. חברי בוכי אמר שמכינים קורסים של מרגמות 3 אינץ', מכוונות יריה, וחבלה ויש להירשם ברחוב גאולה 8. הלכתי לשם והיכרתי בחורה נחמדה בשם סילבי אשר רשמה אותי לקורס. הבחורה נישאה אחר כך לבחור בשם קשת, והפכה לעיתונאית מוכרת בשם סילבי קשת.

ספי ובוכי, מרץ 1948

ספי, 1948

הקורסים נערכו בעין הים, לא רחוק מעתלית. התגוררנו בבתים שנבנו על חוף הים, המיועדים כנראה לחברי הקבוץ. קיבלנו תעודות צה"ל ואני נסעתי את המספר 6067. ארבע ספרות בלבד. בימינו הגענו למספרים בעלי שש ספרות ויותר. בקורסים היו לנו שני מדריכים שהיו קודם בצבא הבריטי: שלמה דויטשר ומשה טנדובסקי. דויטשר היה איש ידוע אשר השתתף בלהקה צבאית יחד עם יוסי ידן וחנה מירשטאק. הוא הסב את שמו לשלמה דרורי. חיבר את השיר "את חכי ואחזור".

למדנו מאנשים שהיו קודם בצבא הבריטי כיצד להפעיל בהצלחה את הציוד שלנו. שלמה דרורי ומשה טנדובסקי לימדו אותנו 'תרגולת קרב'. מדובר בדבר שמתחיל למעשה מתרגילי סדר והולך שלב, שלב עד להתקפות ממשיות בהן אנחנו לומדים להשמיד את מוצב האויב על ידי איגוף. אני אהבתי מאוד להיות מפקד היחידה היחידה האוגפת וכנראה סללתי לי על ידי כך את הדרך לקורס מ"כים.

בינתיים ביליתי זמן מסוים בבית ותרמתי תרומתי לשמירה על המקום. השכונה שלנו הייתה שכנה לשכונה ערבית והיה עלינו לשמור עליה. ההגנה הקימה יחידות שמירה. אצלנו בבית מעל מיטתי היה סליק ובו אכסנו מכונת יריה טומי פינית, רובים ישנים ובעיקר רימונים. בין השומרים בכביש הייתה אמי שישבה עם שני רימוני יד בתיק שלה, ומוכנה להשיב על ידי זריקת הרימונים במקרה שהערבים יתקיפו אותנו.

אינני חושב שאמא שלי הייתה כוח הגנה גדול, אבל בזכות קיום כוח כזה, הצלחנו להחזיק את העיר. אשתי שהייתה קודם בפלמ"ח נשארה בעיר, וסיפרה לי שגם היא החזיקה רימונים בתיק בחלק אחר של העיר, ברחוב השומר. האחים שלי התאומים שהיו צעירים הכניסו את בני האדם לעמדות.

אי אפשר היה להסתיר את תנועותינו מאנשי הלגיון הערבי שישבו על גג בית סואידן, מעלינו, מעל לכביש בדרך ההר העובר ליד הבית ששכרנו. בימינו הדרך נקראת בשם שדרת הציונות. הייתה שם תחנת אוטובוס והמקום היה מואר. יום אחד ירו במכונת יריה על גדר ביתנו שהיה מאבן והשאירו קו יריות. אני חשתי לחיי אחי, החזקתי אקדח ביד, הרמתי אותו כלפי מעלה ויריתי. האור נכבה. הבנתי כמה חשוב לצלוף ובהמשך המלחמה החזקתי בידי תמיד רובה, איתו צלפתי מידי פעם על האויב.

הפעולה הצבאית הראשונה בעלת היקף גדול שהשתתפתי בה הייתה זאת של התקפה על הואסה בלד אל שיק. היה זה למחרת היום שהערבים ביצעו את רצח בתי הזיקוק. ברצח זה נהרגו מספר די גדול של עובדים יהודים בבתי הזקוק. היה זה ליל סוף השנה 31 לדצמבר. אנחנו תקפנו עם שש מחלקות סטודנטים מגדוד 22 מלמעלה והיחידה המיוחדת של הפלמ"ח בפיקוד רחבעם זאבי תקפה מלמטה.

זכור לי שבשעת ההתקדמות שמענו את קולות הצופרים של האוניות בנמל, אשר בישרו את בוא השנה החדשה. מלמעלה נפתחה אש גדולה אשר הזכירה לי סרט שראיתי יום קודם על קרב אלמייין בצפון אפריקה. אנחנו תקפנו עם שש יחידות מלמעלה, אשר כל אחת כבשה בית לאחר בית, והרגה את אלה שהיו בו.

נפצע אחד מחיילינו, ואני נשאתי אותו על הגב חלק מהדרך חזרה. ברור שהייתי מלא כתמי דם. נסוגנו לעבר בית הספר הראלי על הכרמל, ושם נשלחנו הביתה. הייתה לנו עוזרת ערביה והיא ראתה את הבגדים המוכתמים שלי בארון הכביסה. מאז לא ראינו אותה יותר. באותם הימים עוד לא ידענו שחיי פצוע תלויים בסילוק מהיר שלו מן השטח, והחייל הפצוע נפטר. למחרת כל חיפה הלכה בהלוויתו.

הכפרים הערבים על אם הדרך היו מטרד והוטל על גדוד 22 לנקות את הכפר עין ראזאל (בית אילה). לגדוד כבר הייתה יחידה של רגמים והוטל עליהם להביא את המרגמה 3 אינץ' לכפר ולירות לכיוון איגזים לשם מניעת בוא תגבורת משם. צריך היה להביא את המרגמה והיא שקלה משקל יחסי רב. נטלנו פרדה מזכרון והגענו לקרבת הכפר.

אני שמרתי על הפרדה. הכל היה יפה עד שפתחנו באש. הפרדה נבהלה וברחה, כאשר אני מחזיק בחבל הקושר אותה בכל כוחותי. היא גררה אותי בין הקוצים, השתחררה ונעלמה. בדרך חזרה היה צורך לסחוב את חלקי המרגמה על הגב. החבר'ה אינם סולחים לי את הדבר עד לימינו. וכתוב על הענין גם בספרי הלחימה.

התקיים קורס מפקדי כתות באלונים, ואני נשלחתי לקורס זה. הערבים ביצעו הרג גדול באנשים שיצאו לעזרת יחיעם. צריך היה לצאת נגדם והוחלט לאבטח את כביש עכו. למטרה זאת היה צורך לכבוש את התל שליד עכו, המוכר בשם תל נפולאון. היחידה שלנו תקפה את התל וכבשה אותו תוך כדי נפילת חמישה חיילי האויב.

הוחלט להעמיד על התל מרגמות 3 אינץ'". אפשר היה להשיג כאלה בקבוץ עין המפרץ שהיו לו שלוש. בעיה הייתה של מיעוט אנשים המאומנים במרגמות. נזכרו בי והעבירו אותי זמנית מיחידת המכ"ים ליחידת הגדוד. אני הייתי היחיד שהיה לו אמון חלקי של מפקד. הצרה הייתה שלמרגמות אשר קבלנו לא היו מתקני כיוון. קבענו את המרחקים בעזרת מד זווית והעמדנו את המרגמות על ראש הגבעה, ולא מאחוריה.

היינו קצת מאחורי הגבעה והרגשתי שאש האויב עוברת עלינו. ברגע מסוים הוריתי לאחד החיילים שלנו ושמו פנונו, שירד לרגלי הגבעה ויביא מספר פגזים. הקבוצניקים חשבו את הפגזים לנכס גדול, וקשה היה לקבל פגזים מהם. הזמן עבר והאיש לא חזר. שאלתי היכן הוא והראו לי אותו על ידינו, הרוג בקרב. הוא נפגע על ידי כדור שעבר את הגבעה והיה בירידה. היה זה החיל הראשון שנהרג לי ונטלתי את הדבר בצורה קשה.

הערבים שלחו תגבורות מהצפון אשר נעמדו לפני ההר. בקשו אותי לירות ויותר ממזל מאשר מכוונה, ירינו ונפל פגז בקרב המכוניות בהן בא האויב. הם ברחו ולא יצא שום דבר מניסואי התגבורת. בינתיים ביום בו עלינו על ההר הוכרזה מדינת ישראל. התוכנית שונתה והוחלט לתקוף את עכו. ההתקפה בוצעה על ידי גדוד 22 בפקודו של אברהם פלד שהיה פעם אסור בכלא עכו. העיר נכבשה על ידי הגדוד.

הגישה למקומות רבים בחיפה הפכה להיות חופשית. אבי ראה את הדירה אשר מר מולר, מנהל מפעלי אתא, בנה עבור אמו, ורכש את הדירה ממנו. דירה זאת נמצאת ברחוב הרקפות, בכרמל המערבי, כקילומטר אחד מהמרכז. המצחיק הוא שכאשר באנו לארץ, הלכנו לבקר את מר חשמונאי, שהיה קשור עם עסקי אבי של תבואות. הדירה היתה בדרך הים, בכרמל מערבי, מרוחקת כ 300 מטר ממרכז הכרמל. "כמה שהמקום נידח" אמרתי, "לעולם לא אגור כה רחוק מהמרכז". עברו רק שבע שנים, ועברתי לגור לאותו כרמל מערבי, במרחק גדול פי שלושה מאותו מרכז הכרמל.

הוחזרתי ליחידת המפקדי-כיתות, והמשכנו בקורס. בזמן מלחמה קורס ללא השתתפות בקרבות בלתי אפשרי. חטיבת כרמלי תקפה את ג'נין, ומסתבר שגדוד 21 לא הצליח לכבוש את ג'נין וסבל אבידות רבות. הוחלט שהיחידה שלנו בהנהגת שני טנקים אשר השגנו מהאנגלים תיכנס לעיר. הטנקים לא הגיעו אבל נסענו בכביש במכוניות משוריניות. אני זוכר ששמעתי לראשונה רעש של תותחים היורים עלינו, אבל טרם הייתי רגיל לרעש של ירית תותחים.

הגענו לכפר ששמו היה מוקבילה אשר לצידו היו חפירות שעשו האנגלים בשעתו. השארנו את ילקוטי הגב בכפר ונכנסנו לתוך החפירות. לפתע תותחי האויב החלו לירות על הכפר. הם פגעו פגיעה ישירה בחפצים שלנו שהשארנו בכפר, פיזרו אותם והרסו אותם. לא נטלנו אותם יותר.

ישבנו בחפירות ולא התרגשנו ביותר. הוצאתי מכיסי את ספר הדקמרון של BOCACIO, תרגמתי לחבר'ה חלק מהספר, וקראתי בעברית בקול רם. פגזי התותחים לא גרמו לנו כל נזק. מאז למדתי שהחפירה חשובה ביותר נגד פגזי התותחים, ובכל הזדמנות התחפרתי.

לאחר זאת התפרשנו בשרשרת והתקדמנו. היה זה ממש כמו תרגיל באמונים. לצידו הלך מפקד הקורס. ראינו כמה חיילים הבאים בכיוון הנגדי. מפקד הקורס אמר לי לחסל אותם. אני חשבתי את המרחק עדיין גדול ולא פתחתי באש עם הכיתה שלי. התברר לי שהחיילים שבאו בכיוון הנגדי היו שרידי כיתה של גדוד 21 אשר הלכו בפקודת מפקדת הכיתה שלהם שהייתה בחורה.

הגענו לג'נין עצמה. ראיתי חייל אויב מכוון אלי, עשיתי אותו דבר ופגעתי בו. למדתי שכל החוכמה בצליפה היא רק להשיג את האויב המכוון אליך. במקום אחד בתוך העיר ראיתי 3 הרוגים שלנו. אמרו לי להיזהר משום שצ'ף יורה עלינו. עלה לדעתי שזה איננו צ'ף, וזרקתי רימון קדימה בכל כוחי. התברר לי שהוא פגע והרג חיל אויב שהיה במרחק לא גדול מ 30 מטר מאתנו.

בגבעות סביב ישבו חיילים שאנחנו לא ידענו לזהות. הצעתי שנצק: פול, זחל, צפה, טווח, אש כנהוג בשלב הראשון בתרגולת קרב. מהצד הנגדי השיבו לנו בצעקות דומות בשפה האנגלית. היו אלה חיילים עיראקיים אשר קבלו גם כן אמון אנגלי.

הגיע שעת הלילה וקבלנו הוראה לסגת מהעיר. נסוגנו ונזכרו שהפקודה לא הגיעה כנראה לאנשי יחידה אחת. מישהו צריך היה ללכת אליהם ואני התנדבתי לדבר. התחלתי לחזור תוך כדי שירה לשם עידוד עצמי. למדתי מהר שאין צורך להתנדב. הצלחתי להעביר את ההוראה לסגת והכל סודר. העיר גינין הייתה למעשה ריקה פרט ליחידה ערבית אשר ישבה בבינין טיגארט.

הקורס נמשך והמשכתי אותו בהצלחה. קיבלתי דרגת סמל, כיוון שזה הדרגה של מפקד יחידת מרגמות. בשלב מסוים הועברנו צפונה והושיבו אותנו בחורשה ליד ראש פינה שקראנו לה מלון הזיתים HOTEL DES OLIVES. כבר מזמן לא הייתי בבית. המרגמות עצמן היו מפוזרות בשלושה מקומות ואני נשארתי בחורשה. מידי בוקר בשעה 9 ערכו שם מסדר, אבל משך היום התהלכנו בכל הסביבה. נהגנו לנסוע לטבריה. הייתה לי ידידה בטבריה ונהגתי לבקר אותה.

ספי מפקד מחלקה, טבריה, 1952

יום אחד עלה על דעתי שאם מאפשרים לנו להגיע לטבריה, אין סיבה שלא נגיע גם עד לחיפה. הכל הוא רק להגיע מטבריה לחיפה. מצאתי טרמפים מתאימים והגעתי לביתי בחיפה. כולם התפעלו אך למחרת יצאתי בדרכי לעפולה בטרמפ איתו הסדרתי את הדבר ביום הקודם, מעפולה הגעתי בקלות יחסית לטבריה ומטבריה נסעתי על הגב על אופנוע לראש פינה. בבוקר בשעה 9 הייתי במסדר.

לא הייתי שבע רצון מהיותי מפקד מרגמות. ביקשתי לאפשר לי להיות גם מפקד מכונת יריה, ויצאתי יחד עם פלוגה שהייתה צריכה לעלות על משלט. מפקד

הפלוגה היה אדי שטדלר. סחיבת מגונת היריה היה קשה, אך לא תפשנו את המשלט אלא חזרנו בדין שבאנו.

אינני זוכר את כל הפרטים כיוון שהיו לנו חיי צבא רגילים והיינו מבצעים דברים שונים. היו תקופות של שביתת נשק ותקופת קרבות. זכור לי שהוחלט שאנחנו נעבור לצדו השני של הירדן ליד פרדס חורי ונעלה לבית המכס בצד הסורי. קראו למבצע בשם 'ברושי'. הדבר לא עלה יפה, והיחידות שלנו נפגעו קשות.

בקצה הצפוני של הפרדס העמדנו מכונות יריה שהיו יורות כמה צורות מידי לילה. התנדבתי לצאת לפקד על מכונת היריה, אבל חבר שלי מהטכניון שהיה צריך לצאת לפעולה הכרוכה עם הליכה רבה, טען שהוא עייף מידי וביקש ממני להחליף אותו. נעתרתי לבקשה. מסתבר שבאותו ליל הסורים פשטו על מכונת היריה והרגו או שבו את החילים שלנו. יצא איפה שהסכמתי לחילופין הצילה אותי.

התמחיתי בפקוד על משלט. במשך חודש ימים ישבנו על משלט לא רחוק ממחניים. פרט אלי היו כמה לומדי הנדסה בינינו והוחלט להכין את המשלט נגד הגשם שהלך וקרב. מצאנו כיסויים בשדה התעופה הנטוש, והעברנו אותם למשלט. בנינו עמדות המכוסות מלמעלה. הייתה זו עבודה אשר העסיקה אותנו בשעות היום, ונתנה לנו סיפוק. עוד לפני בוא הגשמים נטשנו את המשלט אבל אלה שבאו אחרינו נהנו מההגנה שבנינו מפני גשם.

היו קרבות עם טנקים סורים קטנים, אבל הסורים לא הצליחו להשתלט עלינו. אחרי הקרבות באה תקופה של שביתת נשק. יחידות שלנו החזיקו בכל מיני גבעות, וגם אני הייתי מפקד יחידה המחזיקה במשלט. אומנם הייתה שביתת נשק אבל היה צפוי שיחידה סורית תתקיף אותנו. ערכנו שמירה בלילה על המשלט ונסענו לעשות מקלחת באוטובוס שהיה מאחורי התל. כל כמה זמן הינו יורדים מהמשלט לבסיס שלנו.

זכור לי שבשלב מסויים ישבנו במשטרת כנען של צפת. אני השגתי בינתיים שיעבירו אותי מהפלוגה המסיעת והייתי בפלוגת חיילים רובאים. ערכנו תרגיל הליכה ברגל וצעדנו ברגל עד למשטרת פילון. המטרה הייתה רחיצה במקלחת. צעדנו ושרנו כל הדרך.

חזרנו חזרה בשעות הערב, והיינו עיפים מהצעדה. קיבלנו לפתע הוראה להתכונן לצאת, לנסוע צפונה. התברר שהערבים תקפו את מנרה ואי אפשר היה להגיע אליה בכביש. הגענו לרגלי מנרה, ירדנו מהאוטובוס, והוחלט לעלות למעלה לאורך צינור המים. העליה הייתה קשה ביותר, ביחוד שנסענו את הציוד שלנו וגם כדורים להגנת המקום.

ערך זמן רב, ועלינו כלפי מעלה עד הקיבוץ. אני סחבתי מרגמה על הגב. כאשר הגענו למעלה מפקד הפלוגה גרשוני שלמד בטכניון יחד אתי, כינס אותי ואת יתר שני מפקדי המחלקות. כבר היה אור יום. הגיעה שיחה טלפונית ממפקד החטיבה שלנו מקסי כהן לתקוף את הערבים אשר בגבעת שיד עבד. גרשוני הסב תשומת לבו שאנחנו עייפים מאוד והציע לדחות את ההתקפה עד לשעות הלילה. יש להניח שאנו היינו מצליחים בשעות הלילה.

המח"ט עמד על שלו, וטען שאנו צריכים לצאת להתקפה אפילו אם אנחנו מצפים לאבדות כבדות. המ"פ כינס אותי ואת ראשי שתי המחלקות האחרות ויצאנו להתקפה על הערבים. מסתבר שאלה הבינו דברים וצלפו קודם על כל המפקדים המחזיקים נשק אוטומטי ביד. כולם נפגעו. לי היה ביד רובה מאחר והייתי צלף ולמדתי להעדיף פגיעות על עשית רעש ורושם של כלי אוטומטי. התוצאה היא שלא צלפו עלי, ולא נפגעתי.

הפעולה נמשכה כל שעות היום והיו לנו מספר נפגעים רבים. בשעות אחר הצהריים נתתי פקודת נסיגה לקיבוץ. נסיגה זאת נמשכה מספר שעות רב. היינו נסוגים על ידי קפיצות של מטרים אחדים. אני הייתי גם עמוס מאחר ואספתי בשדה שלושה רובים של נפגעים, ורציתי להחזיר נשק זה.

הגעתי לקבוץ רק בשעות החושך עייף ורצוף אבל בריא ושלים. כאשר הגעתי לקיבוץ, מצאתי שם את סגן מפקד הגדוד דוב ירמיהו, משכיב אותנו לישון בחדר שבו התברר לי אחר כך שהניחו מספר הרוגים של המשק. החדר היה מאחור. נדמה היה לי שרק הצלחנו להרדם כאשר סגן מפקד הגדוד העיר אותי, ואמר לי שאנחנו צריכים להניח מארב לערבים בדרך למשק. בקושי הייתי ער אבל הערתי את אנשי מחלקתי שנותרו בריאים, יצאתי לדרך והיצבתי את המארב.

בפעולה נפגעו הרבה אנשים. החבר שלי גרשוני נפצע קשות. הוא קרא לי, הוריד את שעונו מהיד ובקש אותי להביא את השעון לאשתו בטבעון. עשיתי זאת. הוא נפטר בנסיגה ומאוחר יותר ביקרתי בביתו בטבעון וסיפרתי לאשתו וקרוביו שהוא נפל מות גבורים. יוסף טרומפלדור היה עבורי שם מהאגדות. חברים שלי שנפלו בזה אחר זה היו טרומפלדורים אמיתיים.

היחידות שלנו כבשו את כל הגליל. השטח טוהר מערבים והייתה נסיגה כללית שלהם. הדרך מהצפון לחיפה נפרצה ותאורטית יכולנו להגיע לביתנו. מפקד החטיבה, שהכיר את התכניות, ידע שעלינו להתקיף בשיד עבד, ולרתק על ידי כך את כוחות האויב. אפשרנו על ידי כך את שחרור הגליל כולו. האנשים אשר נפלו לא עשו זאת ללא הצלחה. למעשה הצלחנו, ואנחנו שולטים בצפון עד לימינו. מידי פעם

הערבים מזכירים לנו ביום האדמה שהם רוצים לשלוט בו, אך עושים זאת ללא הצלחה.

היה לנו מפקד פלוגה חדש במקום ידידי שנפל ושמו שמואל להיס. מדובר באיש אשר חיילי פלוגה א' אהבו מאוד לרגל פעולות גבורה קודמות. הוא כינס את שלושת מפקדי המחלקות ואמר לנו שאנו צריכים להכנס ללבנון. מטרתנו הייתה הכפר חולה. רוב הערבים ברחו מהכפר ונותרו בה רק זקנים. קיבלנו הוראה להתנהג יפה עם התושבים היות ואנו נכנסים למדינה שכנה.

התקדמנו עד לכפר ותפסתי קרוב לשישים שבויים. ריכזתי אותם בבנין אחד והשארתי שלושה חיילים לשמור עליהם. אני המשכתי דרכי מעבר לכפר ותפסתי משלט שממנו ניתן היה להגן על הדרך אליו. שמעתי התפוצצויות בכפר, אבל לא היה לי פנאי לשים תשומת לב לדבר. בשעות הערב נסוגתי עם כל היחידה אל הכפר.

פגשתי את הבחורים אשר השארתי לשמירה על השבויים ואלה אמרו לי שמפקד הפלוגה בא בעצמו והרג אותם בשלושה בתים נפרדים. אני הזדעזעתי וכך עשו גם מרבית החיילים שלי. היינו אומנם אחרי פעולות בהן נפלו לנו הרבה חברים, אך הרעיון של רצח שבויים לא היה מקובל עלינו. אותו מפקד פלוגה המשיך לפקד עלינו ועל כן רוב החיילים כתבו מכתבים אישיים בהם בקשו להחליף את המפקד או להעבירם לפלוגה אחרת. המכתבים נשלחו למפקד הגדוד שלנו באמצעות אנשי הקשר שרכבו על אופנועים.

לאחר כיבוש הכפר נכנעו כפרים אחרים. שטח לבנוני גדול עד לנהר הליטני נתפס על ידינו. התושבים הנוצרים והשיעים היו בעלי יחס טוב. השטח היה תפוש על ידי אנשי פלוגה אחת בלבד. הוא שימש בתור קלף מיקוח בעריכת שביתת נשק ואנחנו נסוגנו ממנו תמורת נסיגת הסורים משטח ישראל שהיה בידם. חזרנו לצפת ושם התייצבתי לפני המג"ד, אברהם פלד, וחזרתי על בקשה דומה לזו של מרבית החילים. סגן מפקד הגדוד דוב ירמיהו ביטא דיעה דומה לשלי והגיש משפט נגד מפקד הפלוגה.

מסתבר שהרוחות התלהטו והגענו אף לחילופי מכות. הוגש נגדי משפט על ידי רס"ר הגדוד. גם מפקד הגדוד וגם הרס"ר היו חברים בטכניון באותו קורס כמוני. הסכמתי להישפט, וקבלתי עונש של שבוע מאסר. תחילה קשה היה לדעת מה יעשה אתי, אך אחר כך סוכם שכמעט כל הגדוד יצא לחופש בחיפה, ואני אשמש בינתיים בתור מפקד משטרת כנען. כך עשיתי ללא רשות לעזוב את המקום.

מידי פעם החזקנו משלטים בצפון, ביניהם היינו באחד שעל יד אילת השחר. הושיבו אותנו לישון בתוך מערה, ורבים מאתנו קיבלו 'קדחת מערות'. אני הועברתי לבית חולים ואחר כך נשלחתי למספר ימי החלמה הביתה. כאשר הגעתי פגשתי את

אחותי שמחה אשר באה מהפלמ"ח בדרום הארץ. היא באה עם סמל אחר, נפתלי, והודיעו לי שלמחרת היא עתידה לשאת אותו לבעל. במקרה על כן הייתי בחתונה שלהם שנערכה בבית הורי. מאוחר יותר גם אני התחתנתי בבית זה.

אני ידעתי צרפתית, וחבר שלי בשם שלמה גם כן. הוטל עלינו להדריך פלוגה של חיילים מרוקאים אשר צרפו אותם לגדוד. התברר לי שהשם מרוקאים לא היה נכון, מאחר וחלקם היו טוניסאים משכילים ודוברי צרפתית רהוטה, וחלקם היו טריפוליטנים, דוברי איטלקית. אני זוכר שהיינו שרים את השירים הצבאים של הלגיון הזר, תוך הכנסת המלה ISRAEL במקומות שונים. אין ספק שהיינו מרשימים ביותר כאשר עברנו בסך. רק אני הרגשתי שחיילים אלה אינם אלא ילדים. האימון הצבאי שלהם נעשה כולו בשפה הצרפתית.

בסופו של דבר נחתמו הסכמי שביתת נשק עם הערבים. היינו צריכים להשתחרר להמשך הלימודים בטכניון. הפעם לא הייתה קיימת בעית שכר לימוד. לא רק שקיבלו אותנו ללא שכר לימוד, אלא שילמו לנו משכורת חדשית ששימשו דמי קיום במשך כל תקופת הלימודים. את הכסף קבלנו בתור הלוואה לא צמודה. הודות לאינפלציה הגדולה ולעובדה שהחזרנו את אותו הסכום בסיום הלימודים בתוספת ריבית קטנה, מתברר שלמעשה לא היחזרנו כלום. מאז התרגלתי לכך שכל כסף שאני מפקיד בבנק, אני מפקיד אותו בצורה צמודה למדד יוקר החיים.

העובדה שקיבלתי חודשית כסף שינתה לי לגמרי את אורח החיים. לפתע התחלתי להקדיש את הזמן ללימודים, והתפלאתי ממה שעשיתי קודם. הלימודים בטכניון התקיימו זמן מסוים גם שעה שחברי ההגנה היינו נעדרים, אבל אחר כך נפסקו. הוחלט שיש לחזור על השנה בקיצור, ואני חזרתי על הקורס השלישי. אחרי הקורס השלישי בא הקורס הרביעי והאחרון.

האמת היא שנתקלתי בקשיים גדולים לרגל העובדה שלא למדתי בקורסים הקודמים. התחלתי להטיל ספק ביכולתי להיות מהנדס. יכולתי לעשות עבודות על ידי העתקה או התבוננות בספרים, אך קשה להגיד שהבנתי את אשר אני עושה עושה. שמתי לב לכך שהדבר האהוב עלי ביותר זה להוכיח את קיום הדברים מתמטית. בשטח הזה הצטיינתי. המורה שהעדפתי אותו היה פרופסור אולנדורף. מורה זה גם לימד את האחים שלי בבית הספר המיקצועי. דווקא הדברים מעשיים של פרופסור נאות (בונפילולי) למשל לא הרשימו אותי.

הצד החברתי היה מוצלח ביותר. כבר בזמן מלחמת השחרור התפתח צד זה, ועכשיו ארגנתי והשתתפתי במסיבות רבות. השכנים שלי מלמטה נטשו את מגוריהם, ובעל הבית השכיר את הדירה למספר דיירים. אחד מהם היה טורי, שהיה היסטוריון. אחר הייתי אני אשר התגוררתי בנפרד ממשפחתי. בחדר שלי אורגנו

מסיבות, וויקי הצטיין בנגינת האקורדאון שלו. אספתי ריכוז תקליטי ריקודים גדול.

ספי ויקי והחבר'ה, 1948

כפי שאמרתי כבר סגן מפקד הגדוד, מר דוב ירמיהו, פתח משפט לשמואל להיס ונקראתי להעיד בו. תוצאות המשפט היו שהוא נידון לשבע שנות מאסר. אני מבין שהוא היה מרותק למחנה משך שנה ולאחר שנה זאת קיבל חנינה מהנשיא. הוא למד משפטים והיה זמן מה מנהל הלימודים בבית ספר ראלי. לאחר זאת התמנה להיות מנהל הסוכנות, וטיפל מספר שנים בעליית יהודים מהגולה. לאחר מתן פסק הדין של המשפט עברתי זמן מה זמנים קשים. היו תופסים אותי בבתי קפה ומקומות שונים בעיר והיו מרביצים לי מכות. פיתחתי מנהג ללכת עם אקדח בכיס. את האקדח מצאתי בשעתו בבית נטוש בעכו. כולם ידעו שאני צלף, והיה לי שקט זמן מה. המשטרה הודיעה לאבי שיש תכנון לחטוף אותי מהבית, ואני הסתתרתי בבית החבר שלי בוכי. מעשית לא יצא מהענין דבר.

אבי התרגש וביקש להיפגש עם דויד בן גוריון. העורך דין הידיד שלו דוקטור זינגר ארגן את הפגישה. באותו הזמן אי אפשר לעזוב את הארץ לביצוע לימודים בחו"ל. בן גוריון כתב למפקד מצ"ח זמן שיארגן לי את רשות העזיבה של הארץ לשם לימודים. ביקרתי אצל האיש וקבלתי ממנו מכתבים שונים. במקרה האיש היה גם השופט במשפט. בשלב יותר מאוחר נסע לחו"ל והמטוס בו ישב הופל מעל בולגריה. זכור לי ששמו היה פליקסברוט.

אני המשכתי את חיי כרגיל ולא התכוננתי לצאת לחוץ לארץ. החבר שלי שימעק הודיע לי שאחותו מארגנת מסיבה בביתה ותזמין את כל חברותיה. הלכתי למסיבה והזמנתי לרקוד בחורה נחמדה שהייתה חייכנית וצוחקת תמיד. קראו לה דרורה. הבחורה שאלה אותי איך אני לא בחוץ לארץ. הדבר הפתיע אותי, אבל היא אמרה שהייתה מזכירה של מפקד מצ"ח וכתבה מכתב המתיר לי לצאת לחו"ל. עניתי לה שלאחר המאמץ הרב להגיע לארץ, לא אני שצריך לעזוב אותה לשם לימודים. שיסע הוא.

צה"ל ארגן את חיל המילואים. קבלתי הזמנה לצאת למילואים לראשונה בתור מדריך בקורס מפקדי הכיתות אשר התקיים בדמון, במקום אשר אחר כך הפך להיות בית סוהר. אני זוכר שהדרכתני בתרגולת קרב ולימדתי את הבחורים את השיר "האמיני יום יבוא". למפקד הקורס קראו אברשה. באותו זמן לא עלה על דעתי שהוא אחיו של מנהל סניף בנק דיסקונט אתנו עבדתי במשרד של אבי.

כנראה שחוות הדעת עלי הייתה חיובית למדי, מאחר ובשלב הבא הוזמנתי לבוא לראיון לקורס קצינים. זה היה מאוחר יותר, כעבור כשנה, כאשר הייתי מחדש בשרות מלואים.

בינתיים בזמן ששרתתי במלואים נהניתי מהנחה גדולה בכרטיס תאטרון, והלכתי לראות הצגה של תאטרון אוהל שהתקיימה בקולנוע ארמון, אשר שמה 'העולם איננו יכול לחכות'. בשורה שלפני ישיבה הבחורה שהכרתי, דרורה. בהפסקה אמרה לי שההצגה מאוד משעממת, והיו צריכים לקרוא לה 'האולם איננו יכול לחכות' כיוון שהאנשים ממתנינים שהיא תסתיים. היא הייתה בתאטרון עם חברות, והציעה שאני אבקר אותה בביתה, ברחוב הרצל 79.

התלבטתי לבקר אותה. זכורות היו לי אמהות החברות שלי בעבר, ופחדתי מפגישה עם הורי הבחורה. לבסוף, העזתי ללכת לבקרה. פתחה לי את הדלת אשה די מבוססת, חייכנית ונחמדה. "בואי דרורה, בא חבר לבקר אותך". האישה כבשה את לבי בצורה מיידית, עוד לפני שהתאהבתי בבתה.

הדירה של הבחורה כללה סלון, חדר שינה, וחדר שהיה מושכר למשפחה אחרת, אשר השתמשה בחדר השרותים המשותף. היה בה גם חדר קטן של שני מטר על שנים, שבו התגוררה דרורה. החדר היה מקושט בהעתק זעיר של ציור של ון גוך. התברר לי שהבחורה חובבת אומנות, והיה לה השכלה רחבה ביותר. שליטתה בשפה העברית היתה מוחלטת.

יחד עם חברים שלה היא ארגנה חברה בשם 'השועל האדום'. השם מוזר, אך גם השם 'הגשש החיוור' היה מוזר. הקבוצה הייתה מארגנת שתי פגישות לשבוע. הפגישה הראשונה הייתה הרצאה שניתנה על ידי אחד הסטודנטים המשתתפים,

והשנייה הייתה מסיבה. אני קיבלתי ידיעה והזמנה מצד סטודנטים, ושמחתי לפגוש שם מחדש את דרורה, שהייתה בין יוזמות הרעיון. הפגישות של השועל האדום היו דבר עקבי ומסודר. אני התחנתתי לבסוף עם דרורה, אבל דבר דומה ניתן להגיד על כעשרה זוגות אחרים אשר נוצרו בפגישות השועל האדום. במילים אחרות, השועל האדום שיחק תפקיד נכבד בחינו.

החתונה, 1952

דרורה וספי, 1952

הלימודים בטכניון הסתיימו בהצלחה, והתחלנו להתכונן לתואר השני שבאותו הזמן היה דיפלומה. ידענו שיהיה עלינו לעמוד בבחינות, אבל בחינות אלה לא היו ברמה גבוהה יותר מהבחינות בטכניון. העניין העקרי היה לעשות באופן אישי תכנון אשר את התאור שלו היינו מקבלים אישית ערב הבחינה. התכנון היה אמור לערוך יומים, אשר בילינו אותם בחדר של הטכניון. מובן שאת הלילה בין שני הימים בילינו בביתנו.

לקראת הבחינה הזאת עשינו דבר מיוחד במינו. התחלקנו לעשר קבוצות אשר כל אחת מהן קבלה על עצמה לתכנן דבר חשמלי מסוים. לאחר זאת כל קבוצה ביצעה את שרטוט ותכנון הדבר באופן עצמאי. אספו את השרטוטים של כל הקבוצות והכינו חוברת. את החוברת הזאת הכניס לחדר כל תלמיד, יחד עם כל ספרי העזר שהוא רצה להכניס. הקבוצה שלי עבדה בבית של בוכי. הבית שימש גם כמרכז הלימודים של קבוצה אחרת, שמנהיגה היה מפקד הגדוד שלי במלחמת השחרור, אברהם פלד.

ספרי העזר החשובים ביותר נכתבו בגרמניה, אבל התברר לי שלא יכולנו להביא אותם. היו קיימים תרגומים לשפה האיטלקית. כתבתי לבן דודי שישב

באיטליה, והוא שלח לי במשלוח דחוף את הספרים בתרגומם האיטלקי. מדובר היה בספרים טכניים, אבל עמדה לפנינו עדין בעית השפה.

התישבתי יחד עם חברי בוכי והקדשנו מספר חודשים ללימוד השפה האיטלקית. היו לכך תוצאות נהדרות, והכנסנו את התרגומים שקבלתי בין ספרי העזר האישיים. ערב הבחינה קיבלתי דבר שצריך היה לתכנן ולשרטט, והחוברת של הסטודנטים יחד עם ספרי העזר האיטלקיים אפשרו לי את השרטוט. לא הבנתי בדיוק מה שאני משרטט, אבל הצלחתי וקבלתי את הדיפלומה.

את הדיפלומות חילק לנו בן גוריון בעצמו בבניין קולנוע ארמון. אני לא היתי בין מקבלי הדיפלומה ממנו, מאחר ובזמן החלוקה הייתי במלואים. אהבתי לצאת למלואים ולהיות מפקד זוטר על משלט.

שרתנו ליד צפת על הכנען. קבלתי יחידה של עולים חדשים, והפעם השתמשתי בידעו של בידיש וגם בלדינו. החיילים היו לפני-כן בקפריסין. הצלחתי להחדיר בהם חזק את תכונות הקרב. קבלתי הזמנה לפגישה קודמת בקשר ליציאה לקורס קצינים שנערכה בחיפה. יצאתי בסיום היום הקודם לפגישה בחיפה. אחד מחברי, שמעון שמו, שחזר מחופש החתונה שלו, נטל את מקומי בזמן העדרי. היה הכרחי מאחר ואנחנו גם שימשנו בתור כוח הגנה רזרווי לגבול הצפוני.

לא היה שום דבר מיוחד בפגישה שלי, והשבתי על כל השאלות. ראיתי זאת כעניין שגרתי וחזרתי למחרת לכנען להשלמת המלואים. לא מצאתי את היחידה שלי במקום. סופר לי שהסורים תקפו בתל מוטילה וכל שלושת המחלקות של הפלוגה יצאו להילחם בסורים.

התרגשתי ויצאתי בעצמי לשדות באזור הגבול. פגשתי את יחידתי בכביש, במסע רגלי לאחר החלפתה על ידי יחידת קורס מפקדי כתות. שמעון לא היה משום שנהרג יחד עם שני חיילי הכתה באחת ההתקפות הסוריות. החיילים שלי סיפרו לי שהותקפו על ידי הסורים 14 פעמים, אך החזיקו מעמד. יחידת קורס מפקדי הכתות הניסה את הסורים, אבל היו לה מספר אבידות גדולות ביותר. הוויכוח על קרב מוטילה נמשך שנים רבות, ומתקיים עוד היום. אין הכנה רבה להאמין לסורים ולהשלים עם ירידה מהגולן.

היה זה גם סיום עידן התארים השניים באמצעות דיפלומה. הטכניון עבר מהשיטה הגרמנית לשיטה הנהוגה בבריטניה וארצות הברית, והחלו לערוך תואר שני בצורת מסטר. איש לא טרח להסביר לי את הנדרש, ביחוד שהיה צפוי שבוגרי הדיפלומה ימשיכו לדוקטורט, במידה וירצו בכך.

המנחה שלי היה פרופסור אולנדורף בעצמו, והנושא היה על תורת הגלים של המיקרוסקופ האלקטרוני. לא קיבלתי יעוץ רב, אלא שברגע מסויים פרופסור

אולנדורף אמר לי ללמוד מהספרות עד לנקודה מסוימת בתורת הגלים. 'עד לנקודה זאת הגעתי אני, ועכשיו תפקידך להמשיך'. לא הבנתי הדברים. הייתי גאה שפרופסור אולנדורף מעמיד אותי על רמה כה גבוהה.

היו לי שיחות עם סגן מנהל הטכניון שהיה בשעתו מרצה שלי למתמטיקה. הוא יעץ לי שפרופסור אולנדורף בעננים. מוטה יהיה לנטוש את פרופסור אולנדורף, ולעבור לעבודה על רמה נמוכה יותר בהנחיתו של ז'בוטיסקי. מדובר היה בבנו של המנהיג הציוני הגדול, אבי השיטה הרוויזיוניסטית. השבתי לו שהשם מטיל עלי מורא, והוא מצידו אמר לי שאין מה לדאוג בשטח זה. האיש עממי ביותר. זה באמת נכון משום שהפכנו ממש ידידים.

בטכניון יצא לי שם של מורה מעולה. שינו את שיטת ההוראה ועבדנו בשיטת מתן הרצאות לקבוצות של 36 איש בלבד. היה זה שינוי גדול מההוראה הקודמת לקבוצות של כ-200 תלמיד. ראש המדור למתמטיקה ביקש ממני להכין חוברת אלגברה על דטרמיננטים, מטריצות וכו' והכנתי חוברת שנשאה את שמי ולפיה לימדו כל המרצים.

הדבר סלל לי את הדרך להכנת ספר הלימודים של הטכניון. הספר היה מבוסס בחלקו על פרקים אשר הכינו פרופסורים, ועלי היה לשמש מעין עורך. כמו-כן הייתי ידוע בכושר ההדפסה המתמטית שלי. הכנתי עבור התלמידים שלי חוברות שבועיות. היה צפוי שאני אדפיס את הספר במו ידי. לא פרסמו שמות על הספר אלא כתבו שהכין אותו המדור למתמטיקה.

בינתיים היו לי שתי בנות והקדשתי את כל מרצי לבעיות קיום ובראשן רכישת דירה נרחבת ברחוב הרקפות ליד בית אבי. עבדתי כל הזמן. לימדתי בטכניון במספר קורסים, לימדתי בבית הספר הריאלי ועסקתי במתן שעורים פרטים. מידי יום הייתי עסוק יותר מ-12 שעות בהוראה. ז'בוטינסקי אמר לי שזאת לא הדרך. אני צריך להשתחרר מעבודותי ולעסוק במחקר. רק בדרך זאת אצליח. אחרת אהיה כמו קרונקר, ואתן מחשבתי לדברים מתמטיים חשובים רק בגיל 80.

יחד עם זאת הוא ביקש ממני שאני אהיה מורו הפרטי של יריב בן אליעזר. מדובר בנכדו של בן גוריון אשר היה חותם על מאמרים בתור ששי (סבא של יריב). בן גוריון חשב שנכדו צריך להיות מהנדס אבל הנכד לא הבין שום דבר בטכניון. ניסיתי זמן רב אבל הגעתי למסקנה שלא אצליח. שלחתי לסבו פתק שהבחור איננו מתאים להנדסה. שנים לאחר זאת פגשתי את בן גוריון בבואנוס איירס, והוא אמר לי שנכדו פנה לשטח אחר בו הוא מצטיין. אני יודע זאת, מאחר ואני רואה אותו לעתים קרובות בטלויזיה. הוא דיקן של פקולטה באוניברסיטת תל-אביב.

היחידה שלי במילואים הייתה הגדוד 33. במועד שהוזמנתי יצאתי לגדוד על מנת להמשיך לקורס קצינים. הסמג"ד קרא לי ואמרה שיציאתי לא יכולה לצאת לפועל, מאחר ויחידת השב"כ מתנגדת לכך. הוא עצמו יעשה את כל האפשר על מנת שאוכל לצאת במועד מאוחר יותר.

חברתי דרורה אשר עבדה בבית חרושת סיליקט, הפסיקה את עבודתה שם ועברה ליחידה חצי סודית. לא התקשיתי לגלות שהיחידה הזאת היא הש"י (שב"כ בימינו) המפורסם. היא ארגנה לי פגישה עם המפקד שלה, אשר התקיימה בביתו בהתגלית. התברר לי שהוא שלמה דויטשר, אחד המדריכים בקורס המרגמות.

הוא סיפר לי שרגל התנהגותי בלבנון חשבו שאני קומוניסט. בן גוריון החליט שהקצינות תהיה בלי קומוניסטים. התפלאתי שיכולה עלולה לעלות מחשבה כזאת מאחר והייתי די ימני. ביטלו את ההתנגדות ובזמן לא הרבה יותר מאוחר הוזמנתי לקורס קצינים מחדש. לעומת זאת הודיעו לחברתי שהיא צריכה להחליט אם להיות מזכירה שלהם או חברתי. היא העדיפה להתפטר משם וחזרה לעבוד בסיליקט.

בינתיים היה עלי להתחיל לעבוד. נכנסתי בתור מהנדס בחברת חשמל. המקום נחשב כבר אז לפאר התעסוקה הישראלי, אבל לא הבנתי שהוא שמאלי ביותר וכל העובדים בו הם חברי המפלגה מפא"י השלטת. הייתי מבטא דעות ימניות. היינו חוזרים מהעבודה בחוץ בשעות הצהריים, אבל הנהג היה מחזיר את האוטו בשעות הערב ורושם לכולנו שעות נוספות. השיטה הזאת של הונאה לא נראתה לי. לא הבנתי שזאת שיטה מקובלת.

דווקא בעבודות פנים של תכנון קווי החשמל הראיתי שיש לי יכולת רבה. רכשתי ספרים וידעתי טוב מאוד לתכנן. יחד עם זאת הגישה אלי על ידי מנהל המחלקה והעובדים לא היתה טובה והכל בגלל דעותי הימניות אשר לא התאימו למקובל. כאשר הגיע המועד לתת לי קביעות, הוחלט שהיא לא תינתן לי. אבי קפץ על העניין. עוד לפני-כן החליט להעסיק אותי בשעות אחר הצהריים, לאחר שחזרתי מחברת חשמל. כעת הוא הציע לי לעבוד עבודה שלמה בפירוק אוניות לגרוטאות שבוצע בחוף שמן.

סגן מנהל המחלקה מר רבינוביץ, צלצל לי למשרד אבי שסידר את כל הדברים, ואני יכול לקבל את הקביעות ולחזור לעבודה. השבתי לו שהדבר כבר בלתי אפשרי משום שהתחלתי לעבוד במקום אחר. המציאות היא שקבעתי ברגע ההוא את המשך חיי. חברי בוכי סבר שלא אוכל לחזור משטח המסחר לזה של הנדסה והוא צדק.

בזמן ההוא היינו מפרקים את האניה 'התקווה'. מדובר היה באוניה גדולה של אלפי טון. הפירוק נעשה על ידי חיתוך פחים עם מכשירי רתוך. ההיינו מגיעים

לאניה עם 'שכטורה' או סירה בעברית. את הברזים וחלקי הנחושת היינו מפרקים למען ישמשו בתור כאלה. פחי המתכת שמשו בתור פחים. היתר היו גרוטאות ברזל. מידי פעם היה צורך בעבודת קבוצת צלילה. היו כמה קבוצות צוללים, אבל לי זכורה בעיקר עבודת קבוצת 'הצולל'. בשלב מסויים היה צריך לארגן את הוצאת המנוע של האנייה. הוא היה מיועד בתור מנוע תפעול נוסף של בית החרושת 'שמן', שהייתה לא רחוק מהמפרקה שלנו.

המשקל של האוניה היה קטן כל הזמן במשקל הצנרת והאביזרים, משקל הפחים והגרוטאות שהיינו מורידים לחוף בשכטורה. האוניה הייתה קשורה לעמוד בחוף, ומידי יום היינו מושכים אותה לחוף. לאחר שהייתה צפה גבוה יותר, הייתה מתקרבת לאיטה. זאת אוניה אשר הצלחנו לפרק לבסוף כולה, עד לחלק האחרון.

מרבית הפועלים היו ערבים שבאו מעכו או מנצרת. היו גם עובדים יהודים מרומניה. זאת הייתה עבודה לא נקייה והיהודים לא אהבו אותה. מאידך לערבים לא הייתה בעיה. אני למדתי לדבר קצת ערבית מדוברת והתיידדתי עם הפועלים הערבים. היה זה זמן של אינפלציה, ומידי פעם הפועלים היו מכריזים על שביתה. אבי היה אדם נוח והדבר היה מסתדר תוך כמה שעות.

הייתי נשאר עם חברתי עד שעות מאוחרות. לאחר זאת היה עלי לחזור הביתה. הייתי צריך להיות במפרקה מוקדם בבוקר. הדרך אליה עבר ליד בית חברתי. אמה הגיעה למסקנה שאני יכול להישאר לישון בחדר הקטן, ותוך זמן קצר עשיתי לי הרגל לישון שם. מכאן לכאן, ביקשתי את ידה, ולמרבה הפלא קיבלתי אותה ללא הסתייגויות.

בקרב אוניות המעפילים שהיו לנו הייתה גם 'ברכה פולד'. לגבי אוניה זאת החלטנו לא לפרק אותה אלא להפעילה בתור אוניית משא. לשם כך הקמנו חברת הובלה ימית בשם "קיסריה בע"מ" שאבי ואנוכי נהיה המנהלים שלה. האניה הייתה מפליגה לעתים לאיטליה ולרוב באזור שלנו בין ישראל, טורקיה וקפריסין.

בתחילה הצות היה כולו איטלקי. לא חסכנו כסף והכל היה יקר ביותר. חברת צים הייתה מפעילה אותה, וגם חברה זאת התאימה להוצאות גדולות. ההבדל היה שבצים ההוצאות היו של הממשלה. איש שפקד על ספינת הובלה בנמל, ושמו זיגי, הצטרף לסוכנות הובלה ימית ונטל את הטיפול הטכני באנייה ובצוות. התחלנו להעסיק קפריסאים, ועובדים יהודים אשר עשו את בית הספר לפני עלייתם על אניות צים. אני פיתחתי שיטת תמחיר של הספינה, עבור כל אחת מהפלגותיה, והיא החלה לפעול בצורה סבירה וכלכלית.

לא התאמתי עדיין לארצנו. לא קיבלנו שום עזרה מהממשלה. באותה תקופה היו שערי מטבע שונים. היינו מוכרים את הדולרים שקבלנו לממשלה בשער של לירה

לדולר, ומאיזך היינו רוכשים את הדלק בדולרים לפי שער של 1.80 לירה עבור כל דולר. את ההספקה לאנייה היינו רוכשים אצל אדון הרשקוביץ, אשר בנו הסבו את שם לעופר. בימינו הם הבעלים של חברת צים.

הוחלט שהאניה תצא לקושטא לשם ביצוע שיפוץ. האחראי לימאים היה זאב היס, והוא נתן לי מיד פנקס של ימאי. רב החובל של האניה היה LEONE QUINTINO. דברתי אתו באיטלקית. האיש החליט מיד שהתפקיד של קצין ראשון מחייב, והוא ילמד אותי כיצד לבצע את הנביגציה ומה עלי לעשות בתור 'קצין ראשון'.

היינו נוסעים לאורך החופים וקובעים את מקומנו בעזרת זרקורים אשר על החופים. ההתמצאות על המפה הייתה אפשרית בעזרת טריגונומטריה פשוטה. התמצאתי בעבודה על נקלה. האנייה הייתה נוסעת לפי כיוון שנקבע בעזרת הגה ואני למדתי גם להוביל את האוניה כמו ה'נוסטרומו' והמלחים המתקדמים. חסר היה לנו אמצעי קשר כל שהוא. הדבר הזה יהיה לגמרי לא מובן לצעירים החיים בימינו. לא התאמנו להיות בעלי אניה או עסק כלשהו באווירה שהייתה בארצנו, אבל בשבילי, האנייה הייתה מרוק לימודים ממדרגה ראשונה.

האניה הייתה מובילה מטען של מלט. נכנסנו לסערה ימית והאניה הייתה מתנדנדת ללא חרף. היינו בקרבת האי לסבוס, ורב החובל אמר לי להכניס את האוניה לתוך האי, לפס ים שהיה נכנס עד לנמל MITILENE. שמעתי לקולו, אבל מסתבר שהסערה יחד עם חוסר מקצוענות שלי העלו את האנייה על שרטון. ראיתי אחר כך שעל גבי המפה היה מסומן שיש להיכנס בהתאם לכיוון מדוייק המסומן על ידי קווים.

השאלה הייתה איך לרדת מהשרטון. הביאו אותי לעיר ושם ניהלתי משא ומתן עם רב החובל של אניה יוונית. לרב החובל לא היה מכתב אשראי ובכיסו היו

רק מאה דולרים אשר נטלתי באורח פרטי עבור הנסיעה. ניהלתי משא ומתן משך יום שלם. הסתיעתי בפקיד דואר אשר ידע אנגלית, ותיווך ביני לרב החובל של ספינה יוונית. לבסוף שכרתי את האוניה היונית ל 24 שעות תמורת תשלום של 70 דולר בלבד. שכנעתי את המלחים לתת ידם להעברת חלק מהמטען לאוניה היוונית, והעברנו כ 50 טון מלט מאוניה לאוניה. אחר כך בשעת הגיאות, הפעלנו ביחד את מנועי שתי האוניות גם יחד, וירדנו מהשרטון. שלחתי מברק בן 24 מיילים לארץ שבו סיפרתי שעלינו על שרטון והצלחנו לרדת ממנו.

אבי שלח מברק מידית לסוכנו בקושטא, כך שנתקבלנו שם יפה. האניה עלתה על מבדוק שבו נתגלו הרבה מקומות שנתקלקלו עקב העליה על השרטון והוחלט להעלות את האניה מחדש על מבדוק בגינובה ולתקנה שם. רב החובל לאונה ידע היטב כיצד לכתוב את כל הדברים ביומן האוניה, ויצא שעליית האוניה על שרטון לא היה אסון כל כך גדול.

הסוכן שלנו בקושטא היה חבר יווני של אבי מזמן הלימודים שלו ב ROBERT COLLEGE. הוא התנהג אתי מאוד יפה, והורה לבן שלו שהיה בסביבת העשרים, להראות לי את העיר. כך יצא שביקרתי בבית הספר בו למד אבי. הוא גם ניסה למכור את האוניה אך ללא הצלחה. היינו צריכים למצוא מטען ארצה, וסוכם על מטען קמח בשר. הזהירו אותי שיגידו לי שהמטען יבש, אך יהיו בו תולעים לרוב. זכורה לי הנסיעה חזרה לארץ שבה הוצפנו תולעים לבנים אשר באו לכל מקום. לאחר ניקוי האוניה על ידי הורדת הצמחים אשר גדלו על גוף האניה, מתחת לפני הים, מהירות האוניה גדלה פי שנים והייתה בסביבת 8 קשר. רב החובל החליט לעזור באי רודוס ושם נתקבלנו על ידי הקונסול היהודי באי בשם SORIANO. נשארה לי התרשמות ומזכרת מהמקום. הייתי ברודוס מחדש בשנה שעברה, והתברר לי שאני זוכר נכונה את צורת הנמל ואת העיר.

עסק פירוק האניה לגרוטאות פתח לפנינו אפשרויות נוספות. צריך היה לחסל את הגרוטאות ששקלו אלפי טונות והצטברו על חוף שמן. לא היה עסק של עשיית פלדה בארץ, ואבי צריך היה לקבל רישיון ליצא את הגרוטאות. הרשות ניתנה לבסוף, והתחלנו ליצא את הגרוטאות באירופה. מפעלי הפלדה שקמו שם החליטו להעסיק את אבי בתור סוכן בארץ.

התברר שהגרוטאות אשר בחוף נגמרות, והתחלנו להעסיק שרותי אוספי גרוטאות שונים. השיטה הייתה פשוטה והייתה דומה לשיטה אשר בה השתמש אבי ברומניה למען אסוף הגרעינים. היו אנשים אשר עסקו בגרוטאות. ניתנו להם סכומי כסף גדולים מראש והם היו אוספים כמויות של גרוטאות בהתאם לכמויות מוכתבות. כאשר הייתה מצטברת כמות מספקת במחסנים, היינו מארגנים אונייה.

הספקים השונים היו שולחים משלוחים לנמל חיפה, אשר נשקלו שם. את החישובים היו עורכים בהתאם למשקלי הנמל. גם תעודות היצוא היו נערכות לפי משקלים אלה. החשבונות הסופים היו נערכים אומנם לפי המשקל בנמלי הקבלה, אבל בינתיים המקבלים באירופה שילמו 97 אחוזים מהחשבון אשר נערך לפי תעודת המשקל של נמל חיפה.

יצוא הגרוטאות היה בשביל אבי משהו דומה מאוד ליצוא התבואות ברומניה. אין ספק שהוא אפשר לנו ריווחים גדולים מאוד. מרבית הריווח היה הולך למס הכנסה. שיעורי המס הנהוגים בארץ היו גבוהים מאוד (שמונים אחוז ויותר) ויחד עם המפרעות יצא שהסוחר שילם יותר מאשר הרוויח.

בתנאים אלה המסחר היה אפשרי רק על ידי רמאות של השלטונות, ואנחנו לא התאמנו לכך. ישו הראה לשואלים את תמונת הקיסר על המטבע, ואמר שיש לתת לקיסר את אשר לקיסר. הרוח אשר בה גודלנו היתה של תשלום מס לפי החוק. אני מוכרח לצין שתקופת יצוא גרוטאות הברזל אשר נמשכה מספר שנים הייתה התקופה הטובה ביותר בחיי.

לא הייתה לנו מכונית אבל הייתי יום יום עשרות פעמים בנמל חיפה עם מכוניות מונית ובהתאם לרישיון מיוחד שקבלתי להיכנס לנמל ככל שיש לי צורך. דברתי עם אבי שמכונית נחוצה לנו, אבל אבי שכנע אותי שטוב יותר לנסוע במונית. יתר על כן נהגי המוניות הפכו להיות כמו עובדים שלנו, ובעזרתם היינו מעבירים כל העת מכתבים לאניה ומקבלים דיווח על המשקל בתחנות השקילה השונות של הנמל.

ההורים של אשתי החליטו להתגורר בסלון ביתם, יחד עם האח הצעיר של דרורה, והעמידו לרשותנו את חדר השינה הקודם שלהם. היחסים ביני לבין הוריה של אשתי היו מצויינים. התקופה שבה התגוררנו אצלם בדירה הייתה אחת היפות שבחיים שלי. אני הייתי עסוק בין היתר בביצוע המכירות במפרקה וההסדר היה כזה שהרווחתי הרבה כסף. אספתי את הכסף לקראת רכישת דירה, אבל גם רכשתי גרמופון ותקליטים, והדבר הרגיו את דרורה אשר לא הבחינה בין כסף גדול לכסף קטן.

המורה שלי בטכניון לתרגילים במתמטיקה מר פלצקר התרשם ממני בשעתו בצורה מיוחדת. הוא הפך בינתיים למרצה. הכיר גם את האחים שלי. יום אחד פגש באוטובוס את אחד מאחי, וביקש אותו להגיד לי שאגש אליו בטכניון. עשיתי זאת וקבלתי הצעה להצטרף בתור מורה לתרגילי מתמטיקה בטכניון. התחלתי כך, אבל כעבור מספר שנים הפכתי להיות מרצה מן המיניין. אומנם נדרשתי לעשות דוקטורט, או לפחות מסטר לפי הנהוג החדש של הטכניון.

עברה שנה בלבד, ואבי החליט לרכוש דירה קטנה של שני חדרים ליד ביתו, בכיכר הרקפות. באותו זמן עוד לא היה לי כסף מספיק לשם רכישת הדירה, ולא חשבתי על האפשרות ליטול הלוואה או משכנתא. אבא אפשר לי את ביצוע החזר כספי הדירה משך תקופה ממושכת. ליד הדירה שלי הייתה דירת שופט שלום נוימן. היו לו תאומים, והיינו מארגנים סידור בבי סיטינג הדדי. פעם ערכנו אצל בוכי מסיבת פורים. באנו מחופשים, ואני באתי בתור אינסטלטור בבגדים שלבשתי בשעתו על הברכה פולד. לקראת בוקר חזרנו הביתה. השופט סיפר לנו שאורלי בכתה ללא הפסקה במשך כל שעות הלילה. מאז, בכל הזדמנות שאני פוגש אותו, הוא מזכיר לי את הבכי של אורלי. המציאות היא שכבר עבר זמן רב, ויצאנו שנינו לפנסיה.

דרורה ספי, אורלי ורוני, 1956

כיפה אדומה ואינסטלטור,

פורים, 1955

אשתי נכנסה להריון וחשבנו על הגדלת הדירה על ידי בניית ארון קיר. לאחר שהתברר לי שארון קיר כרוך בהוצאה גדולה, החלטתי להחליף את הדירה בדירה יותר גדולה. לשם כך הייתי צריך למכור את דירתי בכיכר הרקפות ולארגן את הפרש המחירי. מצאתי דירה שנבנתה בקומת הגג ברחוב הרקפות 16. עורך דין סלומון שהיה שכן שלנו היה מעוניין בקניית הדירה שלי ונתן לי הלוואה של אלף לירה שעזרה לי לרכוש את הדירה החדשה. היה לי את יתר ההפרש. החיים בדירה ברחוב הרקפות היו נעימים ביותר. היה לי גג גדול שעמד לרשותי, וערכתי מסיבות לחברים. הבת שלי אורלי הפתיעה את החברים כאשר בהיותה בגיל שנה וחצי הכירה את תקליטי הריקודים וידעה להפעיל את הפטפון.

זכור לי שניהלה שיחה עם חברי עוזיאס אשר הקים מאוחר יותר את חברת אלביט. עשרים שנה מאוחר יותר, כאשר היה מנהל החברה ובתי חפשה תעסוקה בחודשי הקיץ הזכרתי לו את בתי, והיא נתקבלה מיד. על אף העובדה שלמדה ביולוגיה, העסיקו אותה בתור מהנדסת ייצור, והיא הצדיקה את כל האמון שניתן לה.

ז'בוטינסקי ארגן לי עבודה נוספת בהוראה לארכיטקטים בשנה החמישית. הארכיטקטים לומדים שנה יותר מאשר יתר הסטודנטים. יש ביניהם אשר סחבו את מקצוע המתמטיקה עד לשנה האחרונה, ואני נדרשתי להכין קורס אשר יענין אותם ויאפשר להם לעמוד בבחינה ולסיים. נתקלתי בסוג אנשים שונה לגמרי ממני, אך ללא ספק עולים עלי הרבה בשטח האסטטיקה.

באותו הזמן משכורות המרצים בטכניון היו קטנות ביותר. החליטו לבקש תשלום מיוחד עבור תיקון כל בחינה. לי היה נראה שהדבר הזה איננו נכון. נפגשנו במדור למתמטיקה והבעתי את דעתי. פרופסור ז'בוטינסקי קם, פנה אלי וסיפר שהוא איננו יכול לחזור הביתה בשעות האור משום שיש לו חובות גדולים במכולת ובחנות הירקות. 'זאת הבושה הגדולה' הוא אמר. מיד הוחלט על דרישת התשלום עבור תיקון הבחינות.

גדול ילדים מצריך הוצאות גדולות. במקרה שלי הייתי המפרנס היחידי וענין השכר היה חשוב. נטלתי על עצמי את תפקיד המבקר בחוף הכרמל. הבנתי את התפקיד לא כל כך נכון. לא הסתפקתי בעריכת ביקורת, אלא ציפיתי שכל החלטה בחוף תקבל את האשור שלי. למזלי הגדול המנהל בחוף הסכים למצב ובצענו את הנהול במשותף, כאשר היחסים בינינו טובים ביותר. בין הזכויות שלי הסוציאליות הייתה זו לחלק כמה כרטיסי כבוד לכניסה לחוף, ונתתי כרטיס כזה לפרופסור נתניהו, ראש המדור למתמטיקה. לא מדובר במנהיג הליכוד אלא בדוד שלו.

ראש המדור ארגן מסיבה שבה הזמין את מורי המדור. במהלך המסיבה אמר שהוא דומה למשורר הלאומי ביאליק שאמר שהוא שונא את הערבים משום שהם דומים לספרדים. דרורה נפגעה מהדברים ופרופסור ז'בוטינסקי התיישב לידה ואמר שהוא שונא את הדברים האלה.

הלכתי לחוף הכרמל ושם ראיתי את פרופסור נתניהו. הוא קיבל כנראה הערות מרובות על דבריו, וניגש אלי לאמור שדבריו נאמרו ללא מחשבה, ו' החברים שלו הטובים ביותר הם ספרדים'. אני שמעתי דברים כאלה ברומניה שנאמרו לגבי יהודים. כעסתי בתוכי ביותר על כך שמדברים כך על ספרדים. לרגע שחכתי שבהיותי ברומניה, ראינו את עצמנו כעליונים, ומביטים מלמעלה על האשכנזים המסכנים.

החליטו לצמצם את הוצאות הטכניון. במדור למתמטיקה החליטו לצמצם אותי. הצעתי שאני אלמד בטכניון ללא שכר, אבל סגן ראש המדור הסביר לי שאי אפשר להסכים לכך, משום שאז בהורדת השכר הבאה, יבקשו את זאת גם ממנו ומאחרים. ראיתי את הדבר בשלילה אבל ביקשתי למצוא מקום עבודה אחר.

התפרנסתי כל הזמן ממתן הרצאות בטכניון אבל כמחצית הכנסתי הייתה מהוראה בבתי ספר, כדוגמת בית הספר הריאלי, בית הפקיד וכו' וממתן שיעורים פרטיים. אחד התלמידים שלי היה מנחם אסא, בנו של מנהל חברה כללית להשגחה שהיה חברו של אבי. התלמיד שלי הפך לתלמיד ריאליסטי טוב. הוא נמצא בימינו בארצות הברית שם הוא מהנדס מצליח שרשם לזכותו הרבה פטנטים.

אדון אסא אמר שמקימים ממגורה גדולה חדשה בתל אביב והוא מציע שאני אהיה מנהל החשבונות של הממגורה. ברבות הימים אהפוך לאיש האחראי על מלוי התאים שלה. הצרה הייתה שחסרה לי ההכנה בניהול החשבונות, אך למדתי את הדבר תוך זמן קצר. עזרה לי העובדה שבמשרד אבי ניהול החשבונות נעשה על ידי האיש האחראי לכך בבתי הזיקוק, אשר עבד עבודה חלקית אצל אבי.

הייתה בעיה גדולה של דרישות מס הכנסה, אשר הציבו מספר גדול של שאלות לאבי. אני נטלתי על עצמי להשיב על השאלות על ידי כך שהתבוננתי בכתוב בהנהלת החשבונות. מתן התשובות ערך המון זמן. עבדתי עליו בלילות במשך תקופה ארוכה, אך פרט לעניינים עצמם, אף למדתי את המיקצוע. לימדתי גם בבית הפקיד. מנהל בית הספר אמר לי שאין להם אף מקבל תעודת בגרות. המטרה שלהם היא לאסוף את הילדים מהרחוב. הדבר הפתיע אותי ואמרתי לו שדבר היסוד הוא לימוד המתמטיקה. תלמידים שיעברו במתמטיקה יעברו גם באנגלית ובמקצועות אחרים אני רק מבקש ללמד את התלמידים משך כל ארבע שנות התיכון העליון.

הדברים שלי נתקבלו והיה לי מחזור של תלמידים אשר למדו אצלי כתה אחרי כתה. הייתה הצלחה יוצאת מן הכלל. יותר ממחצית התלמידים של הכתה קיבלו תעודת בגרות. בשנים המאוחרות יותר פגשתי חלק מתלמידים אלה שהתגאו במורה שלהם, ואני זוכר אותם בתור אחת ההצלחות הגדולות של חיי. למעשה הם משמשים הוכחה טובה ביותר לעובדה שהייתי צריך להיות מורה.

בשעת הוראותי בבית הפקיד ראיתי מודעות לבחינות גמר בהנהלת חשבונות, מסוגים שונים. ניתן היה לתלמידים אקסטראניס להשתתף בבחינות. ביקשתי להשתתף בהן, והצלחתי להשיג תעודות מכל הסוגים, עד לדרגות הגבוהות ביותר. רכשתי מקצוע נוסף, וכאשר פנה אלי מר אסא, כבר הייתה לי תעודה מתאימה. נשלחתי לבחינה נוספת של רואה החשבון של מר אסא, וזה התפלא כמה שידעתי.

האמת היא שהנהלת החשבונות התבררה עבור מתמטיקאי להיות מיקצוע פשוט מאוד יחסית.

התחלתי לעבוד בתל אביב בממגורות ומחסנים, ליד המנהל שהיה לפני-כן מנהל טחנות הקמח הגדולות של חיפה. הקימו אז את הממגורה שהיה לה צורה חדשה. היא הייתה מורכבת משבעה תאים בצורת קוביה מלבנית. על התאים יש גגות משופעים, ובחלק העליון ניתן היה להכניס כשליש נוסף. לתוך כל תא ניתן היה להכניס כ-3,000 טון. נוסף על שבעת התאים, הייתה ממגורה שגרתית של כ-4,000 טון.

הקבלן שבנה את הבניין, היה מר יודסין, אך קבלן זה פשט את הרגל. הוחלט שאני והמהנדסים שלנו ישתמשו בכוח העבודה שלו, ויעבדו להקמת המבנים. ההערכה הייתה שהדבר יעלה סכום של מספר מיליונים.

הייתה לי השכלה של מהנדס וגם ידעתי הנהלת חשבונות. מנהל החברה נטל אותי אתו לכל הפגישות הטכניות. לאחר זמן קצר ביותר של כחודשים ימים הגעתי למסקנה שהבנייה תעלה לנו לפחות סכום כפול מסכום ההערכה של המהנדסים. המנהל איבד את הבריאות שלו והניהול עבר לידי. תוך זמן קצר התברר שאני צודק, והפכתי לאישיות מקובלת על ידי חברת אדון אסא, שהייתה חברה עולמית, וגם על ידי השותפים שלה הישראלים בראשות מר ברוך רוזן.

היה וויכוח תדיר בין נציגי חברה כללית להשגחה לבין השותפים הישראלים. אני הייתי מנהל את הפרטיכלים, ונהגתי למעשה כמו דיפלומט אשר יודע לשמור על ביטוי מתון של נציגי שני הצדדים. הפכתי לידיד טוב של מר אסא, אתו נסעתי בהרבה הזדמנויות לחיפה, ושל מר ברוך רוזן אשר העריך אותי. קיבלנו שתי הלוואות על ידי הממשלה האמריקנית. צריך היה להכין דוחות מפורטים בשפה האנגלית.

היה איש אשר עסק בכך. הוא הכין את הדו"ח הראשון. את מרבית הפרטים קיבל ממני, והתרשם. כאשר נדרשנו להכין את הדו"ח השני, מר ברוך רוזן בא למסקנה שהדבר יכול להתבצע על ידי ואין צורך במומחה היקר. נתנו לי לערוך את הדו"ח והמניות שלי בחברה עלו הרבה.

לחברה היו שני מחסנים גדולים ליד תחנת רכבת בני ברק והיא בנתה במקום גם ממגורה גדולה שהייתה אמורה לאחסן בדרום גרעינים בתפזורת למלא בדרום תפקיד דומה לזה של ממגורת דגון בצפון. את הגרעינים היה להביא מחיפה ברכבת בקרונות משא, אשר היה להרימם בחיפה ממש כמו אוטו משא אשר מוריד את הגרעינים לבור. קירות התאים היו דרוכים לפי שיטה חדישה.

הקירות היו מחוזקים על ידי דריכת חוטי תיל שחברו את הקירות הנגדיים, וישבו בתוך צינורות. מאחר וראיתי את ההנדסה תמיד בתור מתמטיקה שימושית בניתי משוואה דיפרנציאלית מתאימה, פתרתי אותה והגעתי למסקנה שקיר הממגורה יפול. מהנדס הבניין מר אידלמן התייחס לדברי ברצינות, והביא פרופסורים מהטכניון אשר התווכחו אתי אך לא חלו שינויים מעשיים והבנין הלך בדיוק לפי התכנון המקורי.

עמדה לפנינו בעיה נוספת. ברכבת בני ברק עבדה קבוצה של סלוניקאים אשר הרוויחה שם את פרנסתם. הקמת הממגורה והשינוי במחסנים סיכנה את הפרנסה והיה צריך לפתור את בעיית הקיום שלהם. הייתה באופק בעיה של שביתה ממושכת ואי אפשרות להפעיל את הממגורה. הבעיה נפתרה לבסוף על ידי שביתה ומתן הסבה מיקצועית למחצית אנשי הקבוצה, אשר למדו להפעיל את הממגורה. יתר מחצית אנשי הקבוצה קבלו מעין פיצויי פטורין.

התחלנו להפעיל את הממגורה ולפתע התברר שצדקתי. אחד מגגות התאים נפל. למזלנו הדבר קרה מבלי שאיש יהרג או יפצע, אבל המהנדס הגיע למסקנה ש'הגג היה גיבור' ונתן הוראה למלא רק את החלק התחתון של התאים. השאלה נשאלה למה בנינו את החלק העליון המשופע אשר עלה לנו הרבה כסף. ההוצאה אשר הייתה ממילא כפולה מהצפוי התירה רק אחסון כשני שליש כמות התבואה המתוכננת.

אני לא ישנתי בלילות, ביחוד שהייתי המנהל בפועל. הגעתי למסקנה שיש להעמיד את הגג על קפיצים. בתור קפיצים חשבתי על קפיצי טנקים אותם ראיתי במחסן גרוטאות, אותם מכרתי לסוחר גרוטאות, אשר מכר אותם הלאה לסוחר גדול בתל אביב. העניין התקבל. השאלה הייתה רק כיצד ניתן לעשות את הדבר מבלי לפגוע בשמם הטוב ובשכר המהנדסים אשר תכננו את המבנה.

הוקמה וועדה של המהנדסים, המנהל הטכני ואני בראשות איש משרד מסחר ותעשייה אשר המליץ בשעתו על המהנדסים. אני לא בקשתי שום דבר מיוחד. האמת היא שראש הוועדה תרם תרומה גדולה בשלב מאוחר יותר, לאחר שהיה לי ניתוח ראש ועבדתי במשרד.

הוטל עלי לרכוש את קפיצי הטנקים שהיו בבעלותי בעת שטיפלתי ביצוא גרוטאות ברזל. עמודי הגגות הועמדו על קפיצי טנקים. הצינורות בהם היו חוטי הדריכה ירדו עקב המשקל, והעמודים עליהם עמדו הגגות התארכו. הפעולה הייתה הדרגתית ופעולת ההתארכות נמשכה כל הזמן. צריך היה לבדוק את מידת ההתארכות כל הזמן, וברגע מסוים לרוקן את החלק העליון של התא. בצורה זאת ניתן היה למלא שוב כמעט את כל נפח התאים.

הבעיה הייתה זו של מדידת התארכות הקפיצים. היא נערכה על ידי אחד הבחורים שלנו שהיה ספורטאי ממדרגה ראשונה. הסבתי את תשומת הלב שזה לא יכול להיות פיתרון קבע, והוחלט על הקמת גשר עילי, אשר יעבור על התאים, ויאפשר את ביצוע המעקב בקלות. הדבר הוקם.

עברו קרוב לחמישים שנה והממגורה מחזיקה מעמד. כתבתי נוהל יום יומי, אשר מחזיק מעמד כנראה עד לימינו. אני חושב שזו הייתה העבודה ההנדסית האחת שביצעתי בימי חיי. הדבר תואר כפתרון בעית הגג על ידי המהנדסים, אני והמנהל הטכני. הייתה זו מועצה אשר כביכול עבדה בצוותא. מנהל המועצה היה פקיד חשוב במשרד המסחר והתעשייה, אשר יעץ למר אסא בשעתו על קבלת המהנדסים. האיש עזר לי הרבה מאוחר יותר, לאחר שעברתי את ניתוח הראש שלי, והתחלתי לעסוק ביבוא אורז. היה חבר של בעל חברת אורז בירושלים, ושכנע אותי לבצע את יבוא האורז באמצעות החברה שלנו.

האדם אשר יצר את השותפות של חברתו של מר אסא, החברה הכללית להשגחה והקבוצה של מר ברוך רוזן נפטר לפתע. היה צריך יושב ראש מנהלים חדש. הכרתי את עורך דין סלומון מחוף הכרמל, שם שימשתי בשעתו מבקר וסגן מנהל כללי. יעצתי למר אסא למנות אותו, מר אסא כתב לראשי החברה בגיבנה, ולבסוף עורך דין סלומון התמנה להיות יושב ראש המועצה.

המציאות יצרה שגם עבור מר אסא היה הדבר טוב. אשתו נפטרה ולאחר זמן מה הוא רצה לשאת אשה שנייה. בילה הרבה זמן במשרד מר סלומון. הכיר מזכירה של זה. לא עבר זמן רב, ונשא את המזכירה לאשה.

החברה השויצרית החליטה בשלב מסויים למנות מנהל לחברה שלנו. מאחר וחבר משפחה של הבעלים העקרי התפנה בירושלים, הוחלט שהאיש ימונה בתור מנהל חברתנו. ציפו שהדבר ירגיז אותי וניסו לפייס אותי בכל מיני דרכים. אני הייתי כנראה מוכן להתפייסות, והדבר הצליח.

המנהל החדש למד מהר וטוב את המקצוע. למדתי ממנו הרבה דברים, אך לא יכולתי להתגבר על העובדה שהייתי וותיק יותר ממנו והכרתי היטב את כל הפרטים. בגיבנה החליטו להזמין אותי לשם, וקיוו למנוע התפטרות שלי. הדבר לא עלה יפה, משום שהחברה אותה ניהל חברי בוכבינדר (בונן), הרשות לפתוח אמצעי הלחימה (רפא"ל), עמדה להתרחב. אני הייתי אמור לעסוק בשיטת מעקב חדשה אשר שמה PERT. כתבתי לעורך דין סלומון שאני מצטער לפרוש מעבודתי, והתכוונתי לעבור לעבודה החדשה.

תכניות לחוד ומעשה לחוד. הייתי צריך להיות מוצג לפני משה דיין בעבודתי החדשה, אך זמן קצר לפני-כן הוחלט לשנות את מדיניות משרד הביטחון, וליבא

פריטים מסוימים בארצות הברית, במקום לפתח אותם לבד ברפאל. על החברה הזו היה להודיע על אי הקבלה לאנשים אחדים, ואני הייתי ביניהם.

אני עבדתי בהוראת המתמטיקה במכללה הפוליטכנית בתל אביב. תמיד הרגשתי את הצורך להיות מורה ולעמוד לפני כיתת סטודנטים. החברה הוקמה בשעתו על ידי 4 איש שעבדנו קודם בטכניון ונוהלה למעשה על ידי אחד מהם בשם ורדימון. היא הקימה מכללה אשר מתפקידה היה להכין טכנאים בכירים ואנשי מיקצוע טכנים. אני לימדתי במכללה בשעות הערב. אמנם הלימודים שנלמדו לא היו באותה הרמה כמו בטכניון, אך הרמה הייתה די גבוהה.

סיפרתי לידידי ורדימון על הבעיה שנוצרה, והוא יעץ לי על המקום לעבור אצלו בתור סגן מנהל כללי. הסכמתי ושלבתי את עבודת ההוראה עם עבודת ניהול והנהלת חשבונות. למעשה הייתי עסוק מבוקר עד ערב. הסתבר לי שקיים סכסוך רציני בין משרד העבודה לבין משרד החינוך. כל אחד מאלה ראה את חינוך הטכנאים כענין שלו.

גוף נוסף שטען לאחריות לחנוך היה 'הסתדרות הטכנאים' שסייע לורדימון להקים את המכללה. השם 'טכנאים בכירים' לא מצא חן בעיני אנשי משרד העבודה. התברר שהאיש שקבע שם היה תלמיד שלי בטכניון, שהייתה לו דעה טובה עלי. וויכוחים רבים בין הצדדים הסתיימו בהסכמה זמנית של הקמת וועדה משותפת של משרד החינוך, משרד העבודה והסתדרות הטכנאים. הגוף הזה יערוך בחינות סיום על סמך פרויקט אשר יוכן. הסטודנטים קיבלו תואר 'הנדסאי' והיה צפוי שהם יראו כבוגרי קורס ב' בטכניון, ויתקבלו בתור תלמידי השנה השלישית.

ההסדר הזמני מעולם לא הופסק. עד היום קיים תואר כזה. הוא איננו קיים בדרך כלל בעולם, ועל כן נתקלתי בבעיה, שנים מאוחר יותר, כאשר עסקתי בתרגומי תעודות במשרד אשתי. בסופו של דבר חשבתי על התואר PRACTICAL ENGINEER, ומאז זהו התואר באנגלית. על כל פנים התלמידים הנושאים את התואר, השלימו לימודיהם והפכו מהנדסים בחוץ לארץ. למיטב ידיעתי הם לא נתקבלו בטכניון.

לסטודנטים נערכו בחינות גמר, ואני הייתי אחד הבוחנים יחד עם מהנדסי המשרד החינוך והעבודה. אני זוכר שהעמדי לסטודנטים המגינים על פרויקט המנוף שתכננו, שאלות בקשר לכוחות הפועלים. בפעם האחת שהייתי בין הבוחנים הצבתי שאלות מתמטיות. מר ורדימון עמד על התואר 'טכנאי בכיר' ורשם אותו על התעודות המפוארות. התואר הנדסאי החל ללכת באותו זמן, ותוך תקופה קצרה השתרש.

אני נטשתי את המכללה זמן קצר אחרי זה ועברתי לחברת יצוא. הייתי מוכן להמשיך ללמד ללא כל משכורת, אך לא היה צורך. אני מבין שמר ורדימון העביר את המוסד לממשלה ועבר לבאר שבע, שם לימד באוניברסיטה. במכללה היינו מקיימים קורסים לגרפיקה, והכרתי את המורים שהיו גרפיקאים בעלי שיעור קומה. הם ציירו את הבולים שהוצאו על ידי השרות הבולאי. כמו-כן הכרתי אנשים כמו דני קרוון, שהגיעו לפרסום גדול. הייתי סגן מנהל ונחשבתי לאיש גדול. לא יכולתי לא להרגיש תוך זמן קצר שהגוף איננו נושא את עצמו.

החינוך כרוך בדרך כלל בהוצאות גדולות, וניתן לכסות את ההוצאות רק על ידי הבטחת תמיכה ממשלתית. הממשלה תמכה בעקיפין על ידי כך ששרד העבודה כסה את שכר הלימוד של הטכנאים בעתיד. תמיכה ישירה של הממשלה לא הייתה קיימת. היה נערך תקציב שנתי על בסיס התלמידים שנרשמו בקורסים, אך מטבע הדברים, מספר התלמידים היה קטן כאשר חלק מהתלמידים היו פורשים מסיבה אחת או אחרת. היה צורך לקיים פרסומת גדולה, והוצאות הפרסומת הכבידו ביותר.

לא ארך לי זמן רב עד שהבנתי שהמוסד איננו יכול להתקיים בצורתו לאורך זמן רב. ניתן היה ללמד במוסד כזה אבל לא לבנות בו קריירה. החלטתי לבקש למצוא עבודה אחרת, ופניתי למודעה המבקשת חשב לחברה שתכננה להרחיב את הסחר עם אמריקה הלטינית. היא הייתה בבעלות שני אנשים אשר באו מאורוגוואי ושם יצחק מיטלמן ויוסף שפירא.

באתי לראיון אצל מר שפירא ששימש בתור מנהל כללי של החברה. הבאתי את מכתב ההמלצה אשר כתב אותו בשעתו מר ברוך רוזן. לא ידעתי שמר רוזן היה מכר של מר שפירא. הוא הוזמן על ידו ובא בעצמו, המליץ עלי בצורה כזאת שקבלתי את העבודה מיידית. הוא אמר למר שפירא "לא יהיו לך בעיות. הוא יסדיר את כולן". לא הייתי נוכח בעצמי בפגישת מר שפירא עם מר ברוך רוזן, אבל שמעתי את הדברים מהמנהל המסחרי, בעתיד ידידי זוהר, שהיה נוכח בפגישה.

הייתה קיימת אומנם בעיה. במכללה לא יכולתי לסיים בצורה פתאומית, ועל כן הוחלט שבמשך תקופה מסויימת אעבוד במשרה שלמה גם במכללה וגם במקום החדש. קשה לומר שמבחינה פיזית זו הייתה תקופה קלה. החברה נטלה על עצמה לטפל בחיסול סחורות שהיו לחברה ממשלתית קודמת בשם לאמישקו. אני היתי אמור בין היתר לארגן את הנהלת החשבונות של החברה.

הסחורות היו בפנמה, במחסן ערובה, וטיפל בהן פקיד שהועבר על ידי החברה הממשלתית אשר שמו היה מוטולה. הכרתי היטב את מוריס מוטולה משום

שאביו היה אחד מהשותפים אשר הקימו את חברת חוף הכרמל בחיפה. גם אבי היה בין השותפים הגדולים. ישיבות המועצה של החברה התקיימו בחוף. לאחר הישיבה היו חוזרים העירה במוניות. בהזדמנות אחת חזרו בשתי מוניות, ולמונית השניה ארעה תאונה. כל יושביה נפצעו, אבל מר מוטולה נפטר.

אני שיתפתי פעולה עם מוריס מוטולה ושימשתי מעין 'קומנהל' בחברת חוף הכרמל. באותו זמן הקדשתי את מרבית הזמן לעבודתי בטכניון. הפכתי להיות 'מבקר' החברה, ואת זאת כבר הזכרתי קודם.

המדינה הסכימה לאפשר הלוואות של שלושה-שישה חודשים מכספי קרן אשר קראו לה 'קרן היצוא'. הדבר היה מקל עלינו הרבה בתור 'חברת יצוא אזורית' אשר הייתה צריכה להעניק אשראי לקונים בדרום אמריקה. היינו מבטחים את סחורות היצוא בחברה ממשלתית, כך שלמעשה הינו בטוחים שבסופו של דבר נקבל את תמורת היצוא בכל מקרה. הבעיה הייתה בכל זאת למצוא את הבנקים אשר יעניקו את האשראי הממשלתי.

תוך כדי זמן לא רב הבנתי שהיצוא כפי שהיה מתבצע לא היה עסק שיבטיח את כסוי ההוצאות הרב. מצאתי שהממשלה מוכנה להסדיר תמיכה מסויימת לחברת היצוא, בתנאי שרשימוני היצוא יצינו שהיצוא בוצע באמצעותנו. היה צריך להגדיל את היקף היצוא בכל הדרכים ולפתח יחסים טובים עם משרד המסחר והתעשייה על מנת לזכות בתמיכה.

במגורות ומחסנים המנהל, מר רוזנברג, פיתח מנהג לנסוע לירושלים אחת לחודש לשם הסדר החשבונות עם משרד המסחר והתעשייה שהיה עוסק באחסון הגרעינים בממגורה. אימצתי נוהג זה, והייתי נוסע לירושלים אחד לחודש. למדתי הרבה מענתבי, האיש אשר היה עוסק בעשית יצוא המעשית, עם חברות עמילי המכס. הפכתי למעשה מעין סגן מנהל, ששיתף תדיר פעולה עם המנהל הכללי, אך דואג לצד המנהלי ולפתרון כל השאלות הכלכליות.

השתתפתי בישיבות המועצה של החברה. אחד מחברי המועצה היה מר קמחי, סגן מנהל במשרד המסחר והתעשייה. דרכו הצלחתי להתקשר לאנשי המשרד, ולהפוך לאיש מוכר דם המנהל את חשבון החברה.

ברגע מסוים מר אסא פנה אלינו ואני הצלחתי להסדיר שהיצוא יתבצע מעשית באמצעות החברה שלו. לשם כך נפתחה שם מחלקת עמילות מכס שאחיו היה מנהל שלה. חברות הלבידים FORMICA ייצאו באמצעות חברת עמילות המכס שלו. הייתי שבע רצון מאוד שהצלחתי להשיב טובה למר אסא על שרותו בשעה שהפסקתי ללמד בטכניון. הייתי גם שבע רצון שהפסקתי את עבודתי בממגורה ואף את הניהול ב'מכללה הפוליטכנית'.

היה ברור לי שעל מנת להתקיים המדינה היתה צריכה להגדיל את היצוא שלה, עד לנקודה שהוא יוכל לכסות את הוצאות היבוא המרובות. היצוא הפך להיות העבודה החלוצית שלי. לא היה צורך עוד לחלום על עבודת חקלאות. מספיק היה לעבוד לשם יצוא. היתה לי הכנה מסחרית עוד מעבודתי במשרד אבי, והרשיתי לעצמי לעסוק גם בשטח המסחרי בהתכתבות שלנו עם הסוכנים שלנו באמריקה הלטינית. כתבתי אף מאמר בעתון שבו הסברתי את עניין היצוא לדרום אמריקה ואת החיוב שבחברה ממשלתית העורכת את היצוא לשם.

מר מיטלמן הרגיש תוך זמן קצר שיש לו עסק עם 'עצמאי נבון'. הוא נתן לי לנהל בסוד את הנהלת הספרים של החברה האורוגואית BITIC אשר הוא עמד בראשה. חברה זאת היתה מנהלת בין היתר חלק מיצוא בשר הבקר מאורוגואי לישראל. היה צורך בהשגת ערבות בנקאית עבור עסקות היבוא האלה ואני ארגנתי את ההסכם עם בנק פויכטבנגר.

הוא הבין שיש לו עסק עם בן אדם המעוניין בעבודה חשובה גם ללא שכר. הרי יכולתי למלא את ההמלצות שקבלתי מאמא שלי. הוצאות הקיום שלי היו ממילא מכוסות על ידי המשכורת שקבלתי בלאמישקו.

למר מיטלמן הייתה חברה בארץ בשם BITRAN אשר עסקה בניהול יבוא. החברה הביאה משלוח עצום של עצים מברזיל, והעצים אוחסנו בשטח לא רחוק מרפא"ל בצפון הארץ. היו תקוות שהעץ יימכר מהר והוטל עלי לדאוג לשמירה על העץ.

הבנתי מיד שמכירת העצים תארוך זמן רב ושכנעתי את מר מיטלמן לאפשר לי לרכוש כמות גדולה של בד שקים, אשר תכסה את העצים בחורף, בעת ירידת הגשמים. מר מיטלמן, שהיה גם בעל בית חרושת השמנים יצהר, הרשה לי לקנות את בד השקים, ובד זה הציל את העצים בחורף, כאשר ירדו גשמים.

גם בנק למסחר היה של מר מיטלמן. האיש שלו שניהל את הבנק נטש את העבודה לרגל בקשת העלאה בשכר, ומר מיטלמן ביקש ממני להעיף עין על שטח נוסף. עשיתי זאת רק משך כמה חודשים מאחר והערתי למר מיטלמן שהבנק דורש ממני זמן רב מידי. שיטת הבנק גם כן לא מצאה חן בעיני.

היא הייתה בנויה על השגת סכומים גדולים של לקוחות שהפקידו את כספם תמורת ריבית הגבוהה בהרבה מהריבית הנהוגה. הם לא התעניינו בנעשה עם כספם, והיו מעוניינים רק בתשלומי הריבית הגבוהה. הדבר אפשר גניבת כספי הבנק. הבנק לא נשאר בידי מר מיטלמן, אבל השיטה לא השתנתה כנראה. בימינו התגלה שרבע מיליארד שקל נגנב מהבנק על ידי הפקידה האחראית להלוואות.

במסגרת של חברות מיטלמן גם הייתה חברה ליבוא טלויזיות. הטלויזיות היו מצרך חדש. טרם הייתה לנו תחנה, אבל יכולנו לקלוט שידורים מקהיר, מקפריסין ולבנון. קיבלתי על עצמי גם את ניהול הנהלת החשבונות של חברה זאת. אחת המזכירות שלי הייתה מטפלת בחשבונותיה. מסתבר שאף שהייתה בחורה מושכלת, הצליחה לעשות כמה פשלות והיה עלי לטפל בהכנסת סדר. הפעם קיבלתי פיצוי. הוחלט לאפשר לי לרכוש טלויזית יבוא במחיר הקנייה בלבד. עמדה שאלה שלי כבר הייתה טלויזיה, ובתנאים הללו רכשתי מכשיר אשר הבאתי אותו במתנה להורי. בחיפה הקליטה מלבנון הייתה הרבה יותר טובה, והורי יכלו ליהנות ממנה. גם לאימה של אשתי היתה טלויזיה קטנה, שבה ראתה את השידורים מלבנון. הטלויזיה הזאת לא הצליחה לקלוט על פי רוב, וחמותי הייתה אומרת שהיא 'סנדוק בויה' כלומר קופסת משחת נעלים.

משפחת שי-אל, 1966

כל העבודות האחרות נוסף על עבודתי בלאמיסקו עשיתי רק מתוך עניין ומתוך הרצון לבצע עבודה חשובה מבלי לצפות לתמורה. הדבר נשאר כך במשך כל תקופת עבודתי בלאמיסקו. אני מודה שהרגשתי שהייתי איש חשוב. לרגע לא עלה על דעתי לנטוש את המשרות עבורן לא קיבלתי שכר. נכון אמנם שיצרתי קשרים עם פקידים

גבוהים במשרד המסחר והתעשייה. קשרים אלה הוכיחו עצמם מאוחר יותר, לאחר ניתוח הראש והצטרפותי למשרד של אבי.

הרגשתי שהעבודה בלאמישקו איננה הולכת כמתוכנן. היצוא לדרום אמריקה גדל, אך לא בהקף המצופה. בקושי רב הצלחנו להכניס סחורות מהארץ, בייחוד מכיוון שההובלה לשם הייתה נדירה ולא זולה ביותר. הממשלה עזרה לנו אך השגת כספי העזרה הלך קשה. אני לא כל כך התרגשתי, אך בעלי החברה התרגשו יותר.

הוחלף המנהל הכללי, ונתמנה בתור מנהל אדם שהיה קודם מנהל בבנק ההולנדי, עשיר בעל מעמד גבוה. האיש היה ידיד של אבי, והיחסים בינינו היו מצויינים. הצרה היא שגם הוא הבין במהרה שהעבודה בחברת יצוא אזורית מרובה, וללא תמורה גדולה. למר מיטלמן היו תקוות שהמנהל החדש יצליח להשיג ביתר קלות את תמיכת הממשלה בזכות הקשרים שלו, אבל התאכזב. המצב נשאר כמו קודם, והוא חשב כיצד להיפטר מהחברה.

הגיע יום ומר מיטלמן הודיע לנו שמכר את החברה ל"כללי" חברת ההשקעות מאמריקה הלטינית, ויהיה לו רק יצוג סמלי של 10 אחוז במניות, בדיוק כמו לפני יבואני בשר אחרים. הוא הודיע לנו על כך שהמנהל המסחרי זוהר ינהל חברה אחרת של סחר בינלאומי שהוא יקים ששמה TRANSOCEANIC, ואני אעבור לעבוד בבית חרושת יצהר. הדבר לא מצא חן בעיני וקיויתי לעבור לחברת הבת של כלל. הוא הסביר לי שכלל מעסיקה הרבה אנשים המתמצאים בחשבונות ויש להניח שלא תעסיק אותי.

יחד עם מוטולה שבא ארצה, פנינו לעזרת האיש אשר היה קודם מנהל החברה, ואשר הפך בינתיים להיות מנהל מרכז ההשקעות. ביקרנו את האיש בסביון, והוא עשה את הדרוש ושכנע את מנהל החברה החדשה שיש לשמור על אנשי לאמישקו, שהם מבחינת נכס עבור היצוא. חברת ישראלקס החדשה החליטה להעסיק את מרבית העובדים הקודמים של לאמישקו. הוטל עלי להכין מחלקת חשבונות עבור החברה. רואה החשבונות של החברה מר עוזי שטינברג, שהיה מאוחר יותר אחראי להכנסות המדינה, ביקש להכניס שיטה משלו, שכללה הרבה תשלומי מזומן, אך השיטה שלי נתקבלה למעשה.

הנהגתי שיטה אשר בה הייתה ביקורת תמידית, ומאזן שנערך כל חודש. הפיקוח היה תמידי ופשוט. רואה החשבון הסכים לכך ששיטתי מצויינת ועבר לתמיכה מלאה. היו לנו משרדים אחדים באמריקה הלטינית, מהם המשרד הראשי היה במכסיקו.

כל משרד כזה ניהל הנהלת חשבונות משלו, ואנחנו ראינו רק את תקציב המשרד בתור הוצאה. דאגנו להעביר לשם את הסכומים המוקצבים. חברי מוטולה עבר לנהל את חברת הבת שלנו במכסיקו. אני דאגתי שהכסף יעבור למכסיקו בצורה קבועה, וידידי מוטולה התרשם שאני כל יכול. המשכורת שלי גדלה באופן משמעותי.

החברה החדשה הגדילה במידה רבה את היצוא. עזרה גם העובדה שלכלל היו הרבה מפעלים יצרנים, וכל אלה ציינו על כל רשימוני היצוא שלהם שהיצוא התבצע באמצעות ישראל. נוכחתי לדעת שאני דורך על קרקע יציבה. היה קל יותר להשיג את תמיכות הממשלה כעת כאשר הבעלים של החברה היו "כלל" ושותפיה. זמן מסויים מר מיטלמן המשיך להעסיק אותי ללא תמורה כספית, בעסקים שלו.

כעבור זמן מסוים החלו לדבר על אפשרות השגת רישיון לביצוע תערוכת מכירות בארגנטינה בעיר בואנוס איירס. מדינה זאת הייתה מעוניינת בהגדלת היבוא מישראל אשר יאפשר את הגדלת יצוא בשר הבקר אליה. ניתן היה לקיים תערוכת מכירות המשמשת אמצעי לכך. היבוא התבצע במידה רבה מאורוגואי מחברת בת של מר מיטלמן ומשותפים שלו במפעלים בארץ. ארגנטינה רצתה להגדיל את חלקה. קיבלנו בסופו של דבר את היתר עריכת התערוכה בארגנטינה. הממשלה הארגנטינית אף העמידה לרשותנו בינן עץ גדול שהיה בשדרת ליברטדור. צריך היה לאסוף את הסחורה בישראל ואנו שלמנו בשטרות לפרעון בששה חודשים, כאשר ניתן לממן בינתיים את השטרות מקרן היצוא בריבית של ששה אחוזים בלבד. חברת ההובלה הישראלית החדשה שהובילה בכון לארץ את הבשר המיובא, הסכימה לבצע את ההובלה של היצוא שלנו לכיוון השני, ללא תשלום.

ממשלת ארגנטינה הסכימה שהסחורה שאנו מיצאים תמכר ללא מיסי קניה או מיסי יבוא. הדבר אפשר הפרשי מחיר גדולים, אשר אנו יכולנו לנצל. כמו-כן נוצר הרושם שאנו פועלים ברווח גדול מובטח. על כל פנים צריך היה ללמוד את מחיר הסחורות בארגנטינה, על מנת שנוכל להציע את סחורותינו במחיר נמוך יותר. הדבר היה עשוי להבטיח ליצוא חדש לארגנטינה.

הייתי אמור לצאת לבואנוס איירס. מנהל אחת משלושת החברות הדרום אמריקניות שהשתתפו בחברתנו, מר מיכאליס, היה גם ראש הגדוד של הצופים, בהם השתתפו בנותי. עבור שבט זה קיימתי בשעתו פגישה עם ראש העיר דאז מר קריניצי, והשגתי עבור הצופים את הבניין שבו התנהלו על נהר הירקון ובקרבת ביתי. היחסים בינינו היו טובים ביותר, והוא הדריך אותי על בואנוס איירס. יעץ לי לרכוש מיד לאחר בואי חוברת של תחבורה ציבורית, המאפשרת להגיע בקלות לכל מקום בעיר.

מחיר הנסיעות במונית בבורנוס אירס היה אז אפסי, אבל לדעתו לא הייתי צריך לנסוע במונית. היתי עשוי לבלות היטב על ידי נסיעה ביום ראשון לנהר ה TIGRE הנמצא בקרבת העיר, ונסיעה בספינה על הנהר. הוא נתן לי הדרכה נוספת על העיר, כך שהרגשתי את עצמי מוכן.

קיבלתי הוראות לצאת לארגנטינה יחד עם המנהל שלנו מר שחף. הייתה לי סגנית טובה מאוד, בשם דורניה, אשר למדה את שיטתי בצורה מהירה, ומילאה את מקומי בהעדרי. יצאתי לארגנטינה. עבורי הייתה זאת אפשרות לנצל את ידיעותי בשפת הלדינו. התברר לי שהשפה שידעתי הייתה קרובה ביותר לספרדית המדוברת במקום, חוץ כמובן מהמילים בטורקית ובשפות הבלקניות שנכנסו לתוכה.

בבואנוס אירס התגורר הדוד שלי מרק אשר היה קודם נשיא הקהילה היהודית הספרדית ברומניה. אהבתי מאוד את הדוד הזה אשר בחר לאבי את אמי לאישה, והיה נוהג לארגן ברומניה את סדרי הפסח בהן השתתפו כל אנשי המשפחה. תכננתי לבקר אותו, והתברר שמעונו לא רחוק משטח התערוכה. הוא הזכיר לי שהיה אחראי לבחירת אמי בתור אשת אבי, והיה גאה שבמשפחה יש אחד ממנהלי התערוכה.

הכרתי אצלו את נכדתו אשר באה מאורוגואי. היא היתה דומה מאוד לבתי הבכירה. התכוננתי לבקר את בן דודי, אבל התערוכה נשרפה והיה עלי לדחות את הביקור לשנה. בקרתי הרבה פעמים אצל דודי וקשרתי יחסים קרובים עם דודה רשל, אשתו, אתה המשכתי להתכתב שנים, עד ליום מותה. היא מתה בגיל עולה על תשעים, אך לא האריכה ימים עד 107 כמו אמא שלה, איתה הייתי משחק בקלפים בסביניה שליד קירית ביאליק, עוד אחרי שמלאו לה מאה. למעשה דודה רשל קשרה את היחסים אתי בזכות הביקורים שערכתי לאמה, אשר התגוררה אצל דודה רוז.

הדברים הלכו מצויין, פרט לעובדה שגיליתי שהשכנים שלי בליברטדור הם נאצים, ושמעתי אותם שרים את הימנוני ה.ס.ס. ומדברים גרמנית. היו נוהגים להיפגש קרוב למקום התערוכה. לא ידעתי באותו זמן, אך לאחר הפסד מלחמת העולם, מרבית המפקדים הנאצים ברחו למדינה זאת. הם היו מאורגנים, ואפילו היה להם עיתון יומי עם צלב קרס בדף הראשון.

חלק מהאוכלוסיה היה מצדד בישראל, אך היה גם חלק אנטישמי. משך חודש ימים עבדנו עבודת פרך להכין את התערוכה בבניין הממשלתי המפואר שהורשינו להשתמש בו. הגענו ליום אשר קדם לתערוכה שבה היינו צריכים להציג דברים מהארץ, ולאפשר את מכירת הסחורות. התערוכה לא התקיימה. השכנים שלנו הגרמנים זרקו פצצת שרפה, ובניין התערוכה נשרף כולו יחד עם כל הסחורות שהיו בו. הם טענו שהישוו את החשבון, שנים לאחר חטיפתו של אייכמן שהיה שם.

אני הצלחתי להעלות את כל תיקי היבוא על כסאות ולהוציא אותם החוצה. היה זה קשה לביצוע בעת השרפה, ואני זוכר שנאבקתי על מנת לחדור פנימה. ניסו לעצור בעדי. המעיל של החליפה שלי נשרף יחד עם יתר הדברים, אבל הצלחתי להציל את כל התיקיה של הסחורות שהוצגו בתערוכה. הדבר הקל על הגשת תביעת ביטוח.

ממשלת ארגנטינה לא הייתה מעוניינת בכך שהאמת תוודע בעניין הפצצה, והפיצה סיפור שהייתה כנראה תאונה. הסיפור עזר לנו להגיש תביעה בארצות הברית בעזרת החברה סקוריטס אשר ערכה לנו את ביטוח הייצוא. חזרתי לארץ דרך פאריס. פגשתי את דרורה בפאריס, וביליתי יפה איתה כשלושה שבועות באירופה.

מיד לאחר ששבתי התחלתי לטפל בהגשת התביעות הנפרדות עבור כל יצוא בנפרד. היו בידי המסמכים שהצלחתי להציל מהשריפה בבואנוס איירס וכן היו לי מסמכים של רכישה שנערכה בארץ. הכל הלך יפה. לא צריך היה להעריך את השטרות לששה חודשים, כיוון שקבלנו מארצות הברית את מלוא סכומי הביטוח, ושלמנו את השטרות במועד פרעונם. הדבר הפתיע אף את יצרני הייצוא אשר החלו מתיחסים אלינו בכל הכבוד. הניסיון הקודם שלהם עם החברה הממשלתית האזורית היה רע. הפעם קיבלו את כל התמורה, אפילו אחרי פרשת השרפה.

אני התחלתי לטעון שצריך ללחוץ על ממשלת ארגנטינה לקיום תערוכה חוזרת. הקו הזה גם פעל בשגרירות ישראל בארגנטינה. בסופו של דבר נתקבלה החלטה של תערוכה חוזרת. המניות שלי עלו שוב, מאחר ואני הייתי אחד המעטים בחברה שראה אפשרות זאת. ב 1969 הורשה לנו לערוך תערוכה חוזרת, אבל הפעם היה עלינו להקים את המבנה בעצמנו לא מעץ, ולהשאיר אותו בתור מתנה לממשלת ארגנטינה.

הפעם היינו הרבה יותר מנוסים. למדתי בעל פה כל קנייה אשר עשינו וידעתי כל פרט. עבור הרכישות הטכניון הורשה לי להעסיק את שרותיו של חבר הקורס שלי בטכניון מר פינקלשטיין. הבחור עבד במרכז ההשקעות אבל מנהל לאמישקו לשעבר הרשה לו לעבוד אצלנו עבודה נוספת, ולתרום להגדלת הייצוא של ישראל. זה הצליח תוך זמן קצר להשיג את השתתפות כל התעשייה הטכנית של ישראל.

הכל היה סגור בזיכרון שלי. מנהל החברה מר שחף החליט שהפעם אני אמצא בארגנטינה זמן רב יותר, עוד לפני שיגיעו הסחורות אשר אני הייתי אחראי לקבלתן. הוא היה רגיל להכנת פקודות מבצע מזמן היותו קודם בצבא, והכין פקודת מבצע שבה מונית למנהל בפועל של שתיים מתוך ארבעת המחלקות של המבצע, ומעין סגן מנהל כללי.

כוח העבודה היה צריך להיות יהודי ארגנטיני בעיקר, אך הממשלה הארגנטינית העמידה לרשותנו יחידת פרשים, אשר הגנה כביכול על שטח התערוכה. היה חשש לכך שיטילו עלינו מחדש פצצה, אבל באופן לא רשמי ידענו שהגרמנים סגרו חשבון ולא יזרקו פצצה נוספת. למרות זאת היו עשרות מקרים של אזעקות. הצלחנו להתארגן בצורה מצוינת. נוצרו עשרות יחידות של קבלנים ארגנטינים, אשר נטלו על עצמם את מכירת המוצרים הישראלים, ומסירת התמורה מידי יום. אני קבלתי את השליטה על עובדי בנק ארגנטיני גדול, אשר קיימו את הקופות משך כל זמן התערוכה. נאספו מידי יום סכומים עצומים, ואני הייתי עסוק מידי יום בהעברת חלק גדול ארצה. חלק אחר היה צריך לשמש אותנו במקום, ואת הריווח שעלינו היה לתרום לממשלת ארגנטינה עבור מפעלי צדקה.

התערוכה הצליחה מיד במרבית השטחים. אציין למשל את שטח השטיחים, אשר נמכרו באמצעות חברה קבלנית ארמנית. בשטח אחד לא הצלחנו משום שהמכירים שלנו לא היו אטרקטיביים, שטח הביגוד. הצלחתי לשכנע את מר שחף להוריד את המחירים לחצי, והמכירה החלה מתבצעת היטב. אני זוכר שמכרנו אז גם את מטוסי ההנהלה הראשונים של התעשייה האווירית לקונים מקולומביה. רק אחר כך התברר לי שהקונים השתמשו בהם לשם העברת סמים ממקום למקום. בין המוצרים שלנו היה מחשב אשר היה משחק שחמט עם הלקוחות, וטלפונים ציבוריים ששימשו את התערוכה. היו אלה בין המחשבים הראשונים שנבנו בארץ על ידי חברת אלביט.

אני רציתי להגיע למקום אחר בארגנטינה הגדולה, ויצאתי ביום שבת אחד ל MAR DEL PLATA. בעיר זאת היה קזינו, ואני החלטתי מראש שאשחק בקזינו לפי שיטת הכפלת הסכום, עד לרגע שאפסיד ארבע פעמים רצופות. השיטה מותרת רק בסכומים גבוהים יחסית. היא אומרת שבכל מקרה אתה מהמר למשל על צבע מסוים, ויש לך אפשרות של כ 50 אחוז להרוויח וכחמישים אחוז סיכויים להפסיד. יש אמנם הבדל בין הסיכויים, המסביר את רווחי הקופה.

את ההפקדה בארבעה משחקים ראיתי בתור מחיר הכניסה. לו הרווחתי בפעם הראשונה הכנסתי את הריווח לכיס. אם הפסדתי הייתי משחק על סכום כפול, ובמקרה של ריווח הייתי מעביר את הריווח של שתי הפעמים לכיס. כך היתי ממשיך עד ל 4 הפסדים רצופים. הסכום שבכיס היה בעיני הריווח שלי.

למדתי את השיטה מאחי דני, אשר ביקר בארץ וביקש ממני להראות מתמטית שהשיטה איננה מבטיחה ריווח, אפילו אם ממשיכים לשחק עד אין סוף. בינתיים מסתבר שגם 4 הפסדים רצופים די נדירים והצלחתי לשחק משך שעות. מאחר ומדובר היה בסכומים יחסים גבוהים זכיתי מהר בנוכחות אנשים שונים. יחד

עם זאת לא סטייתי מהחלטי מראש והפסקתי את המשחק אחרי 4 הפסדים, מבלי להמשיך עם כספי הרווח שהיו בכיס. זה בעצם הדבר הקשה, מצריך כוח רצון די גדול.

הכל הלך כשורה. התערוכה התקיימה בצורה נהדרת והצלחנו למעשה למכור את מרבית המוצגים. לא היה קשה לסיים את המכירה על ידי הארכת התערוכה. בהיותי בבואנוס אירס המאורע הגדול ביותר שזכיתי לו היה מפגש עם דויד בן גוריון. המנהיג לא היה יותר איש תנועת מפא"י כי אם איש מפלגה חדשה קטנה, רפ"י, אשר הקים בעזרת איש האימון שלו שמעון פרס.

הוא בא לארגנטינה על מנת לנאום נאום ציוני, וניתנה לי ההזדמנות לשוחח אתו. הוא זכר שלימדתי את נכדו באופן פרטי, ואמר לי שנכדו הצטיין בשטח לא הנדסי דווקא. הוא זכר את פרשת לבנון ואמר לי שהוא היה נוהג בדיוק כמוני אם היה במקומי. היה זה אומנם לאחר הפרשה במצרים, וכל הופעתו הייתה של אדם מוסרי מאוד.

לפי מיטב זכרוני שיחה עם בן גוריון לא הייתה בגדר שיחה בין השניים. תוך זמן קצר למדי היא הייתה הופכת להרצאה חד צדדית. הוא סיפר לי למעשה על תולדות מפלגת הפועלים. אני לא ידעתי שום דבר, שמעתי דבריו, וחששתי שמא הוא יעצור ויציג לי איזה שאלה. הייתי משול לתלמיד המקשיב למורו. זה לא קרה, אבל אני זוכר את השיחה שלי איתו בתור המאורע החשוב ביותר בחיי. יש לי הרושם ששלחתי הביתה את התמונה אשר הצטלמנו יחד.

ספי בארגנטינה, 1968

שהייתי בארגנטינה נמשכה כמחצית השנה. החלטתי לחזור ארצה. נטלתי חופש ורציתי לנצל את החופש לשם ביקור מחודש בניו יורק, וגם לשם ביקור באירופה. נדמה לי שנפגשתי עם דרורה באירופה.

הנני רוצה לציין שבארגנטינה התחלתי להרגיש רע והייתי סובל מכאבים בראש ושמיעה מעורפלת. סבלתי כמו-כן מכך שלא יכולתי ללכת ישירות. רופאים ארגנטינים טיפלו בי מבלי למצוא את הסיבה. ידעתי שיש לי משהו רציני, אך לא ידעתי מהו, ורציתי לדחות את העניין. בינתיים לחץ העבודה הגדול קיבל קדימות. אומנם בשלב מסויים רציתי להביא לשם את דרורה על מנת שתטפל בי, אך בינתיים הרגשתי טוב יותר והדבר לא קויים.

באתי לארץ ורציתי להיבדק, אבל פרצה שביתת טכנאי צילום ריפואי אשר נמשכה שלושה חודשים. כאשר הגעתי לבסוף לצילום הודיעו לי שיש לי גידול בראש, ועלי להינתח מיידית. ללא ניתוח אני עתיד למות בזמן הקרוב, אך הניתוח עשוי להצליח בחמישים אחוז, ובחמישים אחוז הנותרים אעבור לעולם שכנראה טוב יותר.

החלטתי במקום להסכים לניתוח ונותחתי כעבור יומיים. הניתוח עצמו נערך ע"י ד"ר כוזרי, וארך מספר שעות רב למדי. לאחר הניתוח החום שלי נע בקרבת 42 מעלות, ואני הוכנסתי משך שבועים לחדר עם חמישה צמחים. צמחים הם בני אדם אשר מקויימים רק על ידי מזון שמקבלים מלאכותית ואין להם כל קשר עם האנשים האחרים.

אשתי התאוננה שאינני שומע באוזן הימנית, והרופא השיב לה שזה איננו חשוב, העיקר שאשאר בחיים. נשארתי והוועדה הרפואית של הביטוח הלאומי קבעה שאני נכה מאה אחוזים לצמיתות. בינתיים היה עלי ללמוד לאכול. חלק מגופי סבל מאטקסיה של העצבים, וטרם יכולתי לשמור על האוכל שאכלתי. הייתי מקיא כל דבר.

הייתה לי בעיה של אטקציה בצד ימין. גם לא שמעתי בצד הימני, מאחר ועצבי השמיעה הוסרו. לא יכולתי להשתמש באגפים הימניים, למשל לא יכולתי לכתוב ביד ימין. לא יכולתי לעמוד ישר, כנראה מתוך הפגיעה באוזן. לא יכולתי ללכת. גם הראש לא עבד, לא יכולתי לחבר שלוש ספרות, והדבר היה מפתיע בשביל מתמטיקאי.

הרופאים המשקמים שבדקו אותי התייחסו לכל בשלילה, ואמרו שאני צריך להעביר דברי לחשיבה ולהקשבה לאחרים. אני צריך לשכוח מעבודה, בייחוד שיש לי עוות פנים רציני, והאנשים מתייחסים בחוסר אימון לאדם שיש לו פסיאליס. הגישה אליו בדרך כלל היא גישה לאידיוט.

המצב פגע מאוד בדרורה אשר החליטה לכתוב מכתבים ולעמוד על דרישת שיקום. גישתה הצליחה והופנית לבית חולים לוונישטיין ברעננה. כאן נבדקתי בצורה קפדנית למדי ולאחר יותר משעה אמר לי הרופא שיש לתת כל הכבוד לבית חולים תל השומר, מאחר ואף פגיעה איננה מוחלטת.

"אתה לא יודע לעמוד, אבל תלמד. העיניים, כפות הרגליים ודברים אחרים ישרתו אותך. אינך רגיל לחשוב, הידיעה חוזרת. אתה לא שומע בצד הימני. יש לך צד שמאלי ותתרגל לשמוע רק דרכו. אינך יודע ללכת, גם ילד איננו יודע ללכת, ותלמד ללכת." וכו' הלאה. בקצור "אתה צריך להתחיל את חיך מחדש בגיל 45. הדבר המפריע ביותר הוא הפסיאליס בפנים, אשר מונע שאנשים יאמינו בך, ויקדישו לך אמון ותשומת לב"

בסיכומו של דבר האיש הציב לי אתגר להתחיל את החיים מחדש. ישבתי זמן מה בבית החולים, והתחלתי למשל להדפיס במכונת כתיבה ביד השמאלית. גם למדתי במקצת ללכת על בסיס רחב. למדתי להכין גובלנים, ולסרוג. בקצור התחלתי את הדרך החדשה.

העזרה הראשונה שהייתה לי באה מהמשפחה. אבי הציע לי לעבוד אתו. הוא לא התייחס אלי בחוסר אמון, אלא נתן לי להרגיש כמו הבן הבכור אשר הוא קיווה לו. האחים שלי החלו לבקר אותי לעתים קרובות. האיש אשר השפיע עלי הרבה ביותר היה הבן שלי בן שבע בלבד, אשר נטל אותי ביד ולימד אותי ללכת. מידי יום הייתי שומע ממנו: "אבא, הרבה יותר טוב". דבריו היו כמו של פדגוג, בעל ניסיון רב.

בשטח יחסי החברים נתקלתי בתופעה של הגישה השלילית. חברי במשרד רק שמו לב למידה שאינני מתאים יותר לעבודה. היה לי חבר שהגיע באותה עת להיות נשיא לשכת רואי החשבון. היינו ידידים עוד מזמן שהיה מנהל חשבונות זוטרי בחברת רואי החשבון שלנו, ומהזמן שלימד בבית הפקיד, שבו הוריתי מתמטיקה. לפתע חדל לדבר איתי כאלו שאני אשם. ארכו שנתיים עד שאשתו שכנעה אותנו, וחזר לדבר אתי.

לא כן החברים הוותיקים מחיפה. חברי בוכי ביקר אותי לעתים קרובות. חברי ויקי שהיה בקוראה הופיע פתאום בדלת, ללא כל התראה קודמת. הוא התחתן לאשה קוראנית וממנה למדתי את הביטוי ANEWASHENIKA שאומרים כמו מעין שלום. במרוצת הזמן התחלתי לעבוד בחיפה והתחלתי לבקר את החברים הישנים. את החשיבות הגדולה שייחסתי לעניין היחס של החברים ניתן לראות למשל מהביקורים אשר ערכתי לחבר ברחוב שושנת הכרמל. הכניסה לבית חבר זה היתה על מדרגות, ולא יכולתי לרדת בהן. התישבתי על הארץ וירדתי את המדרגות

ממש כמו נחש. ביקרתי חבר שהיה גר ברחוב הס 11. בסוף הערב, אשת החבר הכניסה אותי למכונית שלהם, והסיעה אותי עד לבית הורי. כל הדברים הללו תרמו את תרומתם.

הייתי מנוי על העיתון TIME וראיתי על הדף הראשון תאור שיטה חדישה של ניתוח פאסיאליס. לוקחים עצבים מאיבר אחר ושותלים אותם בצד הפגום. העצבים האלה יוצרים קשר מחודש והפנים חוזרים לקדמותם. ניגשתי לביתו של ד"ר כוזרי שערך את הניתוח הראשון, ואמרתי לו שאני מעמיד עצמי לרשותו לשם עריכת ניתוח שני לפי שיטה זו.

ד"ר כוזרי הסכים. הניתוח ארך זמן רב. כעבור זמן מה התברר שהצליח. צורת הפנים שלי השתנתה והפכה כמעט נורמלית. לא הצלחתי אומנם לסגור לגמרי את עיני הימנית, דבר שהפריע לי בעת השחייה בים. ניסיתי לשחות עם פנים מכוסים, אבל הדבר לא הצליח. המים חדרו תמיד למסכה. אמם הדבר החשוב היה שהפנים לבשו צורה כמעט נורמלית ולא הייתה הפרעה מיוחדת ברכישת האמון של האנשים.

ראיתי שלמשרד יש תשתית למכירת כמויות של עד 50 טון אורז. הקונה היה מר זלבנסקי אשר עבד בפרדס כץ, לא רחוק מבן דודי מרסל (מרדכי) בז'רנו שהיה לו שם מוסד. המשרד עסק גם ביבוא שומשומין, ולאבי היו קשרים די טובים עם היצרנים. מרביתם היו ממוצא עירקי, אך היצרנים מחיפה למשל היו ממוצא רומני. הוחל ביבוא כמויות של אלפי טון. הקשרים אשר יצרתי בתקופת עבודתי בלאמישקו סיעו לנו, ותוך זמן קצר יחסית הפכנו למביאי כמויות של אלפי טון אורז מאורוגואי. רכשנו מכשיר טלקס, איתו למדתי להשתמש עוד בתקופת העבודה בלאמישקו, והיינו משוחחים עם אורגואי שיחות של מחצית השעה ויותר.

הבעיה הייתה שבין ישראל לאורוגואי קיים פער זמנים גדול, והם היו באמצע הלילה שעה שאנחנו הינו באמצע היום. התגברנו על כך על ידי כך שנשארתי במשרד וקיימתי קשר טלפוני עם אבי. בשיטה זאת הצלחנו להפך לסוכני יבוא של אורז של כמויות של כאלף טון לחודש. קנה המידה של העבודה השתנה עשרות מונים והתחלנו ליהנות מהעסק.

גם בשטח הקפה הצלחנו. אבי היה סוכן של חברה אנגלית עולמית, אשר קיימה אתו יחסים עוד ברומניה. היינו סוכנים של יבוא תדיר של קפה מקניה וטנזניה. התווספו לכך משלוחי יבוא שהבאנו מהונדורס, מחברה שהכרתי עוד מזמן עבודתי הקודמת.

עסק נוסף שהתווסף היה זה של יבוא קופרה ממוזמביק לשם ייצור מרגרינה. החברה הארצית שייבאה את משלוחי הקופרה הייתה מנוהלת על ידי אדם אשר

הכרתי עוד בלאמישקו. למעשה הוא היה האיש שניהל את לאמישקו הישנה, לפני שנרכשה על ידי עולים מדרום אמריקה, והוא סייע בעת משלוח הסחורות הישראליות לפנמה. היו לי אתו יחסים טובים מאחר והצלחנו למכור חלק גדול מהסחורות שנשארו שם, והעברנו לו את התמורה זמן רב לאחר שנוצרה 'לאמישקו' החדשה.

הבאנו הרבה אלפי טונה של קופרה, ואפילו קבלנו את מנוי הספק שלנו במוזמביק בתור סוכן של חברת ציס, שהייתה שולחת אוניותיה למוזמביק להובלה ימית של הקופרה. העניין היה נמשך בשקט עד שקם מרד במוזמביק נגד המשטר של פורטוגל, ופרצה מלחמת אזרחים עקובה מדם.

היינו עסוקים גם בחוף הכרמל, שבו קיווינו להקים בחלק, בית מלון מפואר, בעזרת כסף אשר נקבל מאנשים באמריקה אשר יחזיקו באגרות מלווה של החוף. בינתיים הקמנו בחוף בריכת שחיה אולימפית, אשר הייתה משרתת את חיפה. הכניסה לבריכה הייתה כלולה בכניסה לחוף, ולא היה צורך בתשלום נוסף עבור הבריכה.

החברה לזרעוני שמנים ומספוא רכשה את מניות חוף הכרמל שהיו לאבי. המניות של החוף חולקו בין אבי, אמי וששת הילדים. מעשית לא חל כל שינוי מאחר והיינו מנהלים את הכל מאותו המשרד. אבי היה פועל כמבקר החוף, והיה מקבל תאורטית משכורת. אני אומר תאורטית משום שהמשכורת הייתה בשטרות אשר לא נפרעו מעולם.

בתור מנהל על במקום היה פועל אחד השותפים האחרים, שהיה מקבל את אותה המשכורת, אך דאג לכך שזאת תהיה במזומן. העורך דין של החברה היה סלומון, שהיה לפניכן עורך הדין של כאיט הבעלים הקודמים של החוף. סלומון רכש חלק מהמניות מהשותפים, והפך להיות גם שותף בחוף. הוא שימש בתור יושב ראש המנהלים של מועצת המנהלים.

ניהול הכספים היה מצריך סכומים גדולים. הסיבה לכך הייתה שחלק מהיבוא היה מתבצע על ידינו בתור חברה. קיבלנו את הכסף מהבנק (בני דיסקונט בעיקר) כאשר המניות בחוף הכרמל, הבית של אבי והבית שלי ברמת גן שמשו בתור ערבות. בעולם של אינפלציה כבדה שהיה קיים, זאת הייתה הדרך הטובה ביותר לניהול עסקים.

הפנינו פנינו ליצוא, והתחלנו ליצא שמן זיתים מהשטחים. פיתחנו יחסים מצויינים עם סוחרי השטחים אשר למדו את הדרך למשרד שלנו. עבור אבי זו הייתה הזדמנות מצויינת לנצל את הידיעות שלו בערבית. הפכנו ליצואנים גדולים. בפגישת

היצואנים הגדולים של המדינה ישבתי יחד עם אנשי החברה האזורית לאמל"ט, בה עבדתי קודם. הייתי מלא גאווה, והיצוא שלנו גדל הדרגתית הרבה משנה לשנה. בשנת 1975 יצאתי לתקופה של מספר חודשים לארצות הברית, יחד עם אשתי והבן הקטן יובל. התגוררתי מרבית הזמן אצל אחי בבוסטון. אני התייחסתי לדברי בני בכל הרצינות, ואחי לא יכל היה להשלים עם עובדה זאת. במציאות היחס שלי היה דומה לגמרי לזה שאבי ז"ל התייחס לפיו כלפי ברומניה. גם אני נחשבתי איש אשר צריך לקחת ברצינות את כל מה שהוא אומר, והיחס של אבי כלפי עבר גם לחבריו.

נסענו גם לנוי יורק ועברנו לאירופה, שם התגוררנו באנגליה ובצרפת. זכור לי שבשעה שהגענו ללונדון שכרנו חדר במלון. היות והיה מוקדם מידי בבוקר השארנו את הדברים שלנו ויצאנו לטייל. הלכנו שעות ורצינו לחזור. לא ידעתי בדיוק היכן המלון והסתובבנו שעות. בסופו של דבר מצאנו אותו, וקבלתי שיעור טוב לביקור ערים אחרות בעתיד.

לי זכור שביקרתי במוזאונים וקיבלתי הרצאות על התמונות מבני בן השנים עשרה וחצי, אשר הייתה לו מורת ציור שנהגה להרצות לתלמידים ממש כמו באוניברסיטה. ביקרנו בצורה דומה בכל המקומות. חברי ויקי עבר בינתיים לאנגליה. הוא ישב בבירמינגהם. שמע שאנחנו בלונדון ובא לבקר אותנו. סיפרנו לו שאנחנו לא מצליחים להסתגל לאוכל האנגלי, והוא אמר לנו שאין בעיה, אנחנו צריכים לאכול FISH AND CHIPS.

כאשר חזרתי לישראל נתקבלתי בשמחה על ידי אבי, שהודה לי על המכתבים שלי היום יומיים מאמריקה, ואמר שהרגיש כמו במשפחה ובאפשרות לשמוח יום יום. דברנו על האפשרות שיקטין את היקף עבודתו אבל הוא אמר לי שבניגוד אלינו אשר למדנו הנדסה, הוא לא עשה זאת ומרגיש טוב רק כשעושה את עבודתו במשרד. אמנם שם החברה הייתה הנרי פרזנטה ובניו אבל אני אמרתי שיראה את החברה כמו של עצמו, ויטול גם כן זמן לחופשה. הוא אמר לי שישקול את הדבר, אבל לא הספיק לעשות זאת משום שהלך לעולם השני ממש כמו צדיק.

ביום שישי אחד נשאר מאוחר במשרד משום שרצה להסדיר עסק מסובך, והיה צורך בהתכתבות בטלקס. בינתיים הוא למד גם כן להדפיס בטלקס, והדפסתו ערכה אמנם יותר זמן אבל הייתה מוצלחת. למחרת הלך לבית הכנסת האזורי שבכרמל המערבי. בזמן האחרון התחיל לנהוג בכך שהלך מידי שבת לבית הכנסת. התכוון שידע בשעות אחרי הצהרים לנוה שאנן, שם ערכו אזכרה של החותנת שלי אשר נפטרה, והוא העריך אותה.

חזר מבית הכנסת ואמר שלום לילדים שהיו בקומת הקרקע בביתו. החל לעלות במדרגות, צנח ארצה ונפטר. ממש כמו קדוש. הייתי עצוב ביותר כיוון ששנים במשרד בשיתוף פעולה עם אבי גרמו ליחסים טובים מאוד בינינו. במשך התקופה של חמש שנים שעבדנו יחד במשרד לא רבנו אף פעם. כל חילוקי הדעות נפתרו בשיחה.

יום הולדת 80 לסבא הנרי, 1975

הייתה לו אומנם טענה, והיא שערכו לו ניתוח עבור האולקוס שלו 13 שנה קודם. "בשביל אולקוס לא היה צורך בניתוח כזה". כך הוא נהג לאמר. רק אמא, סימונה ואני ידענו את האמת. ביום אחד אמרתי לו: "לאולקוס שלך קראו סרטן". "זה סיפור אחר" הוא אמר, ואני השקטתי אותו שאם עברו 13 שנה, המחלה לא תחזור יותר.

בלוויה שלו באו הרבה אנשים. אחותי עבדה בחברת צים. החברה הזאת קיימה תמיד יחסים טובים אתנו היות וסידרנו לה משלוחי הובלה גדולים, ואולי גם מתוך כך שאבא נהג ביחסי חברות טובה עם מנהליה, עוד מזמן הידידות עם ד"ר וידרא, המנהל הראשון, איתו שיתף פעולה בעת הקמתה ורכישת ספינות ההעפלה לפירוק. היא אירגנה הסעה של עובדיה, וגיסי, שנפטר בינתיים, סיפר לי על מודעה גדולה ללוויתו של מר פרזנטה. העיתוננים היו מלאים במודעות השתתפות באבל המשפחה, מצד כל חברות האורז ויבוא השומשומים.

לאחר מות אבי גיליתי שקשה לקיים את המסחר מאחר ואחי השותפים בחברת חוף הכרמל, לא רצו להמשיך במתן הערבות. הם החליטו על מכירת הסחורות שהיו לנו, והתבשל הפסד כספים גדול. כך רצה השם שהמחירים הסתדרו, ויכולתי להפטר מהסחורות בסופו של דבר ללא כל הפסד כספי. הקמתי חברה חדשה

"שי-אל חברה בינלאומית למסחר" וביצעתי באמצעותה את עסקי היבוא של שומשומין מחדש.

היו לי יחסים מצוינים עם סוחרים השטחים. סוחרים מהגדה ביקרו אותי במשרד והביעו את צערם לרגל מות אבי. הסוחרים מעזה למדו את הכתובת שלי ברמת גן והיו מבקרים אותי בביתי. אחד הסוחרים מעזה שמו הינדי, הביא אותי ליפו להציג את ביתו בטרם מלחמת השחרור. הם דיברו בהערצה על הראש שלהם אבו עמר. אני התפלאתי ואמרתי שלי ידוע שהמנהיג שלהם הוא ערפאת. הם הסבירו לי שמדובר באותו איש, אך הוא נטל שם מלחמה וקורא לעצמו אבו עמר. גם יתר המנהיגים כדוגמת אבו מאזן, נטלו NOM DE GUERRE.

העסקים נמשכו כרגיל, אלא שסבלתי ביותר מעצם העובדה שלא היה לי הון גדול אשר יוכל להגן עלי במקרה של פנצ'ר. אני זוכר שסיפרתי לאחי דניאל בארצות הברית על מתח הרווח הקטן של עסקי סוכנות מוצרי התבואות בהם עסקנו, והוא פשוט לא האמין. הוא אמר שאי אפשר להתקיים לאורך זמן במתח ריווח נמוך כזה. חברת עלית מרמת גן הייתה רגילה ליבוא שומשומין באמצעותי. הכל הלך טוב עד שהבאנו משלוח מסינגפור. באותה הזדמנות גם הבאתי משלוח קטן בשבילי. האנייה התעכבה בדרך והמשלוח הגיע לארץ עם סחורה מקולקלת. ידעתי שהסחורה ניזוקה מאחר והמשלוח עבורי הגיע כולו מסריח. מדובר היה במאות אלפי דולר.

חברת עלית מכרה אותה במחצית המחיר עבור הזנת בעלי חי. אנשיה אמרו לי שהעונש שלי יהיה שהם לא יביאו יותר שומשומין בעזרתי. כך היה הדבר. הצלחתי אומנם לעמוד מול ההפסד הגדול בקלקול הסחורה במסע הארץ, אך הפכתי לעצבני מאוד. לבסוף לפני כעשרים ושלוש שנים קיבלתי התקף לב. הדבר היה בלתי נעים ביותר, והמצב במחלקת הטיפול נמרץ בבית החולים רמב"ם היה בלתי נעים ביותר. בסופו של דבר חזרתי לאיתני, אבל בדיקות ריפואיות הראו שמצבי לא טוב.

התחלתי לעבוד פחות. אשתי הפכה להיות המנהלת בחיפה של משרד חבר המתרגמים שבו עבדה קודם בתור כתבנית. אני ראיתי את המשכורת שלה כמצחיקה, אבל לא רציתי שהיא תרגיש לא נעים.

העבודה נמשכה כרגיל, אבל אני קיבלתי התקפות לב נוספות. בדיקת האקו אשר נעשתה הראתה שהלב שלי עובד רק בתפוקה של 25 אחוזים. כך נמשך הדבר ארבע פעמים. בפעם האחרונה הובלתי לטיפול הנמרץ ומסתבר שקבלתי דום לב על שולחן המחלקה. התחילו לתת לי מכות חשמל כדי להחיות אותי, אך מסתבר שלא הצליחו.

תשומת הלב עברה למפקד כוחות דרום לבנון באותו זמן, סעיד חדד, אותו הביאו בהליקופטר. בינתיים סטודנטית לרפואה בשנה החמישית המשיכה בניצול

הציוד והצליחה להחזיר אותי לחיים. היא קראה לחדר לאשתי, אשר התפלאה שלא קוראים לה קודם. "מה גודל החובות שלכם?" היא שאלה. "אין לנו חובות" השבנו. "אז אני מציעה שהוא יפסיק לעבוד בעבודתו המעצבנת. בפעם הבאה שיובא בעוד ששה חדשים, אי אפשר יהיה להחזירו לחיים"

דרורה התרשמה מהדברים ושכנעה אותי מיד לסגור את המשרד. במקרה של צורך אוכל תמיד לעבוד מהבית. היא עצמה ניהלה משרד שעסק בתרגומים, בכתיבת פרטיכלים של בית המשפט ובכוח עזר עבור השוק החיפני. היא הייתה בטוחה שההכנסה מעבודה זאת תוכל לקיים את המשפחה, מבלי שאני אמשיך לעסוק בעבודתי המעצבנת.

אני הבנתי ששישה חודשים הם טווח זמן קצר. אדם צריך לעבוד, והבחורה בבית החולים יעצה שאני אעסוק בדבר שמוצא חן בעיני. התחלתי לבקר בהרצאות באוניברסיטת חיפה. המקצוע הראשון שנטלתי היה של מורה אשר לימד בשפה האנגלית. הוא דיבר על עקרונות בהיסטוריה, ואני הייתי שבע רצון ביותר שניתנת לי האפשרות ללמוד בשפה זאת. התיידדתי עם המרצה, אשר שוכנע על ידי שונים שלא היה טבח נגד הערבים במלחמת העצמאות בדיר יאסין, ורק ניפוח של הדבר על ידי המנהיגות הערבית.

התיידדתי עם שני תלמידים באוניברסיטה, שאחד מהם למד לדוקטורט והשני היה איש מפלגת העבודה וותיק, ותושב קבוץ בית אורן. החבר הזה יעץ לי להצטרף לקורס של גברת מרים ירדני למסטרנטים, שבו היא מדברת על ההוגנוטים. גברת ירדני הייתה עתידה לקבל את פרס ישראל, אבל אני לא יכולתי לנבא בזמן ההוא.

מרצה אחר אשר ניהל קורס למסטרנטים, בקשר למהפכה הצרפתית היה מר צ'יזיק. היינו מתי מספר ברצאה, בסביבת שמונה סטודנטים בלבד, כולל אנחנו השלושה, שנקראנו 'שלושת המוסקטרים'. היינו אוכלים ביחד בחדר האוכל של הסטודנטים, ומחליפים דעות. הדבר האחד שהיה מפריד בינינו היה שאני הייתי ימני, שעה שהם היו שייכים שניהם למחנה העבודה. ידידי פרי שלמד לדוקטורט היה מזכיר מפלגת העבודה בנצרת עלית.

ששת החודשים התארכו לשנים ואני הפכתי זאת לנוהג להשתתף בהרצאות למסטרנטים ודוקטורנטים. פיתחתי יחסי ידידות עם המרצים, אשר שכחו את העובדה שאני סטודנט לא מן המניין. הייתי משתתף לעתים גם במחקר. גברת ירדני ארגנה פעם קורס שבו למד באופן רשמי רק פרי, שהתכוון לדוקטורט. פרי אליו היינו אנחנו השניים. היינו עוסקים אז בארבע ערים. חילקנו את ארבעת הערים בין

המרצה ושלושת הסטודנטים, והיינו מטפלים כל אחד בסיפורת המקצועית, בעיר שלו.

חברי גם הלכו לקראתי. אני זוכר שגברת ירדני ופרי ארגנו קורס של הטיפול ביהודי ספרד ערב הגרוש ממדינה זאת. דנו בענייני גישות שונות שהיו קיימות וויכוחים בין הנוצרים הקתולים לרבנים היהודים. המרצה כבר איננו עובד באוניברסיטה משום שחזר לגולה, אבל אני זוכר היטב את שיתוף הפעולה הרחב.

התברר לי שהשיטה כבר לא פועלת עלי. אני מתאים יותר להרחבת ידיעותי. החלטתי שאני אטפל בהיסטוריה בימי הביניים. לאחר זמן מה צמצמתי אף את זאת למאה 13 בלבד. עיקר הלימודים והמחקר ערכתי לבד בבית.

ידעתי שעלי להמשיך באוניברסיטה והחלטתי להתרכז בלימודי פילוסופיה. נטלתי על עצמי מספר שעות שבועיות כמו כל סטודנט, והתחלתי להתרכז לפי סדר בשנה ראשונה, שנה שניה ושנה גימל. לא השתתפתי בבחינות מאחר ולא רציתי להתעצבן. זכרתי את יעוץ הרופאים שאמרו לי שאני צריך להמנע מהתרגשויות. הלב של פועל רק 25 אחוזים, והתרגשות עלולה למוטט אותו.

התחלתי לערוך סיכומים, אשר הסטודנטים האחרים ביקשו לקבל. ערכתי סיכומים עוד בזמן שעסקתי בהיסטוריה בימי הביניים. הסיכומים שלי דרשו זמן רב וכללו השלמות מהאנציקלופדיה בריטניקה. היה לי תקליטור מחשב של האנציקלופדיה, אותו קבלתי מתנה מאחד מאחי, נולי, והדבר היה עוזר לי הרבה. בכלל התברר לי שמרבית הקורסים האוניברסיטאים איתם נתקלתי היו בנויים על יסוד האנציקלופדיה בריטניקה.

תמיד אהבתי ללמוד. עוד בזמן שעסקתי בעבודתי בתל אביב נרשמתי בתור תלמיד אכסטרני ב OXFORD ונבחנתי אחר כך בבית השגרירות של בריטניה בתל אביב. זכורני שהגעתי לבחינות הסופיות במלחמת ששת הימים. קיבלתי רשות מהצבא לנסוע כל פעם להיבחן, אבל מובן מאליו שלא הייתה לי אפשרות להתכונן לבחינות. הגעתי לבחינות רצוף ועייף, אך עמדתי בבחינות והשגתי תואר אקדמי נוסף לכלכלה.

למדתי גם בתל אביב בלימודים של תמחירן מוסמך. היה זה דבר חדש מאחר והתמחיר חדר למשרדים כדבר נוסף. אני הייתי מצוי בספרים של התמחיר, והצלחתי להכניס שיטה תמחירנית לגבי השייט של ספינה, כאשר היחידה היא מכניסת האניה לנמל הבית עד לכניסה הבאה.

קבלתי גם תעודת תמחירן מוסמך, והתעודות החלו להיערם אצלי. החלו ללמד באוניברסיטה הפתוחה, ואני באתי מיד למסקנה שאני יכול ללמוד בהתכתבות ולעמוד בבחינות הסופיות ללא כל עצבנות יתר. הבוגרים של

אוניברסיטאות אחרות היו יכולים להיות פטורים משליש הנקודות, אבל אני הייתי מעוניין דווקא בלימודים. היה אפשר לקבל 2 נקודות כל סמסטר, ואני למדתי עבור כל 18 הנקודות, כאשר מרכז הכובד היה על מיקצועות היסטוריים. סיימתי וזכיתי לתעודה אקדמאית נוספת.

לאחר הלימודים באוניברסיטת חיפה בפילוסופיה עברתי ללימודים בשטח האומנות. באומנות יש חוג מעשי וחוג תאורטי, הדרך בהסטוריה של האמנות. אני עסקתי בחוג השני, והתחלתי להכין סידירומים במחשב העוסקים בתולדות הציור. הסידירומים קבלו תפוצה ונאלצתי לעשות 107 העתקים עד שהחלטתי להפסיק. אין אנשים רבים העוסקים בהכנת העתקי צילומים, אבל לא רציתי לפגוע באומנים המתפרנסים מכך.

בפילוסופיה התחלתי להיות מוזמן להרצאות שניתנו על ידי פרופסורים ממקומות רבים לסטודנטים למסטר ודוקטורט, עבור מרצים ואנשים כאלה. בכל הרצאה כזאת באו כ-15-20 איש, והיא דנה בשטחים פילוסופיים רבים. מתמטיקה ולוגיקה הם תחומים של הפילוסופיה, והרגשתי טוב מאוד. האמת היא שההרצאות היו לעתים בתחומי מתמטיקה, סטטיסטיקה ופיסיקה, ואני הרגשתי שאני בין המעטים אשר הבינו במה מדובר. נוכחתי לדעת שהאספקטים המעניינים פילוסוף בתורת היחסות או תורת הקוונטים, הם דווקא שונים מהאספקטים המעניינים פיזיקאי ומתרכזים בדרכי ההבנה של התנועה.

אין אני מוסיף לדבר על שטח הלימודים אשר הפכו לאורח חיים קבוע. הדרכתי סטודנטים אחרים הלומדים לתואר השני, ובת דודה של גיטתי גיטה סיימה את תואר המסטר. היא הכירה אותי בתור יוסף ולא ידעה כל העת שיוסף איננו אחר אלא ספי, אחיו של רוברט. הדבר התגלה פתאום, והוסיף ליחסים הטובים שהיו בינינו. שם המשפחה שלה GELD או כסף בגרמנית, אבל אני אף פעם לא הייתי רוזף כסף.

במרצת השנים פיתחתי נוהג לצאת לחוץ לארץ עם דרורה על בסיס שנתי. כל שנה יצאתי לטיול אשר ארך כשבועים, ואספנו תמונות. אני התרגלתי בכל טיול כזה לאסוף גלויות שקניות, אשר לא היו שונות הרבה מהצלומים. למעשה אינני מצטיין באומנות הצילום, והגלויות עלו תמיד על הצילומים. אשתי דווקא אספה את התמונות באלבומים, והצילומים מזכירים לנו כעת שהיינו במקום וראינו את המקומות.

דרורה וספי בפירמידות, 1988

נסענו לא פעם לעיר פאריס, לשוויץ ולאיטליה. ביקרנו במקומות השונים הפתוחים לתיירות והרגשנו מצוין בתור תיירים ישראלים. ביקורים בלובר בפריז ובמוזאון אופיצי בפירנצה הרחיבו את האופק שלנו. אני זוכר שהייתי מעוניין באיטליה בייחוד בנעשה בעיר פירנצה, שהצטינה בימי הביניים.

באנגליה הקפדנו על ההדרכה אשר קיבלנו בשעתו מידידי ויקי אשר עבר בינתיים להתגורר בג'מיקה, שם לימד את בני המקום. הרבינו לאכול FISH AND CHIPS והרגשנו מצויין. עשינו טיול ארוך ברומניה שבה הגעתי למקומות אשר אליהם לא הגעתי במשך חי בארץ זו. הגענו גם לPIATRA NEAMTZ עיר מולדת של אחת הסבתות של דרורה. בני המשפחה שלהם ישראלים, שהם צאצאי הרב חיד"א אשר הגיע לארץ לפני יותר ממאתיים שנה.

הראיתי לדרורה את הבית אשר בו נולדתי. מצאנו שם שלא ערכו בינתיים כל תקונים. בעת שהיינו בבוקרשט בילדותי הייתה רעידת אדמה כבדה אשר בה נהרגו מאות אנשים. הבית שלנו ניזוק קשות ונערכו תיקונים זמניים, על מנת שאפשר יהיה לגור בו. מצאנו שפרט לתיקונים אלה לא נערכו כל תיקוני קבע. מצאתי גם את התיקון שעשיתי בגדר החצר עם האוטו. כאן לא נערך כל תיקון, ועמוד הגדר עמד עדיין עקום.

ביקרנו גם ביוגוסלוויה, זמן קצר לפני פרוץ מלחמת האזרחים בארץ זאת. לא עלה במוחינו שתפרוץ מלחמה והתפעלנו מהשלווה ששלטה בארץ זו. באותו זמן

היה נראה לנו שעמים שונים כמו הסרבים, הקרואטים הסלובנים, הבוסנים מוסלמים יכולים לחיות בשלום בצוותא. המרשל טיטו אומנם כבר לא חי, אבל יורשיו הצליחו לקיים רפובליקה.

התרשמנו מצ'כוסלובקיה, הונגריה ואוסטריה. הארצות נהדרות וביקרנו בתי מוזאון לרוב. במקומות בהם לא היה תרגום אנגלי התקשינו, אך לרוב נתקלנו בתרגום. אני זוכר שדברים המזמינים תירות כמו הבית של מוצרט, הזמינו גם אותנו. אשתי עמדה על כך בכל פעם שנקנה דובדבנים. פיתחנו מנהג לאכול דג בגריל בחדרנו במלון, דבר אשר הוזיל במידת מה את שהותנו בחו"ל. עכשיו יש לנו כבר דובדבנים בארץ, ודרורה קונה אותם בהרגישה שהיא פועלת ממש כמו בחו"ל.

גם בשטח הטיולים לחוץ לארץ ניתן להאריך הרבה, אבל בימינו ניתן לצפות במקומות בטלויזיה או מעל גבי עיתונים המתרכזים בתמונות כמו GEOGRAPHICAL MAGAZINE או "מסע אחר". אינני מוסיף יותר, אך שאציין שלא יצאנו לסין כמו בני, לארצות אסיה כמו בתי הבכורה או לאוסטרליה שם התגורר אחי הקטן משד כשנה וחצי. אין לנו רצון לנסוע לארצות אלה. אני במיוחד אינני אוהב נחשים, והקוברות אשר בהודו הפחידו אותי תמיד. בימינו התברר שיש לפחד גם מהצונמי של הים.

החיים שלי היו נעימים ביותר. הם התרכזו בלימודים בהם עבדתי ללא תחרות, בארוחות מסודרות אותן ארגנה דרורה ובטיולים בחוץ לארץ. מידי פעם הייתי מקבל התראה ש"סכנת ששה החודשים" עדיין קיימת והעבירו אותי לבתי חולים. בשתי הזדמנויות הביאו אותי לרגל בצקת ראות. בשתי הפעמים נתנו לי פוסיד בורידים ולמדתי שכאשר אני מקבל התקפות של חוסר אפשרות נשימה ושיעול, עלי להגדיל את כמויות החומר המשתן. כאשר הייתה לי התקפה שלישית השנה בפסח לא הלכתי לבית החולים והגדלתי את כמות הפוסיד על דעת עצמי. הכל הסתדר. הרופאה שלי, גברת מרקוביץ', אמרה שהיוזמה שלי הייתה נכונה.

אני מתקרב לגיל השמונים. בשעתו קבלתי הצעות מאחי דני מארצות הברית לכתוב זכרונות. כרגע הצטרפו לכך קולות אחרים. שמעתי להם וכתבתי את החיבור הזה. האמת היא שבזמן האחרון נאלצתי לשנות סדרי חיים, וזאת עקב שינויים בכול: ההליכה ודברים אחרים. אין זה משנה את העובדה שאני עונה על שאלות כיצד אני מרגיש בצורה השבלונית ואומר מצוין. אף אני אומר שמגמת אורך החיים היא 120 שנה וארבע חודשים. 4 החודשים מיועדים לכך שמאורע המוות לא יהיה פתאומי. עם התקווה הזאת אסיים דברי.

פברואר, 1997

ספי ודרורה, 2004

ספי והנכד אור, ינואר 2005

יום הולדת 75, 19 באוגוסט 2000

ספי והנכדה גילי, 2000

יום הולדת לאורלי ולדרורה, 3 ביולי, 2004

יום הולדת, אוגוסט 2004

נהריה, 1979

כרמל מצרבי, 1960

כרמל מערבי 1960

